Sborník z konference
620 let
Bečova nad Teplou

POZVÁNKA NA KONFERENCI 620 LET BEČOVA NAD TEPLOU

ZÁŠTITU NAD KONFERENCÍ POSKYTL *CHRISTIAN FRIEDRICH BEAUFORT SPONTIN*

ZA ZPROSTŘEDKOVÁNÍ DĚKUJEME *JANU KOCISKOVI*

Město Bečov nad Teplou Vás srdečně zve na konferenci, která připomene formou přednesených příspěvků historii starobylého města Bečov nad Teplou

v sobotu 5. října 2019

v Základní umělecké škole Josefa Labitzkého Bečov nad Teplou v koncertním sále, Školní ul. 338, Bečov nad Teplou

Od 10:00 do 18:30hodin, polední přestávka 12:00-13:00 hodin

Občerstvení zajištěno

Přednesené příspěvky budou vydány ve Sborníku 620 let Bečova nad Teplou

PROGRAM KONFERENCE:

10:00	ZAHÁJENÍ
10:20	PŘEDNÁŠKA *(Bohumír Hájek – Hudba)*
10:40	PŘEDNÁŠKA *(Jiří Schierl – Mlýny)*
11:00	PŘESTÁVKA
11:20	PŘEDNÁŠKA *(Mgr. Božena Vachudová – Výtvarná tvorba Oľgy Halákové)*
11:40	PŘEDNÁŠKA *(P.Ing.ThLic. Reginald Pavel Větrovec, OPraem, Th.D.SSL. – Bečovská farnost)*
12:00 - 13:00	POLEDNÍ PŘESTÁVKA
13:00	PŘEDNÁŠKA *(Mgr. Radek Široký, Mgr. Barbora Milsimerová, Mgr. Jakub Krček - Městské opevnění Bečova nad Teplou, k vývoji města ve středověku a raném novověku)*
14:00	PŘEDNÁŠKA *(Ing. Jiří Šindelář – Příroda a krajina)*
14:40	PŘEDNÁŠKA *(Mgr. Jiří Klsák – Archeologie)*
15:00	PŘESTÁVKA
15:20	PŘEDNÁŠKA *(Mgr. Tomáš Wizovský – Uplynulých dvacet let)*
15:40	PŘEDNÁŠKA *(MgA. Pavla Wiszczorová, Ing. arch. Rudolf Wiszczor - Architektura města)*
16:20	PŘEDNÁŠKA *(Olga Haláková – Proměny města)*
16:40	ORGANIZAČNÍ TÝM: *Olga Haláková, Jiří Šindelář, Tomáš Wizovský* *Partneři konference* *Základní umělecká škola Josefa Labitzkého* *Sdružení historických sídel Čech Moravy a Slezska* *Státní hrad a zámek Bečov* *Jan Kocisek*
17:40	ZÁVĚR KONFERENCE *(Po ukončení cyklů přednášek nabízíme v případě zájmu prohlídky města)*

Kontakt: info@becov.cz; telefon: +420 353 999 318; olga.halakova@seznam.cz;
Mobil: +420 603 325 631

KONFERENCE 620 LET BEČOVA NAD TEPLOU 5. ŘÍJNA 2019 KONCERTNÍ SÁL ZÁKLADNÍ UMĚLECKÉ ŠKOLY JOSEFA LABITZKÉHO BEČOV NAD TEPLOU

Přednášející a účastníci Konference:

zleva v první řadě: přednášející Bohumír Hájek, Tomáš Wizovský, Olga Haláková, Božena Vachudová, Radek Široký, Jiří Šindelář, Pavla Wiszczorová, Rudolf Wiszczor

zleva v druhé řadě: účastníci Pavel Živnůstka, Hana Hájková, přednášející Jiří Klsák, technik Pavel Špak, přednášející Pavel Větrovec a Jiří Schierl

zleva v třetí řadě: účastník Josef Kunc přednášející Jakub Krček

fotograf: Jan Borecký

Konference byla zahájena hudebním vystoupením žáků ZUŠ Josefa Labitzkého Bečov nad Teplou, které uvedl ředitel školy Petr Pitra, hráli žáci paní učitelky Bohumily Petříkové a pana Petra Pitry: Karolína Kodýtková, Kateřina Kubincová, Jindřich Mahovský, Matěj Kubinec a Ondřej Sýkora

ÚVODNÍ SLOVO – PODĚKOVÁNÍ

Vážení čtenáři, tento sborník vznikl díky laskavosti a obětavosti mnoha lidí. Podnět uspořádání konference 620 let města Bečov nad Teplou a vydání sborníku byl podpořen zastupitelstvem města, které zajistilo financování samotné konference a tisk sborníku v AZUS BŘEZOVÁ, s.r.o. Partnery konference se staly Sdružení historických sídel Čech, Moravy a Slezska, Jan Kocisek a ZUŠ J. Labitzkého Bečov nad Teplou. Organizační tým konference a samotné realizace sborníku pracoval ve složení Olga Haláková, Tomáš Wizovský a Jiří Šindelář. Hladký průběh konference zajistili Jiřina Horváthová, svojí milou vstřícností po celý den, technickým zabezpečením Pavel Špak a Pavel Svoboda vynikajícím občerstvením. Záštitu konference poskytl Christian Friedrich Beaufort _ Spontin.

Přednášející, kteří připomenuli 620. výročí města Bečov nad Teplou jsou dlouholetí spolupracovníci města, členové poradních orgánů zastupitelstva, autoři archeologických průzkumů, studií, projektů obnovy historického majetku, programů regenerace i nových projektů a přátelé našeho města.

Všem, kteří podpořili konání konference a písemné zaznamenání poznatků o historii Bečova nad Teplou a také v celém výročním dni 5. října roku 2020 věnovali pozornost našemu městu, chci velmi poděkovat. Byla to vynikající týmová spolupráce, kdy byly překonány zejména časové překážky, přirozené u velmi aktivních lidí, vykonávajících společensky důležitou práci ve svých oborech.

Sborník byl doplněn dvěma příspěvky o restaurování pomníku před základní školou oceněného medailí Ministerstva obrany ČR a historickém jezu pod bečovským hradem.

Organizační tým konference Olga Haláková, Tomáš Wizovský a Jiří Šindelář

Olga Haláková

Každé město v sobě skrývá nepřeberné množství příběhů a osudů, které se po staletí vrší. Stejně tak jeho historii ovlivňují osobnosti, které v něm žijí. Proti krátkosti lidské paměti bojujeme tím, že si píšeme svoje vlastní deníky a kroniky, přesto se jen málokdy přimějeme do nich podívat. Bez znalosti historie nelze však plnohodnotně pochopit budoucnost. Že v dějinách místa zvaného Petschau, později Bečov nad Teplou, je za čím se ohlížet, jsme opravdu poznali až tehdy, když jsme se v roce 1999 zúčastnili konference k 600. výročí udělení městských práv. Olga Haláková, duše celého projektu, dokázala zorganizovat akci, při níž byla před námi během vystoupení celé řady odborníků odkryta stopa, kterou zanechali naši předkové různých národností. Výstupem z konference byla přelomová publikace obsahující soubor přednášek, které na ní zazněly. Od předválečného vydání soupisu památek Dr. Antona Gnirse tu nic podobného, na naše město zaměřeného, nevzniklo. Právě tvrdošíjné úsilí o to, aby nezapadaly myšlenky a nápady a také aby se sdružovali lidé se skutečným zájmem o Bečov, snad nejlépe charakterizuje Olgu Halákovou, výraznou osobnost zdejšího kulturního života, i v jejím následujícím dlouholetém působení ve funkci starostky města. Právě její energie přispěla k většímu zájmu nejen o historii Bečova nad Teplou, ale i o jeho budoucnost, a také ke konání dalších dvou konferencí na toto téma. Po konferenci 7. století Bečova (2014) a konferenci k 620. výročí města (2019) bylo na čase sborník z roku 1999 aktualizovat a rozšířit o další příspěvky. Od lidí, odborníků, kteří naše město znají a mají ho rádi, si tak můžete přečíst mnoho o tom, co se tu za uplynulá staletí navršilo. A tento unikátní sborník držíte v rukou díky osobnosti, která v něm žije. Díky Olze Halákové!

Pavel Špak
Tomáš Wizovský

Organizační tým konference: Olga Haláková, Jiří Šindelář, Tomáš Wizovský
Občerstvení připravil: Pavel Svoboda

PARTNEŘI KONFERENCE:

Základní umělecká škola Josefa Labitzkého Bečov nad Teplou
Sdružení historických sídel Čech Moravy a Slezska
Státní hrad a zámek Bečov
Jan Kocisek

Autor akvarelové kresby na obálce: Eduard Milka

Společná fotografie účastníku Mezinárodní konference 7. století Bečova, která se konala v ZUŠ J. Labitzkého Bečov nad Teplou v roce 2014. Konference se zúčastnili hosté z partnerského města Florennes z Belgie, europoslankyně Michaela Šojdrová a další významní hosté.

Zleva v první řadě: Hana Hájková, Bohumír Hájek, Maruška a Jiřík Šindelářovi, Jiřina Pejmlová, František Maryška, Rudolf Káva, Michaela Šojdrová, Olga Haláková, Tomáš Wizovský, Lenka Kužvartová, Christine Pirson, Jana Nováková, Miroslav Novák, Růžena Bláhová, Miloš Bláha, Miluše Stehnová, Dagmar Wizovská, pokračování zprava: Vlastimil Stehno, Pavel Špak, Jan Kužvart, host z Florennes, Alain Pirson, Michel Pirson, Žaneta Svobodová, Vladimír Dicá, Kateřina Rozinková, Jana Dyedeková, Eva Šumberová, Ondřej Cink, Andrej Šumbera, Petr Pitra, Petr Kužvart, Libuše Hoyerová, Vlastimil Šindelář, Jiří Šindelář

OBSAH

Pozvánka na konferenci 1

Konference 620 let Bečova nad Teplou 2

Úvodní slovo - poděkování 3

OBSAH 5

Bohumír Hájek - Josefa Labitzkého mládí v Bečově (a Krásnu) 1802-1835 6

Jiří Schierl - Vodní díla v Bečově nad Teplou 21

Božena Vachudová - Olga Haláková je osobností nejenom věcí veřejných... 29

Reginald Pavel Větrovec - Římskokatolická farnost v Bečově nad Teplou 35

Jakub Krček, Radek Široký, Barbora Milsimerová _ Horní brána městského opevnění Bečova nad Teplou ve světle historických a archeologických pramenů 37

Jiří Šindelář _ Bečovská botanická zahrada (1918_2018) _ 100 let 44

Jiří Šindelář, Jaromír Tlustý _ Jan (Johann) Ferdinand Koditek 49

Jiří Šindelář, Adam Baroš, Ivana Barošová, Vendula Krausová, Markéta Šantrůčková _ Beaufortské alpinum - nejvýznamnější část Bečovské botanické zahrady 53

Jiří Klsák _ Archeologický výzkum reliktů synagogy v Bečově nad Teplou 57

Tomáš Wizovský _ Cesta záchrany a zpřístupnění hradu a zámku Bečov aneb pohled do zpětného zrcadla 61

Pavla Wiszczorová, Rudolf Wiszczor _ Bečov nad Teplou _ architektura města _ proluky 74

Oľga Haláková _ Proměny města Bečov nad Teplou 86

Miroslav Kolka - Stavebně historické posouzení jezu na řece Teplá pod bečovským hradem 93

Michal Durdis - Trojí odhalení, aneb restaurování pomníku obětí 1. sv. válce v Bečově nad Teplou 99

JOSEFA LABITZKÉHO MLÁDÍ V BEČOVĚ (A KRÁSNU) 1802-1835 Bohumír Hájek

ÚVODEM – BYL LABITZKÝ HUDEBNÍKEM NĚMECKÝM, NĚMCŮ NEBO ČESKÝM, ČECHŮ?

„Karlovarský, chebský a český král valčíku" Josef Labitzký byl vychován, vzděláván a po celý svůj osobní, rodinný i umělecký život působil v německém prostředí po staletí historicky i kulturně významných měst bývalého Císařského lesa (Kaiserwald) - v Krásnu (Schönfeld, 1802) _ Bečově (Petschau, 1803_1835) _ Karlových Varech (Karlsbad, 1835_1881).

Přesto není až tak jednoznačně možné říci, jestli byl Josef Labitzký vynikajícím hudebníkem německým nebo českým. Toť zásadní otázka v samém úvodu příspěvku. Můžeme také říci, že zbytečná a úsměvná. Asi podle toho, na které straně této pomyslné „pře" stojíme. Můžeme ale polemizovat. Tedy do toho.

Staletí zcela poněmčený „Karlsbad" měl Labitzkého ve druhé polovině 19. století bezvýhradně za německého a uděloval mu čestná uznání. Naopak česká společnost v Praze a ve vnitrozemí Čech, zejména ta vlastenecky orientována, věděla, že oblíbený skladatel je po otci polského původu, snad tedy alespoň částečně slovanského naturelu a tím Čechům nakloněn.

Vždyť i Labitzkého věhlas stoupal od samého počátku zejména popularitou několika koncertně-tanečních potpourri (tedy směsí) českých národních písní, napsaných krátce za sebou mezi lety 1837 - 1839. Labitzký v nich uplatnil celkem 48 lidových melodií, které vybral ze sbírky České národní písně, vydané Janem rytířem z Rittersberka v roce 1825, obsahující na 350 písní. Můžeme se ptát, proč právě Labitzký z karlovarského kraje, z oblasti, kde podíl německého obyvatelstva převyšoval 90 %. Lze s jistotou usuzovat, na základě rešerší dobového tisku, že Labitzký svými „českými" kompozicemi reagoval na impulzy, které se šířily přímo z obrozenecké Prahy.

V repertoáru měl již Směs národních písní polských (tiskem op. 8!) a brzy vypracuje i Směs národních písní ruských, op. 52. A tak nejenom lázeňští hosté přijíždějící ze slovanských zemí mohli slyšet oblíbené prosté melodie své do-

Joseph Labitzky _ Musikdirektor in Carlsbad, litografie G. Schlick. Univerzitní knihovna Goethovy univerzity ve Frankfurtu nad Mohanem.

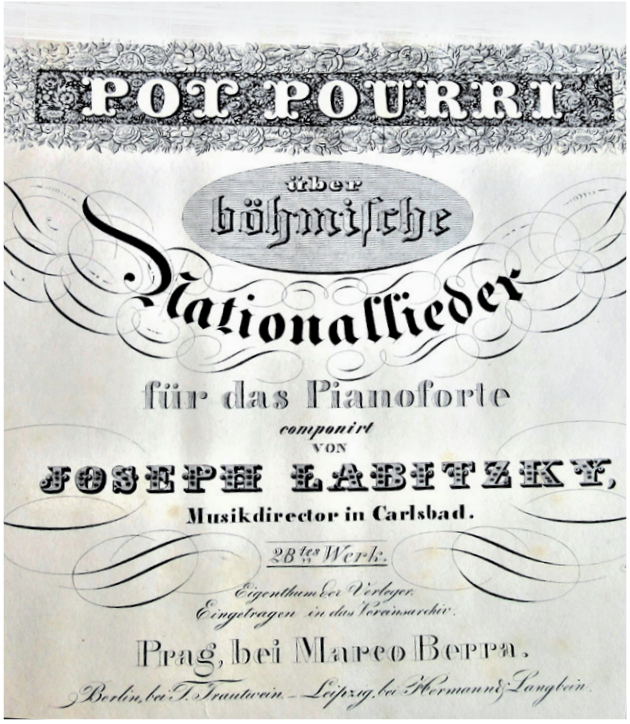

J. Labitzký: I. směs českých národních písní, op. 28, nakl. Marco Berra, Praha.

J. Labitzký: Veselá mysl / Heiterer Sinn, op. 83, nakl. Friedrich Hofmeiter, Lipsko.

Slavnostní odhalení pamětní desky Hudebního spolku dne 5. 7. 1902

moviny, ale zejména Praha jim zcela podlehla. Spolu s úspěšnými valčíky a polkami _ tancem, který se z českého Polabí po roce 1830 přímo manifestačně rozšířil do celé Evropy, zněl Labitzký v Praze na všech koncertech zábavné hudby, bálech, na tzv. besedách a lidových slavnostech.

Labitzký hrál zprvu oblíbené polky Františka Matěje Hilmara (1803-1881), zejména tu dodnes z nejznámějších, Esmeraldu, ale brzy přichází se svými prvními pokusy, vznikají polky Narcisky a Hyacinty. Na výzvu pražského nakladatele Johanna Hoffmanna skládá v roce 1842 trojici polek, které pod titulem Veselá mysl (Heiterer Sinn) nesou názvy Kouřimská, Klatovská a Loketská. A píše další, do konce tvůrčího života jich bude přes osmdesát.

Ve třicátých letech 19. století měla Praha na 30 kapel hrajících pouze k tanci a karlovarský Labitzký byl nejvíce vydávaným autorem taneční hudby. Předčil všechny tehdy přední pražské kapelníky (a skladatele taneční hudby) _ Antonína Emila Titla (1809-1882, kapelník hudby 28. pěšího pluku), Jana Procházku (1813-1879), Josefa Liehmanna (1796-1858, kapelník 36. p. p.), Františka Svobodu (1815-1856, kapelník 60. a 11. p. p.) a mnohé další. O Labitzkého úspěších referovala pražská periodika, např. Česká včela, Květy, Bohemia i jiné.

Významnou osobností s kontakty v uměleckých a společenských kruzích mezi Prahou a Karlovými Vary byl tehdy pro Labitzkého také karlovarský lázeňský lékař Dr. Jean de Carro (1770_1857, původem ze Ženevy) - vydavatel pozoruhodných a dodnes cenných karlovarských Almanachů (1831_1856).

Česká společnost velmi sledovala i Labitzkého úspěšné umělecké zájezdy s karlovarským lázeňským orchestrem do Petrohradu, Vídně, Varšavy, Milána, severního Německa, na britské ostrovy, ale koncertoval i v Praze, Plzni, Hradci Králové, Mladé Boleslavi (a snad i v dalších městech). Konečně, ohlas úspěchů orchestru se dostal dokonce do veršů satirické básně Král Lávra Karla Havlíčka Borovského: *„... a po hodování velikánský sál / hladce voskovaný čekal již na bál; / ještě k tomu na tu dvorní švandu nejslavnější / Karlovarskou bandu objednal si král.“*

Nedivme se tedy, že i Češi považovali krásensko-bečovsko-karlovarského Josefa Labitzkého za svého skladatele, neboť jim byl z již uvedených vícero důvodů po právu jistě bližší než mnozí jiní. Proto ho také zvali „českým králem valčíku“, proto ho milovali a obdivovali.

Nejvyšším uznáním a výrazem vřelého vztahu mezi Labitzkým a českou společností se pak stalo na sklonku jeho úctyhodného uměleckého života předání vavřínového věnce s červenobílými stuhami a zlatým nápisem *„Čechové – Labickému 18. 1./8. 81“*. Tehdy vzniklá Slovanská beseda uspořádala v srpnu v Poštovním dvoře zábavu s koncertem lázeňského orchestru, při kterém byla provedena Smetanova Vltava a také Labitzkého „Třetí směs českých národních písní“. Zvláštní delegace pak zanesla věnec kapelníkovi do jeho domu na Mariánskolázeňské ulici. Bohužel, krátce nato – dne 19. srpna zde Josef Labitzký ve věku 79 let umírá.

Při stoletém výročí narození v roce 1902 byla na Labitzkého domě za velkého zájmu veřejnosti karlovarským Hudebním spolkem (Musikvereinem) odhalena pamětní deska. V poválečných letech byla německá deska sňata a vyměněna za českou s odkazem na vztah Labitzkého k české písni. Konstatuji však, že v současnosti tato pamětní deska s českým textem není téměř celé dva roky na svém místě. Ví snad o ní někdo?

Otfried Lampel v Bečově při koncertu Orchestru Grandhotelu Pupp, cembalistka Štěpánka Hájková, dirigent Bohumír Hájek (2002).

Tož alespoň tolik k „českému“ zájmu o Labitzkého, kterého si česká strana nanejvýš považovala.

Ale pozor! Je zde ještě strana třetí, a to vlastní rodina slavného kapelníka. I když by se ve světě dnes našly dobře stovky potomků široce rozvětvené Labitzkého rodiny, a soudobý karlovarský i vídeňský tisk píše v souvislosti s oslavou zlaté svatby Josefa a Antonie v roce 1874 dokonce o neuvěřitelném počtu 150 žijících vnoučatech, přihlásil se před více již lety pouze pan Otfried Lampel z města Salemu v severním Německu. Jeho několik návštěv ještě mnozí pamatují.

V dopise ze dne 5. 2. 2005 mi prapravnuk Josefa Labitzkého také píše: *„Eine Bitte bezüglich des Sprachgebrauchs der Familie Labitzky-Lampel habe ich; / Pokud jde o jazykový úzus týkající se rodiny Labitzky – Lampel, mám prosbu. Josef a August Labitzky jsou dobou svého narození Rakušané! Nejsou Poláci ani Češi. Bylo by vhodné v mém a objektivním zájmu v životopisech na to poukázat.“*

Tři strany, tři pohledy. V podobném postavení je více vynikajících hudebních osobností Labitzkého doby, neboť svým věhlasem přesahovali hranice svých domovských teritorií. A tak pokračovat a tříbit tuto polemiku můžeme zase někdy příště.

Vážení přátelé, vraťme se na samý začátek.

Prosím, i zde mi ještě dovolte předeslat několik informací, a to raději nyní než někde drobně pod čarou. Zejména bych chtěl říci, že k popisu Labitzkého „životaběhu“ nemám vlastně co dodat! Snad nějaký ten vhodný obrázek. Téměř vše zásadní bylo již mými předchůdci mnohokrát sepisováno. Je zde několik starších německých prací, které byly a jsou snad zdrojem potřebných informací, které se pak v generacích opisují, rozmělňují nebo zahušťují, jak libovůle nebo požadavek jest. Jen málokterý badatel přispěje seriózním, byť opakovaným, zkoumáním původních pramenů v archívech, pročítáním dobového tisku, přehráváním partitur, zejména, když časové rozpětí materiálů „causa Labitzky“ převyšuje již 200 let.

Přesto jsem hodně času věnoval tomu i onomu. Mou snahou bylo určitá problematická data a místa porovnat a přispět zároveň i novými poznatky, hledisky a materiály. Je možné, že se z mnoha desítek průvodního fotomateriálu (51) dostane do závěrečného tisku připravovaného sborníku jen zlomek. Kompletní materiál pak bude obsahovat až privátní zpracování.

Vážím si proto těch, kteří přispěli měrou větší nebo ještě větší, přestože nikdy neměli takové podmínky a možnosti, jaké nám naskýtá současná neuvěřitelně technicky pokročilá doba. Mám na mysli vyhledávání v archivech internetem, kopírování, skenování a tisk materiálů (i hudebních) často jen za nejnižší osobní režii, kontakty a přenos fotoobrázků mobilními telefony nebo počítači. Dnes už je i klasická pošta v útlumu a rychlá doprava samozřejmostí.

V bádání a propagaci Josefa Labitzkého vykonali a přispěli dle mého mínění v našem karlovarském okrsku (také mém okrsku) nejvíce Moritz Kaufmann, Karel Nejdl, Vladislav Jáchymovský, Josef Fiala, Josef Brtek, Antonín Mařík. Ze zahraničních bych zmínil prof. Norberta Nischkauera a Johannesa Böcka z Vídně a Stanley Goscomba z Velké Británie, kteří vypracovali k Labitzkému obsáhlé příspěvky. Tito a další jsou členy zahraničních společností Johanna Strausse, zabývajících se i Straussovými současníky či souputníky v taneční a operetní hudbě.

Já sám se odkazem a především znějící Labitzkého partiturou zabývám 30 let, během kterých bylo provedeno koncertně Lázeňským salonním orchestrem (1992-1993), Orchestrem Grandhotelu Pupp (1994-) a Orchestrem Caecilia (1986-) na padesát tanečních, koncertních i chrámových skladeb. O programech tzv. Labitzkého víkendů bylo pojednáno podrobně zde v tomto sále 20. 9. 2014 při konferenci „Sedmé století Bečova!"

Je nasnadě, že s mými ubývajícími možnostmi takové projekty již nebudou, skladby obou Labitzkých nejspíše proto takřka neuslyšíte. O to více se věnuji hudebním materiálům s propagací směřující k nabídce jiným českým i zahraničním orchestrům. Český král valčíku musí znít především z koncertních pódií!

KDE SE VZALI A ODKUD PŘIŠLI LABITZŠTÍ DO KRÁSNA

Historické horní město Krásno, Schönfeld (někdy u Bečova, u Horního Slavkova, u Lokte, u Karlových Varů, nad Teplou, dokonce i u Chebu) mělo v hudební minulosti dva mimořádně „světlé" okamžiky, snad přímo zázraky dané shůry nebes.

6. září 1656 se zde narodil vynikající barokní skladatel duchovní i světské hudby - „bádenský Bach" Johann Caspar Ferdinand Fischer (- 27. 8. 1746 Rastatt), který v dětském věku odešel studovat k piaristům do Ostrova, aby se později stal dvorním skladatelem a kapelníkem vévodů sasko-lauenburských a bádenských. Druhým géniem zde na svět přišlým byl „náš" František Josef.

Orchestr Grandhotelu Pupp ve Slavnostním sále Puppu (2019)

Plakát víkendu Josef Labitzký v Anglii (2009)

Otec malého chlapce se jmenoval Christian Gottlieb Lawitzky (Kristián Bohumil Lavický), byl po předcích evangelického vyznání, uprchlík polského původu a přišel do Krásna až ze slezského města Kepno (Kampern, Kempen), ležícího mezi Wroclawí a Lodží. Prožil si údajně strastiplné mládí, o čemž vypovídá Moritz Kaufmann v publikaci Musik und Musiker (1927), kdy veškeré životopisné údaje konzultoval s Labitzkého rodinou.

Kaufmann navíc cituje významné pasáže odborné studie _ příspěvku Dr. Ernsta Rychnovského *„Josef Labitzky, der Walzerkönig Böhmens"* z Keilberg_Jahrbuch 1909, čerpajícího z potvrzeného osobního studia Labitzkého autobiografických vzpomínek, které se pod názvem *„Labitzkys Lebensgeschichte"* nalézaly svého času ve známé sbírce rukopisů sběratele Bedřicha Donnebauera (1849-1916) v Praze. Josef Labitzký tuto malou a časově omezenou biografii datuje 14. prosince 1849.

Podle rodinné tradice (snad k roku 1775) zemřeli během drancování děleného Polska nad zničeným majetkem Kristiánovi oba ještě mladí rodiče - rolník Christoph Lawitzky (Kryštof Lavický) se ženou. Z rodiny přeživši pouze malý chlapec Kristián, s neznámým starým sluhou, jednoho dne přišli do Wroclawi, kde poprosili o přenocování v rodině postřihače sukna (Tuchscherer). Starý muž byl tak unavený, že příští noci skonal. Protože rodině zemřelo jediné dítě, ujali se opuštěného chlapce a ten se během let vyučil řemeslu svých pěstounů. Jako vyučený postřihač se později mladý Kristián Bohumil vydal do světa na vandr a snad i za novou existencí…

Nežli Kristián na své předlouhé vandrovní pouti dorazí do našeho kraje, dovolte mi malou osobní vsuvku. Ke slezskému Kepnu (tehdy pruskému, později a dnes polskému), rodišti Labitzkého otce, mám totiž i já rodinný vztah. Moje maminka Gertruda patřila k českým protestantským reemigrantům, kteří se v roce 1946 mohli vrátit do své vlasti, do Čech, do poválečné Československé republiky. Pocházela z exulantské rodiny Blasiusů, jedné z těch, které kvůli víře a pronásledování tajně opouštěly Habsburky rekatolizované Čechy a Moravu. A naštěstí, kterým pruský král Fridrich Veliký dovolil v letech 1749-1756 (po zabrání Slezska Pruskem ve válkách o dědictví rakouské) vybudovat v blízkosti městečka Kepna české vesnice Velký Tábor, Malý Tábor a Čermín. Podobných oblastí českých exulantů bylo více. Život skromně hospodařících rolníků byl velmi těžký a stěží stačil na živobytí početných rodin a odvádění ročních poplatků místní wartenberkské vrchnosti. Dnes je toto území opět polské, dostupné, nezbývá mi, nežli se tam v nejbližších letech vypravit a bývalé rodinné hospodářství „na Čermíně", a také rodiště Kristiána Bohumila Lawitzkého _ dnešní patnáctitisícové okresní město Kepno, si alespoň s nostalgií prohlédnout.

Krásno v roce 1870, náměstí s obnovenými domy, radnicí (1852) a novým kostelem (1859) po zničujícím požáru 7. 7. 1848.

Neděle 14. října 2007 v 17.00 hodin
kostel Zvěstování Panny Marie Ostrov

K POCTĚ
J.C.F. FISCHERA
(1656-1746)

Komorní orchestr Caecilia, Karlovy Vary

Program:
Fischer, Bach, Finger, Marcello, Manfredini, Labitzký

Sólisté:
Tatiana Skalková, housle (koncertní mistr KSO)
Martin Petr, hoboj (sólohobojista KSO)
Bohumír Hájek, dirigent

Průvodní slovo k Fischerovi a jeho době:
Zdeňka Čepeláková

Plakát koncertu Orchetru Caecilia „K poctě J.C.F. Fischera" v kostele piaristického kláštera v Ostrově (2006-2007)

Slezské město Kepno, radnice v klasicistním slohu z let 1846-1866.

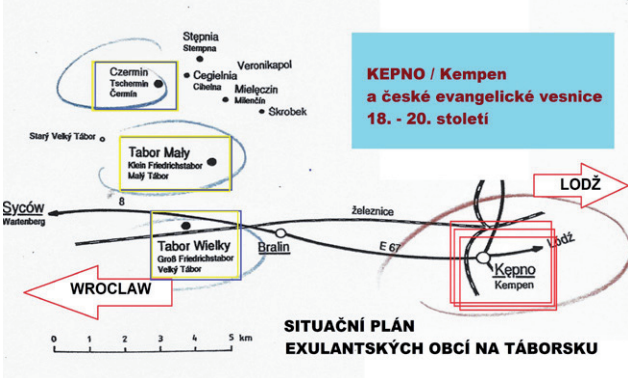

Situační plán Kepna _ rodného města Labitzkého otce a českých evangelických vesnic v blízkosti.

Krásno, kostel sv. Kateřiny před požárem r. 1848. Obraz namalovaný Josefem Kuncem v r. 1961 dle (viz) pohlednice divadelní opony Divadelního ochotnického spolku.

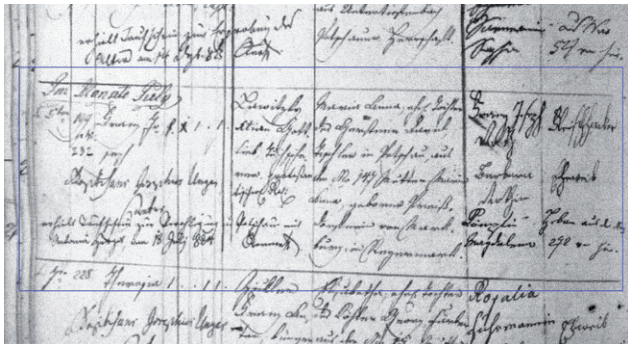

Záznam o narození a křtu Josefa Labitzkého 5. 7. 1802 v matrice narození fary Krásno:
V měsíci červenci / Den měsíce: 5 tý
Číslo domu: 199, nyní 232 (je zapsáno jiným písmem, takže se přestěhovali)
Jméno dítěte: Franz Joseph / Nábož. katolické _ protestantské _ nejprve bylo zaškrtnuto protestantské, to pak bylo přeškrtnuté a zaškrtnuté katolické / Pohlaví: mužské
Jména rodičů: Otec Lawitzky Christian Gottlieb, postřihač sukna, protestantského náboženství
Matka: Maria Anna, manželská dcera Gerstnera Davida, truhláře v Bečově, z čísla 147, a matky Marie Anny, rozené Preissdorferové z Markburgu ve Štýrsku
Kmotři: Franz Joseph Roth, řezník / Barbora Rothová, manželka / Pamplová Magdalena, porodní bába z čísla 272 zde
Pokřtil Joseph Ungar. Obdržel křestní list při svatbě v Bečově s Antonií Hergetovou 18. července 1824
Pozn.: Není zmíněna (polská či jakákoliv) národnost otce. Kdy bylo u Josefa Labitzkého přeškrtnuto protestantské náboženství a zaškrtnuto katolické, to se nedá poznat.
Zdroj:http://www.portafontium.cz/iipimage/30064486/krasno-05_1600-n?x=-351&y=27&w=1604&h=884

A jak je na tom náš vandrující postřihač Kristián? Někdy k přelomu století přichází do Bečova, ale usadil se nakonec v roce 1800 v blízkém Krásnu, městě odjakživa proslulém zpracováním vlny a bavlny, soukenictvím a tedy i řemeslem postřihačským, ve kterém se může dobře uplatnit.

Město Krásno mělo v tom roce 323 domů s 1900 obyvateli. Z historických přehledů tehdejších povolání a řemesel lze vyčíst, že z cca 30 - 40 stálých nebo časem se měnících se v roce 1816 přihlásilo celkem 446 osob k těmto povoláním: přadlák bavlny (Baumwollspinner) 11, přadlák lnu (Flachsspinner) 24, přadlák ovčí vlny (Schafwollspinner) 197, tkadlec (Weber) 54, punčochář (Strumpfwirker) 12, soukeník (Tuchmacher) 37, postřihač (Tuchscherer) 4, výrobce vlněného zboží (Wollzeugmacher) 107. Při obvyklém tehdy velkém počtu dětí lze soudit, že těmto tradičním povoláním se věnovalo snad i osm _ devět z deseti výdělečně činných obyvatel (tj. živitelů rodin) kdysi hornického Krásna. Domácí a rukodělná řemesla doznívajícího feudalismu však rychle mizí přílivem lacinějšího sukna z anglických manufaktur a i zde se v dalších desetiletích musí struktura řemesel přizpůsobit. I v Krásnu vznikají dílny a továrny: firma na zpracování ovčí vlny s více než 100 dělníky, přádelna česané příze (90), porcelánka (60), továrna na knoflíky a hřebeny (80), stejně jako tři dílny k malování porcelánu až se 130 zaměstnanci nebo postupně posilující družstvo obuvníků (1880) sdružující v roce 1918 okolo 100 členů.

Dne 1. března 1802 je farní kostel sv. Kateřiny (ne ten současný, ale předchozí, který byl zničen při velkém požáru města 7. 7. 1848) svědkem svatebního obřadu devětatřicetiletého Kristiána Lawitzkého a třiatřicetileté Marie Anny Gerstnerové. Oddací list upřesňuje, že nevěsta je dcerou Davida Gerstnera, truhláře v Bečově, a Marie Anny rozené Preissdorferové, původem z Markburgu v rakouském Štýrsku (dnes Maribor _ stotisícové město ve Slovinsku).

Nedlouho po svatbě, dne 5. července (event. již 4.) 1802, přichází na svět prvorozený syn František Josef (Franz Joseph), a to v domě č. p. 199 (později přečíslovaném na č. p. 232) v Radniční ulici (Rathausgasse). Ještě téhož dne je konána

Krásno, rodný dům Josefa Labitzkého, majitelé Gareissovi s paní Hublovou uprostřed.

Odhalení Labitzkého lavičky 5. 7. Otto Wied, starosta, Vladislav Jáchymovský, Dagmar Hanková, Jiří Hladík, děkan od sv. Maří Magdalény v Karlových Varech, Jiří Majkov, děkan od sv. Václava v Lokti a farář krásenský.

v kostele svátost křtu a tak na svět přišla v Krásnu (Schönfeldu) v brzké budoucnosti nejslavnější umělecká osobnost karlovarského kraje evropského renomé a proslulosti.

S datem přesného dne narození (4. nebo 5. července) lze badatelsky spekulovat, což se velmi činí, neboť chybí důvěryhodný doklad. Ten by mohla poskytnout snad jedině Labitzkého rodina, dopátrání se ztraceného vlastního Labitzkého životopisu nebo nějaký archivní nález. Jak kontraverzní může být ještě více detail dne narození, když v Rychnovského již výše zmíněné studii sám autor ve své „Lebensgeschichte" úvodem píše: *„Já Josef Labitzký, hudební ředitel v Karlových Varech, jsem se narodil 5. července v c. a k. horním městě Krásno, Loketský kraj, v Čechách."* Naproti tomu deska Labitzkého hrobu v Karlových Varech _ Drahovicích nese datum 4. 7.

Krásenští si svého rodáka připomínali památnými předměty v městském muzeu (v přízemí radnice) nebo například v roce 1927 při 125. výročí Labitzkého narození odhalením pamětní desky „Jos. Labitzky-haus" na rodném domě. Bohužel, veškeré tyto pamětihodnosti jsou nenávratně ztraceny _ muzeum bylo zrušeno, dům pro zchátralost v 60. letech stržen a mramorová pamětní deska zmizela.

A tak ani současný kostel sv. Kateřiny, stojící a vybudovaný na obvodových ruinách zdí předchozí goticko-renesanční stavby, není přímým svědkem krátkého bytí malého Josefa v domovské obci. Lze jen předpokládat, že Krásno a kostel Labitzký během svého dlouhého života navštěvoval a udržoval tak i osobní vztah ke svému rodišti. Nakonec to vyplývá z již zmíněných odkazů. Lze se také právem domnívat, že při svých návštěvách využíval možnosti hrát na ještě původní nebo později na nové varhany, které byly instalovány v novém kostele v roce 1860. Pro úplnost dodejme, že obnovený kostel byl přestavěn do své současné novorománské podoby v letech 1856 _ 1859, vysvěcen kardinálem Bedřichem Schwarzenbergem 2. října a varhany od pražského stavitele varhan Karla Schiffnera se poprvé rozezněly o rok později 21. října 1860.

Naštěstí zásluhou několika iniciativních občanů a spolků se kulturní obraz města Krásna od 90. let opět mění a je vzpomenuto Josefa Labitzkého dokonce několikrát i koncertní živou hudbou s programem jeho populárních tanečních skladeb. Zcela mimořádná a vhodná příležitost se naskytla 5. 7. 2002, přesně v den Labitzkého dvousetletého jubilea narození, kdy při slavnostním odpoledni byla odhalena před kostelem sv. Kateřiny „Labitzkého lavička" s pamětní mosaznou deskou jako náhradou za onu ztracenou. Význam a odkaz českého krále valčíku připomněl karlovarský historik Vladislav Jáchymovský a z Karlových Varů přijel také „nostalgický" Orchestr Grandhotelu Pupp, který pod taktovkou Bohumíra Hájka zahrál skladby Josefa a Augusta Labitzkých a jejich současníků. Tento orchestr je složen z předních členů Karlovarského symfonického orchestru, u jehož zrodu v roce 1835 stál Josef Labitzký.

Převelikou zásluhu na památném odpoledni měl krásenský patriot Hartwig Ruppert (1927-2003), který vše inicioval a zorganizoval.

ZA MUZIKOU DO BEČOVA

Neuplynul ještě ani rok a Labitzkého (Lawitzkého) rodina se přestěhovala do Bečova, Petschau (Bečov nad Teplou). Slavnou hudební historií to-

hoto města, ke které svým věhlasem v 19. století přispěl nemálo také Josef Labitzký, v tomto příspěvku vynecháme, i když by si několik stránek zasloužila.

Labitzští se přistěhovali do domu č. p. 205 „v podzámčí", dnes v Příčné ulici, zvýrazněného dne 29. června 2002 odhalením pamětní desky k 200. jubileu narození Labitzkého od významné místní umělkyně _ výtvarnice, sochařky a medailérky Olgy Halákové (1948 Bratislava).

V tomto domě Josef Labitzký (Lawitzký) po tři desetiletí vyrůstal, cvičil, komponoval, žil s početnou rodinou až do roku 1835, kdy byl povolán k převzetí lázeňské kapely v Karlových Varech. Cesta na pódia a kolonády nejpřednějších českých lázní byla však ještě předlouhá a nebyla vůbec jednoduchá.

Měl ale dar velkého nadání, talentu a geniality výjimečného muzikanta, který bylo možné v jedinečném hudbou naplněném prostředí Bečova rozvíjet. Nadanému chlapci se dostalo postupně dobrého základního školení ve hře na více hudebních nástrojů, ve zpěvu, v harmonii a skladbě. Byl žákem regenschoriho kůru u sv. Jiří a výborného pedagoga Karla Veita (ten do Bečova přišel v roce 1806 ze Skoků _ Maria Stock u Žlutic), pod jehož vedením činil i své první kompoziční pokusy.

Je v této souvislosti úsměvné číst v některých badatelských pracích, že se učil u Veita hrát na violu a klavír. Někteří pochopili a uvádějí správně housle a klavír. Klavír a varhany mohly být a jistě byly v jeho případě samozřejmostí, viola je ale vedlejší nástroj houslistů, který vezmou do ruky, když už se jim z pohodlnosti nechce na houslích zdokonalovat. A často jim pak zůstane až do smrti. Pro hudebníka je tento detail srozumitelný, ale zároveň také neuvěřitelný a nevěrohodný. Zejména když není patřičně doložen. Laik ovšem tuto drobnost posoudí zcela jinak.

Snad mnohé popletly pojmy *Violine, Violino (z němčiny, italštiny)*, což značí housle, a přenesly význam na *Violu (v něm. také Bratsche, ev. též Alt)*. Podobný nesmysl je v omílání věty, že mladý Labitzký psal skladby „pro violu, altovou violu, flétnu atd." Jinými slovy, mohli bychom tomu rozumět tak, že pro tyto nástroje psal sólové skladby. Ano, později to budou třeba ta dále zmíněná „*Concertini*". Ale v tomto případě ne. Zde se jedná o popis, výčet instrumentace malého souboru, malého orchestru (viz ukázka). Jednoduché, pro někoho však zavádějící. Německý pramen uvádí jasně „*für Violine, Alt, Flöte…*".

Bečov, ručně kolorovaná umělecká pohlednice, tisk Míšeň

Slavnostní odhalení pamětní desky Josefu Labitzkému 29. 6. 2002, kterého se zúčastnili (zleva): Vladislav Jáchymovský, Otfried Lampel, Olga Haláková, Vladimír Dicá, Jarmila Samcová (sestra O.H.), Jitka Rudolfová, Zdeněk Kolářský, Petr Strnad s manželkou.

Kostel sv. Jiří _ skříň původních barokních varhan loketského mistra Johanna Ignaze Schmidta (1775), přestavěných v r. 1896 Christophem Müllerem z Ušovic u Mariánských Lázní.

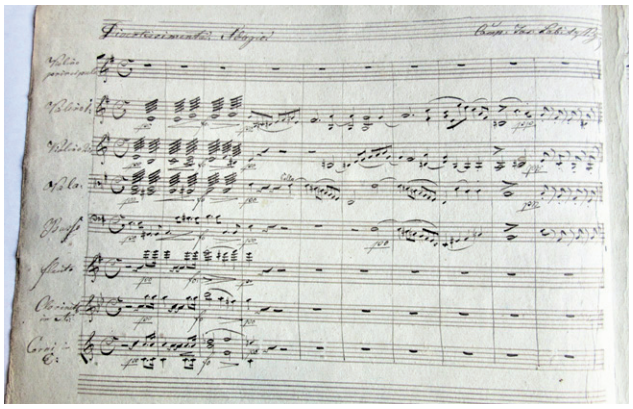

Ukázka partitury malého obsazení orchestru, J. Labitzký: Divertimento.

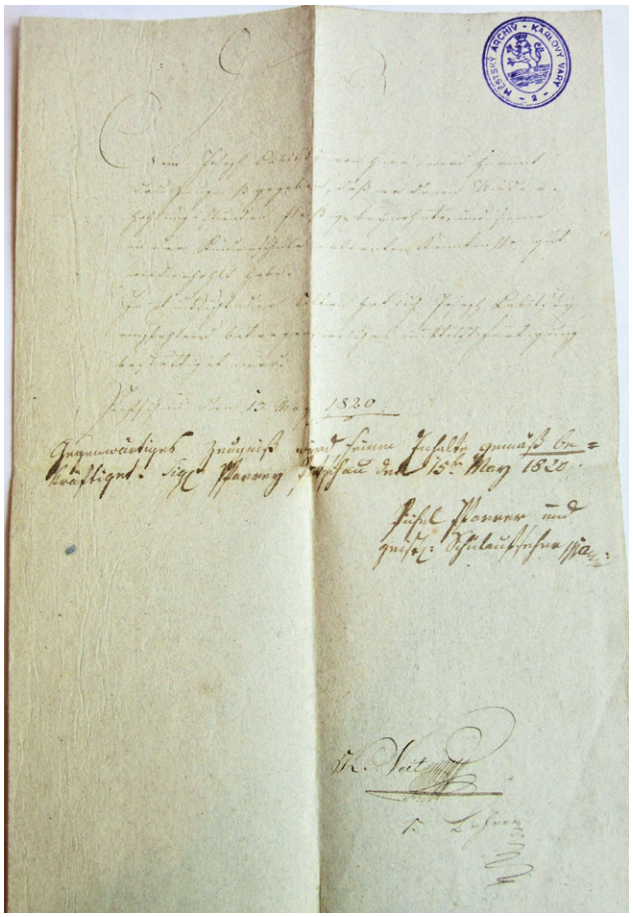

Vysvědčení Josefa Labitzkého z „pokračovací školy" ze dne 13. 5. 1820.

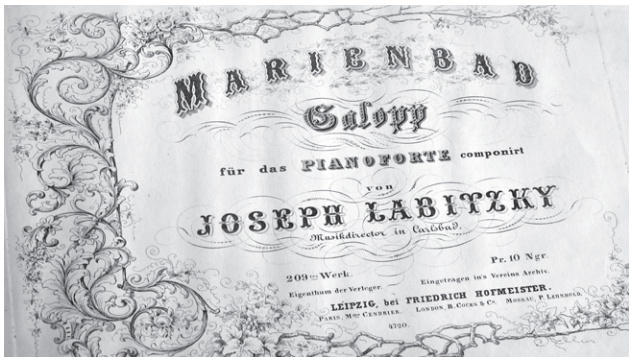

J. Labitzký: Mariánské Lázně / Marienbad, kvapík, op. 209, nakl. Fr. Hofmeister, Lipsko (vzpomínka na 1820?)

Lze předpokládat, že se rodině Labitzkých (Lawitzkých) dosud dařilo dobře, Kristián provozoval své postřihačské řemeslo a na jeho přání se tomuto řemeslu učí vedle hudby i vyrůstající Josef. Rodičům se postupně narodilo šest dětí (tři chlapci a tři dívky), z nichž jeden chlapec záhy zemřel. Vychovat však stihli jen nejstaršího Františka Josefa. Bylo mu teprve 14 let, když 15. ledna 1816 náhle otec Kristián umírá (v matrice, rejstříku je uveden jako obrácený /konvertovaný/ postřihač sukna, katolického vyznání, ve stáří 56 let, nečitelné nemoci, P. Adalbert Pichl, farář) a 7. listopadu téhož roku i matka Marie Anna (v matrice uvedena jako postřihačka sukna, katolického vyznání, ve stáří 47 let, P. Adalbert Pichl, farář). Sirotci _ nejmladšímu bylo 5 let, se ocitli u známých.

Mám zato, že i zde je šířena jedna badatelská nevěrohodnost. Jak již víme, Kristián Lawitzký byl po předcích ze Slezska evangelické víry a s tou přišel i do Bečova. Avšak jak je dáno zápisem v bečovské farní matrice (dnes bohužel neznámé), dne 13. ledna tuto opouští a přestupuje k všeobecné víře katolické, tedy tzv. konvertuje. To zapsal a před svědky Wunderlichem a Krausem potvrzuje páter Vojtěch (Adalbert) Pichl, farář. A opět: německý pramen uvádí doslovný přepis kurentního zápisu s jasnými jmény všech účastníků, přesto v pracích českých jsou jména zaměněna, tudíž že konvertuje 14letý František Josef. Že už byl pokřtěn v krásenském kostele, nikdo jaksi nerespektuje. Podobně se v některých materiálech uvádí, že osiřel ve 12 letech, což už je chybička jen matematická, ale i zde leckterý z „opisovačů" neuvažuje. Chudák malý Labitzký.

Josef se svými sourozenci nemá v tomto tragickém období, které si lze jen těžko představit, v Bečově žádné rodinné zázemí, žádné příbuzné. Přes své mládí a vedle učení se postřihačskému řemeslu hledá tedy příležitosti, jak využít svých hudebních dovedností s místními muzikanty a kapelami, a tak si přivydělat na potřebné živobytí.

V 15 letech již také skládá svá prvá „Concertini" pro různé nástroje. Bečovské vzdělání ukončuje 13. května 1820 obdržením vysvědčení bečovské „pokračovací školy" od faráře a školního dozora Kühnla a učitele Karla Veita. V překladu se v něm píše: *„Tímto se Josefu Labitzkému dává osvědčení, že navštěvoval pilně opakovací hodiny a znalosti získané v mateřské škole dobře opakoval. Co se týče mravů, choval se Labitzký vzorně, což se podpisem stvrzuje."* Je mu 18 let a za dalšími zkušenostmi, vzděláním a praxí musí vyrazit do světa.

1820 - prvé angažmá uzavírá v letní sezóně (červen _ srpen) jako osmnáctiletý první houslista v osmičlenné kapele Josefa Schurwonna v rozvíjejících se Mariánských Lázních. A již zde mohl mladý Labitzký, podle svého pozdějšího sdělení, vykročit rázně do světa. Zalíbil se totiž dvojici lázeňských hostů až z daleké Vídně _ dvorní divadelní herečce, básnířce a spisovatelce Johanně Franul von Weissenthurn (1773-1847) a úředníku (a cellistovi) panu Hauschkovi, kteří by ho nejraději vzali do Vídně a podpořili jeho další vzdělání. Odmítl, neboť se cítil ještě příliš mlád, a navíc měl doma v Bečově již známost se svou milovanou Tony, budoucí paní.
1821 _ v další letní sezóně je poprvé smluvně vázán v lázeňském orchestru Johanna Schmita v Karlových Varech.
1821/22 _ zimní sezónu tráví ve švýcarském Bernu u Hudebního spolku (Musikvereinu) a tam hostující francouzské opery.
1822 _ v letní sezóně je opět u orchestru v Mariánských Lázních.
1822/23 _ přes zimu působí v Mnichově a je angažován jako „musikus" u tehdejšího carského ruského vyslance hraběte Ivana Voroncova _ Daškova v Mnichově. Zdokonaluje se také v kompozici u věhlasného skladatele a dlouholetého dvorního kapelníka Petera von Wintera (1754-1825). Labitzkého lze tak považovat i za jednoho z posledních Winterových žáků.
1823/24 _ v zimních měsících hraje v Mnichově, kde bere další výuku houslové hry u pedagoga Laveckého, stejně jako výuku kompozice u Wintera. Zároveň ale podniká koncertní turné s orchestrem v dalších velkých městech Bavorska a Württemberska _ zejména s pobyty v Řezně, Augsburgu, Ulmu, Stuttgartu, Würzburgu, Norimberku a j.

Přestože je Josef Labitzký každým rokem v létě i v zimě angažován někde „ve světě" a celé měsíce nepobývá doma v Bečově, stačil zdárně dokončit výuku řemesla, které zdědil po otci _ postřihačství. Na základě vysvědčení postřihačského cechu v Toužimi z 25. srpna 1824 mu bečovský magistrát 3. září téhož roku vydává certifikát, že může být po uznaných zkouškách přijat za „spolumistra". Píše se v něm v překladu: *„Poněvadž vyjádření cechu v Toužimi ze dne 25. srpna t.r. prokazatelně dosvědčuje, že nabyvatel mistrovského práva Josef Labitzký má veškeré pro dosažení mistrovského práva postřihačského cechu města Toužimi všeobecné nutné vlastnosti: uděluje se tímto jemu a magistrátu v Bečově jako jeho osobní vrchnosti úřední povolení, že může býti po zhotoveném už a za dobrý uznaném mistrovském kuse přijat za spolumistra."*

Mohl být tedy existenčně zajištěn.

Dnes víme, že toto řemeslo nemělo budoucnost, neboť bylo v Evropě dosti rychle vytlačováno stroji v textilních manufakturách. Pro zajímavost: Ve sborníku přednáškové konference před 20 lety (1999) je v příspěvku pana Fiedlera, který se zabíral rozborem tzv. katastrálního oceňovacího elaborátu z let 1845-1855 bečovské obce, v přehledu živností uveden už jen 1 postřihač sukna. Ale také například i 1 výrobce klavírů.

Ale jaké že to vlastně bylo řemeslo?

Pan Vladislav Jáchymovský v již zmiňovaném sborníku minulé konference toto řemeslo popisuje odbornými, přesto laikům srozumitelnými, slovy, které můžeme jinak vyčíst snad jen v učebnici pro textilní školu. I tak patrně ten pracovní postup a vůbec smysl té činnosti s úpravou sukna jaksi nechápeme a nedovedeme si dost dobře představit. A kdyby tady nešlo o Labitzkého, vůbec bychom o nějakém postřihačství, řemesle, kterému se bylo třeba několik let zaučovat, nevěděli. Považuji to v souvislosti s houslovým virtuosem Labitzkým, který s touto prací spojoval svou existenci, za přímo raritní.

Z přiloženého obrázku je vidět, že práce postřihače byla práce těžká, s těžkým suknem, velkými plechovými nůžkami, spíše bych řekl, s kosami. Však také tyto nůžky byly symbolicky ve znacích cechu. A abychom tuto jistě zajímavou kapitolu hudební historie bečovského podzámčí ještě obohatili, připojuji několik obrázků z Textilního muzea v České Skalici, které je v jedné budově se známým Muzeem Boženy Němcové.

Zde jsme před lety (2015) zcela náhodou v historické části expozice památky a popis řemesla objevili. Podobné historické expozice lze najít i v mnoha dalších městských nebo specializovaných muzeích v krajích, kde došlo v 19. století k výraznému rozvoji textilního průmyslu. Mohu k návštěvě jen doporučit. Text pana Jáchymovského doplňuji popisem, který je přímo z vitríny muzea, je odlišný a zajímavý.

Co je tedy postřihování? Definice: *„Postřihováním se na vlněné tkanině zarovnává nestejně vysoký vlas."* Popis: *„Tkaniny se postřihovaly po délce dlouhými železnými postřihovacími nůžkami bez čepu na šartyších, stolech s mírně*

Magistrátní certifikát z 3. 9. 1824 povolující přijetí Josefa Labitzkého do cechu postřihačského v Bečově.

Práce postřihače, z expozice Textilního muzea v České Skalici.

Postřihačské nůžky, v expozici Textilního muzea v České Skalici.

vypouklým povrchem vycpaným žíněmi. Spodní list nůžek, zatížený patnácti až dvacetikilopondovým závažím, ležel na tkanině, druhý list nad tkaninou mírně odstával. Nůžky se po každém střihnutí posunuly. Hrubá sukna se postřihovala najednou, jemná až třikrát. Před postřihováním na nich rejfíři odstraňovali uzlíky. Postřižené sukno se čistilo, protřásávalo, vytahovalo na rámech a lisovalo.“

Dvaadvacetiletý Labitzký, vyučený řemeslu, již čeká na nejbližší příležitost, aby se oženil a založil rodinu. Osm let od ztráty rodičů bylo převážně dobou vandrování po světě, ale ani v budoucnu tomu nebude jinak. Labitzký touží po rodině, milující ženě, kupě dětí, o které by se mohl nyní postarat, zároveň však je osudem předurčen být hudebníkem vyslaným do velkého světa.

21. září 1824, nedlouho po získání „mistrovského glejtu,“ se Josef Labitzký žení s Antonií Hergetovou, dcerou Ondřeje (Andrease) Hergeta, mistra provaznického a několikanásobného starosty v Bečově. S Antonií (nar. 1804, zemř. 28. 10. 1874), o které se vyjádřil, že „ji bezesporu může zařadit mezi nejlepší ženy,“ měli 16 dětí, z nichž 11 se dožilo dospělého věku.

Ze šesti dcer později umělecky vynikla pěvkyně Antonie Alžběta (Elizabeth nar. 19. 11. 1833_1. 8. 1894 Königstein im Taunus), v letech 1856-1871 první koloraturní sopranistka v Opeře ve Frankfurtu nad Mohanem.

Z pěti synů absolvovali Vilém a August pražskou konzervatoř, stali se vynikajícími houslisty, ale jejich cesty se rozešly. Vilém (Wilhelm, William, nar. 1829_4. 1. 1871 Toronto) odcestoval do Kanady, kde se stal v Torontu dómským varhaníkem (u sv. Michala) a uznávaným dirigentem. August (22. 10. 1832_28. 8. 1903 Bad Reichenhal) převzal po otci v roce 1868 lázeňský orchestr v Karlových Varech. Nejstarší Eduard (17. 1. 1828_1. 9. 1903 Brno) byl úspěšným inženýrem, architektem, stavitelem a stavebním radou v Opavě. Dle svého otce byl ale také výborným amatérským klavíristou.

1824/25 _ v zimní sezóně hraje Josef Labitzký opět v Mnichově.

1825/26 a 1826/27 _ v těchto letech měl Labitzký již tolik muzikanských zkušeností a představu své další cesty a uplatnění, že již dále neváhá, sestavuje z řad karlovarských a mariánskolázeňských hudebníků vlastní malý orchestr a dvě zimní sezóny hraje dokonce ve Vídni, v nově zřízeném hostinci

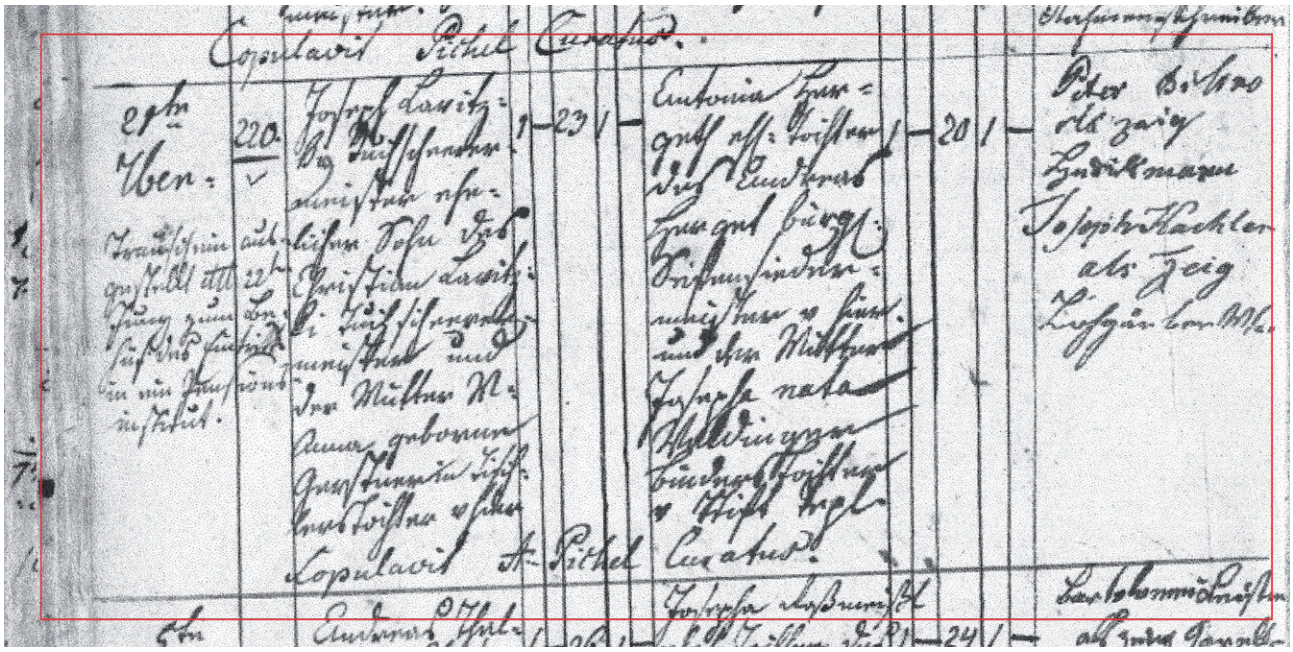

Záznam sňatku Josefa Labitzkého s Antonií Hergetovou v bečovské matrice sňatků dne 21. 9. 1824. Josef zde ještě s příjmením Lawitzky, povoláním mistr postřihačský ve stáří 23 let (správně 22 let), oba katolického vyznání. Matka Josefova Marie Anna roz. Gerstnerová, dcera truhláře odsud. (Čímž se potvrzuje a snad vyvrací domněnka některých badatelů, že by měla být z rodiny Gerstnerů krásenských.)

Zdroj:http://www.portafontium.eu/iipimage/30060177/becov-nad-teplou-17_0310-o

Antonie Labitzká /Kohn-Speyer, portrét z ateliéru Straub, Kühn. Sbírka knihovny Goethovy univerzity ve Frankfurtu nad Mohanem.

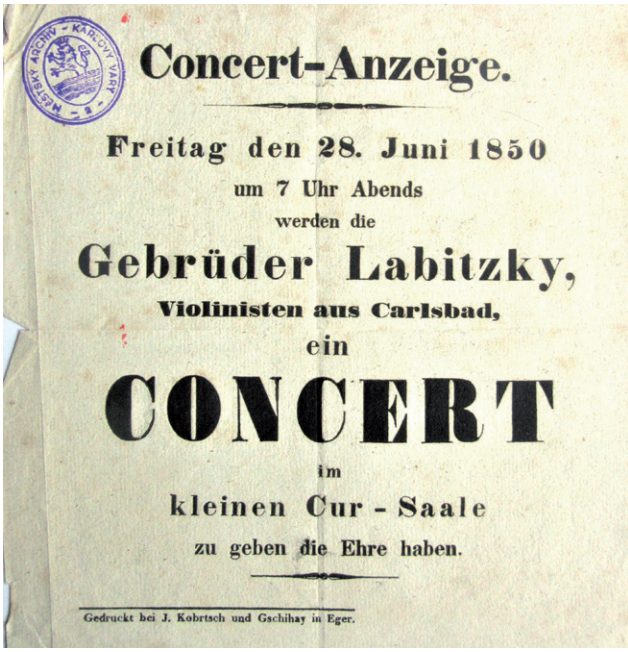

Concert-Anzeige.

Freitag den 28. Juni 1850
um 7 Uhr Abends
werden die
Gebrüder Labitzky,
Violinisten aus Carlsbad,
ein
CONCERT
im
kleinen Cur-Saale
zu geben die Ehre haben.

Gedruckt bei J. Kobrtsch und Gschihay in Eger.

Oznámení koncertu bratrů Labitzkých dne 28. června 1850 ve Františkových Lázních.

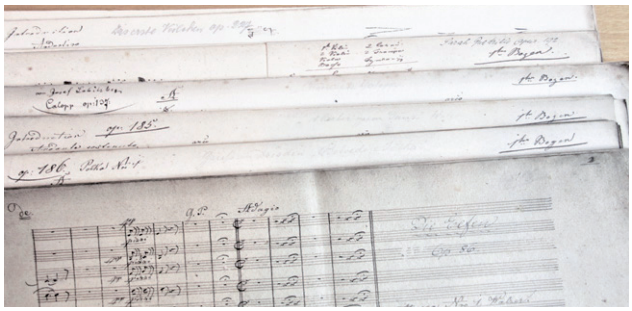

Ukázka manuskriptů partitur Labitzkého skladeb.

„U Řetězového mostu" (Gasthaus „Zur Kettenbrücke")! Zde poznává bohatou vídeňskou lidovou hudební tradici a osobně se setkává se svými generačními kolegy Josefem Lannerem (1801-1843) a Johannem Straussem (otcem) (1804-1849). Labitzký v tehdy po Vídeňském kongresu roztančené Vídní důvěrněji poznává kompozici valčíku, kvapíku a dalších oblíbených tanců.

Na takovéto zábavné koncertování musela být Kapela dobře připravena také repertoárově a je jisté, že zejména zde našlo uplatnění již více Labitzkého tanečních skladeb, které dříve komponoval.

Zatím byly v rukopisech, musely být poctivě rozepisovány, ale se stoupající známostí a ohlasem těchto i dalších příštích vystoupeních se brzy ozvali první nakladatelé _ čeští i zahraniční. Labitzkého skladby začaly být vydávány zprvu v klavírních dvou nebo čtyřručních úpravách, které zaznívaly v měšťanských salonech nebo na spolkových zábavách, později v úpravách i pro orchestr.

August Labitzký, portrétní foto A. Helm, Praha, Václavské nám. Sbírka knihovny Goethovy univerzity ve Frankfurtu nad Mohanem.

1829/30 _ v zimní sezóně s ohlasem svých úspěchů ve Vídni koncertuje ve Varšavě, tehdy neklidné pod ruskou nadvládou. Finanční úspěch byl pro 14členný orchestr ale významný a to bylo důležité.

Následující období let 1830_1835, tj. do Josefem Labitzkým převzetí stávajícího lázeňského orchestru dlouhodobě churavějícího kapelníka Johanna Schmita v Karlových Varech, není Labitzkého aktivitami zdánlivě příliš nabité. Je ale jisté, že hrál a koncertoval, kde bylo pozvání a příležitost.

Nezapomínejme také, že měl doma v Bečově rozrůstající se rodinu a dětí přibývalo. Naopak připomeňme, že v té době - 22. října 1832, přišel na svět syn August (v matrice narozených jako Karel August). Později nejvýznamnější člen Labitzkého rodu, vynikající dirigent a také úspěšný autor taneční hudby a krásných drobných orchestrálních skladeb.

A přece by pro tato léta i celou Labitzkého životní pouť mohlo být více upřesněno a více jasno, kdyby byla nalezena již zmíněná jeho vlastní, byť stručná, autobiografie, která je uvedena v soupisu životopisů sbírky Bedřicha Donnebauera, pražského sběratele hudebních památek. Zmiňuje se o ní také pražský publicista Dr. Ernst Rychnowsky, jak víme. *(Pozn. autora: Zmínil se o ní v jedné badatelské studii také Joachim Cimrman, bratr známějšího Járy da Cimrmana, blízký přítel Donnebauera, který ji prý v jeho bytě také zahlédl…)* Zde by mohlo být na několik neurčitých otázek odpovězeno samotným skladatelem. Bohužel, není dosud k vidění, Donnebauerova sbírka byla kdysi aukčně rozprodána. Muzeum české hudby má údajně jednotlivé kusy dohledávat. Najde-li se mezi nimi jednou „Josef Labitzkys Lebensgeschichte", bude to vpravdě zázrak a budeme také o něco moudřejší.

V této době Labitzký pilně komponoval a jeho skladby, již s opusovým číslem, tedy číslované, s vzrůstajícím ohlasem začaly na počátku 30. let vycházet tiskem. Zde jsou uvedena jména některých z prvních vydavatelů, s mnohými pak Labitzký spolupracoval po celý život.

Marco Berra, Prag / Johann Hoffmann, Prag / Robert Cocks, London / Francesco Lucca, Milano / Friedrich Hofmeister, Leipzig / August Cranz, Hamburg / L.W. Roumen, Amsterdam / T. Trautwein, Berlin / B. Herrmann, Leipzig / C.A. Spina, Wien / Schuberth, Hamburg…

A zcela závěrem tohoto pojednání pro ilustraci alespoň deset prvních opusových čísel oficiálního seznamu Labitzkého kompozičního odkazu (v orig. názvech).

op. 1 National-Ländler
op. 2 Liefländer-Walzer
op. 3 Die Pariser, Walzer
op. 4 Springsfeld-Galopp
op. 5 Zigeuner-Walzer
op. 6 Die Anmutigen, Walzer
op. 7 Erinnerung an Prag (Die Lebensfrohen), Walzer
op. 8 Potpourri über polnische Nationallieder
op. 9 Polonaise d'Amitie
op. 10 Hirschsprung, Walzer

23. května 1835 uzavírá magistrát města Karlovy Vary s dosavadním prvním houslistou orchestru Josefem Labitzkým smlouvu, která obsahovala pouze šest paragrafů, ale dá se pokládat za zakládající listinu lázeňského orchestru.

Kapela měla 17 členů a hudebního ředitele. Labitzký ji přetvořil v lázeňský orchestr, jehož posláním bylo hrát u pramenů při pití léčivé vody, a tak se po kulturní stránce podílet na lázeňské léčbě.

Připomeňme významný postřeh a hodnocení Labitzkého schopností předním pražským pedagogem, klavíristou, hudebním skladatelem a návštěvníkem lázní, Janem Václavem Tomáškem (1774-1850), v Almanachu 1840 Jeana de Carro. Ve vzpomínce ze dne 13. července 1839 mimo jiné píše: *„Každý milovník hudby přizná, že Labitzký ve svých valčících, kvapících a směsích předvádí nejen svůj talent, velmi převyšující Straussův, ale že předstihuje Strausse také v harmonických kombinacích a v umění šťastně uchvátit některým sólovým nástrojem. Nezáleží na tom, jestliže hudebníci z povolání předčí jeden druhého ve svých hudebních fantaziích. Každý si může myslet, co chce. Ale jedná-li se o osobní virtuozitu, Strauss nesporně nedostihne Labitzkého, který hraje mistrovsky, brilantně housle, violu a flétnu. To je talent, kterého jeho sok nikdy nedosáhne."*

(Pozn.: Neodolal jsem tyto Tomáškovy věty znovu opakovat, neboť kde a kdy jindy nežli zde a nyní.)

Krásensko-bečovsko-karlovarského kapelníka a skladatele Josefa Labitzkého a jeho orchestr znala vbrzku celá kulturní Evropa!

Ale to už je jiná kapitola.

J. Labitzký: „Korunovační valčík / Krönunngs-Walzer", op. 26, k příležitosti korunovace Ferdinanda I. a Anny Marie Caroliny v Praze dne 7. 9. 1836, nakl. Marco Berra, Praha.

„Labitzkého Curcapelle Karlsbad", 1865 (orchestr před vraty městského pivovaru v plném počtu 28 hudebníků, 1 sluha).

Karlovy Vary 2019, světoznámé Vřídlo provizorně mimo kolonádu.

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji za významnou pomoc s překlady materiálů farních matrik historikům Dr. Antonínu Maříkovi a Josefovi Brtkovi, stejně jako za historické fotomateriály a upřesnění Josefovi Kuncovi a Dr. Joachimu Ruppertovi.

LITERATURA

1 BAJGAROVÁ Jitka _ ŠEBESTA Josef: Hudba na karlovarské kolonádě v první polovině 19. století aneb kterak se Čechy k Besedě dotancovaly, Biedermeier v českých zemích, Praha 2004

2 VÍT Petr: Doba národního probuzení (1810-1860), Hudba v českých dějinách, Supraphon, Praha 1983

3 NEJDL Jan _ MUDr, MIESLER Jan: Jean de Carro a jeho Karlovy Vary, Krajské nakladateltví v Karlových Varech, 1958

4 HASSELBAUER Josef _ NEJDL Karel: Historie lázeňské hudby v Karlových Varech a Karlovarský symfonický orchestr, diplomová práce, Pražská konzervatoř, 1978

5 NEJDL Karel: Josef Labitzký _ český král valčíku, Lázeňský časopis 6/1962, Karlovy Vary

6 HÁJEK Bohumír: Josef Labitzký _ minulost a současnost, příspěvek na Mezinárodní konferenci „Sedmé století Bečova!", soukromý tisk k nahlédnutí, 20. 9. 2014

7 ŠTĚŘÍKOVÁ Edita: Země otců, KALICH, Praha 2005

8 KAUFMANN Moritz: Musik und Musiker _ Karlsbader Heimatbücher 4. Band, Arbeitsgemeinschaft für Heimatkunde des Bezirkes Karlsbad, Karlovy Vary 1927

9 JÁCHYMOVSKÝ Vladislav: Odkud se v Karlových Varech vzal rod Labických, V. Historický seminář Karla Nejdla 1995, Karlovy Vary 1996

10 HANYKOVÁ Eva: Hudebníci u pramenů, vyd. Lázeňské ediční sdružení s KSO, Karlovy Vary 2009

10 JÁCHYMOVSKÝ Vladislav: Karlovarské začátky Josefa Labického, VI. Historický seminář Karla Nejdla 1996, Karlovy Vary 1997

11 BRTEK Josef: Král českého valčíku Josef Labitzký (1.), Týdeník Sokolovska 3. 7. 2002

12 JÁCHYMOVSKÝ Vladislav: Hudební tradice Bečova a osobnost Josefa Labitzkého, 600 let Bečova (1999), Bečov nad Teplou 1999

13 GOSCOMBE Stanley: Josef Labitzky _ Walzerkönig aus Böhmen, privátní tisk 2002

14 MAŘÍK Antonín: Proměny Lázeňského orchestru v Karlových Varech do 1. světové války, Západočeské archivy 2011, SOA v Plzni 2011

15 BRANDL Josef: SCHÖNFELD, Schönfelder Heimat- und Geschichtsverein e.V., Erzhausen bei Darmstadt 1983

16 RYCHNOVSKY Ernst Dr.: Josef Labitzky, der Walzerkönig Böhmens, Keilberg-Jahrbuch 1909, nakl. Fr. Thoms, Weipert (Vejprty)

SPOLEČNOST PŘÁTEL JOSEFA LABITZKÉHO

Josef Labitzky Friends Society / Gesellschaft der Josef Labitzky Freunde
Pro přátele a příznivce hudebního odkazu „českého krále valčíku" vznikla v roce 2007 SPJL. Sdružuje české i zahraniční obdivovatele taneční valčíkové hudby, reprezentované nejen slavnou dynastií vídeňských Straussů, ale také karlovarskými Josefem a Augustem Labitzkých a jejich současníky, v Čechách např. Karlem Komzákem, Františkem Kmochem, Juliem Fučíkem, Oskarem Nedbalem a dalšími.
Zájemci o členství ve společnosti jsou vřele vítáni.
Bohumír Hájek

VODNÍ DÍLA V BEČOVĚ NAD TEPLOU Jiří Schierl

Obdobně jako i jinde, tak také na území Bečova nad Teplou se využívalo vodní energie k pohonu mlýnů, které zde sloužily k mletí obilí, jako pily a další provozy, a později také k výrobě elektřiny.

Hlavním zdrojem vodní energie na dnešním katastrálním území Bečova nad Teplou byl tok říčky Teplé, která tímto územím v sevřeném údolí protéká od jihu k severu, napájena vodami ze zalesněného pohoří Slavkovského lesa. Přestože zde řeka protéká údolní nivou s četnými meandry, má poměrně velký spád a dostatečný průtok, tedy vhodné podmínky pro využití vodní energie.

První vodní díla vznikla v Bečově již ve středověku, patrně nedlouho po založení hradu a přilehlé osady. Zpočátku to byly mlýny, které zpracovávaly místní komodity, tedy zejména mlely obilí z okolních vesnic a v 16. století, po rozmachu hlubinného dolování v přilehlém Slavkovském lese, také zpracovávaly dřevo z okolních lesů pro doly.

První zmínka o bečovských mlýnech pochází již z roku 1399, kdy se v souvislosti s udělením městských práv a svobod Bečovu připomínají Dvorský a Český mlýn.[1] Jejich lokalizace není možná, pravděpodobně se jednalo o pozdější Horní a Střední mlýn.

Další nepřímá zmínka o mlýnech, uvádějící náhon Středního mlýna, však není spolehlivá, pochází z obecní kroniky.[2]

Nicméně lze na základě výše uvedených informací usuzovat, že mlýny byly provozovány v režii vrchnosti, která měla zájem udržovat náhon v provozuschopném stavu prostřednictvím robotní povinnosti bečovských měšťanů.

Tereziánský katastr z roku 1713 ve fasi uvádí již tři mlýny.[3] Dva byly o třech a jeden o čtyřech mlýnských kolech. První dva byly na nestálé vodě, jeden z nich měl stálého tovaryše a druhý tovaryše jen občas. Třetí mlýn byl na stálé vodě a měl jednoho tovaryše, názvy mlýnů tento pramen neuvádí.[4]

O něco konkrétnější, pokud jde o názvy mlýnů, je Sommer ve své Topografii z roku 1847, kde uvádí v Bečově čtyři vrchnostenské mlýny: Horní, Prostřední, Špitálský a Nový.[5]

Dalším pramenem pro poznání historie vodních děl v Bečově jsou historické mapy. Mapa I. vojenského, tzv. Josefského, mapování z roku 1784 nezaznamenává žádný mlýn, ale je na ní patrný pravobřežní „horní" náhon s dvěma rybníky procházející západním okrajem města.

Na podrobnějších mapách stabilního katastru z roku 1841 jsou vyznačené tři mlýny a také je zde vyznačen i druhý, levobřežní „dolní" náhon, procházející severním okrajem města.

Vodní díla pak zaznamenávají i další mladší mapy z konce 19. a z 20. století.

Podrobnější informace k historii jednotlivých vodních děl v Bečově lze najít také v literatuře a zejména v písemných archivních pramenech, zejména v archivních fondech města a velkostatku Bečov nad Teplou. Tyto prameny však nebyly pro tento příspěvek zcela vyčerpány.

Mlýny a další vodní díla, která přečkala rok 1945 definitivně zanikla v roce 1951, na základě výnosu č. j. 31.037/51-243 ze dne 1. 10. 1951, kterým se zastavoval provoz všech mlýnů, kterých není potřeba k zásobování obyvatelstva, protože jak se pravilo ve zdůvodnění: „…K zásobování obyvatelstva není malých mlýnů více třeba, protože výrobní kapacita mlýnů socialistického sektoru je pro tyto účely dostatečně zajištěna. Vydaný výměr je konečný. Ultimátum k provedení do 31. 12. 1951…". Na základě tohoto opatření musely být živnosti zastaveny. Přežily jen mlýny, které sloužily k výrobě elektřiny, šrotu či pily. Ale i ty postupně podlehly socializaci a likvidaci živnostenského podnikání a rozmachu velkovýroby.

Následující přehled vodních děl uvádí jejich poslední název, v závorce jsou od nejmladšího k nejstaršímu uvedeny jejich další historické názvy.

1. NOVOHOSPODSKÁ PILA

Vodní dílo bylo vybudováno na toku Teplé jako derivační, situováno bylo na levém břehu toku Teplé těsně pod ústím Novoveského potoka do Teplé v ř. km 29,1, mezi silnicí na Teplou a tokem Teplé. Vodní pila byla založena bečovským panstvím někdy po polovině 19. století, u dnes již také neexistující Nové hospody (Neuwirthaus), založené někdy mezi lety 1764-1841.

Objekt mlýna není v mapě CO SK z roku 1841 ještě vyznačen, dodatečně zakreslen je v IS SK z roku 1841 jako převážně spalná stavba, na mladší KME z roku 1892 je vyznačen jako stavba na st. p. 393/2, na mapě II. VM je označen jako Novo-

hospodská pila (Neuwirsthaus S.M.) a na mapě III. VM z roku 1878 jako parní pila (Dampfsäge) u Novohospodské hájovny (J.H. Neu-W.H.). Přívod vody k pile zajišťoval levobřežní náhon z Teplé, jeho jez se nacházel v ř. km 28,4. Dnes již není jez v řečišti patrný, jsou zde dochovány jen zbytky zděného vtokového objektu a náhonu, který je z větší části v terénu ještě patrný v podobě strouhy. Přes Novoveský potok byl náhon veden akvaduktem, torza jeho návodních pilířů jsou dodnes patrné v sousedství přilehlého silničního mostu.

Původně vodní pila byla tedy záhy přestavěna na parní pohon, ale ještě v SMVDRČ z roku 1930 je uvedena jako vodní dílo pod běž. č. 2 na toku Teplé jako provozovna pily Jindřicha Beauforta v Grünbergu č. p. 108, s dvěma vodními koly na svrchní vodu, jedno s průtokem 0,174 m^3/s, spádem 5,45 m a výkonem 13 k (9,6 kW), druhé s průtokem 0,193 m^3/s, spádem 5,45 m a výkonem 14 k (10,3 kW). Pila zanikla patrně hned po roce 1945 nebo nedlouho poté.

Dnes je z objektu pily dochováno obvodové zdivo spodního podlaží obdélné stavby. Je zděná z kamene a v podstatě jde o původní lednici[6] v níž jsou patrné stopy dvou mlýnských kol, v dolní části se nachází odpadní kanál procházející pod záklenkem zdiva a pokračující podél silnice do Teplé v ř. km 28,7. Horní patro tvořila pilnice a bylo dřevěné. Podoba pily je patrná na dobové pohlednici z doby kolem roku 1900.

Odpadní kanál byl koncem 30. let 20. stol. využit pro napájení horních sádek bývalého státního rybářství, voda z Teplé do něho byla přivedena dvěma betonovými rourami, které ústí do kanálu v bývalé lednici mlýna.

2. HORNÍ (DVORSKÝ) MLÝN Č. P. 128

Snad se jedná Dvorský mlýn, připomínaný v roce 1399.[7] Derivační vodní dílo bylo napájeno vodou z řeky Teplé „horním" náhonem jako první v kaskádě.

Mlýn stával na konci Tovární ulice, v místě, při domu č. p. 128 v areálu VD Elektro Bečov. Identifikace mlýna není z dostupných mapových podkladů patrná, vzhledem k jeho poloze však můžeme předpokládat, že se jedná o Horní mlýn, připomínaný v písemných pramenech 18. a 19. století. Od počátku byl v majetku vrchnosti, po polovině 19. století byl zprivatizován.

Na mapě I. VM není mlýn vyznačen, na mapě CO SK z roku 1841 je vyznačen jako zděná stavba, ale chybí značka mlýna, na IS SK z roku 1841 je mlýn vyznačen s dvěma mlýnskými koly jako zděná stavba č. p. 17 D na st. p. 398.[8] Mlýn je vyznačen i na mapě II. VM jako zděná stavba. Po polovině 19. stol. byl mlýn zrušen a následně využit přádelnou, která se objevuje na III. VM (Spinnfabrik). Na mladší KME z roku 1892 je tento provoz vyznačen na st. p. 398/1 (původní mlýn) a 398/2 (novostavba přádelny) a po přečíslování získal č. p. 128. Obdobně je vyznačen i na mapě OM SK. Přádelna byla v průběhu 20. století zrušena a následně byla přeměněna na truhlárnu Gustava Ertla, jak to k roku 1930 zaznamenává SMVDRČ, kde je vodní dílo uvedeno pod běž. č. 3 na toku Teplé. Pohon zde zajišťovalo jedno vodní kolo na svrchní vodu s průtokem 0,4 m^3/s, spádem 3,2 m a výkonem 11,4 k (8,4 kW). Před rokem 1945 byl majitelem stavitel Karl Schöberl. Po roce 1945 truhlárna zanikla, převzalo ji VD Elektro Bečov. Objekt původního mlýna, který přiléhal k severovýchodnímu nároží dnešního objektu č. p. 128, zanikl v 50. letech 20. století při adaptaci objektů bývalé přádelny na výrobní provoz VD Elektro.

3. ELEKTRÁRNA (PROSTŘEDNÍ, ČESKÝ MLÝN)

Snad se jedná o druhý nejstarší bečovský mlýn, připomínaný jako Český mlýn v roce 1399.[9] Také u tohoto mlýna není identifikace z dostupných mapových podkladů patrná, vzhledem k jeho poloze však můžeme předpokládat, že se jedná o později uváděný Prostřední mlýn, připomínaný v písemných pramenech 18. a 19. století. Původně to byl vrchnostenský mlýn, později, kolem pol. 19. stol. přešel do soukromých rukou.

Vodní dílo bylo vybudováno na toku Teplé jako derivační v kaskádě, napájeno z dolního úseku „horního" náhonu od Horního mlýna. Tento úsek náhonu mohl být patrně zásobován i z akumulačních nádrží na „horním" náhonu.

Mlýn stával na západním předměstí Bečova, mezi dnešními ulicemi Říční a Úzká. Také tento mlýn není na mapě I. VM vyznačen, na mapě IS SK z roku 1841 je vyznačen jako nespalný objekt č. p. 8 D na st. p. 189, na CO SK na st. p. 189/1, obdobně na mladší KME z roku 1892. Na všech mapách vyznačen jako mlýn o jednom kole. Po přečíslování domů získal objekt mlýna dnešní č. p. 98.

Na počátku 20. stol. byl mlýn zrušen a v roce 1903 přestavěn na elektrárnu, tak jej uvádí i SMVDRČ k roku 1930 jako vodní dílo pod běž. č. 4 na toku Teplé jako provozovnu elektrárny Josefy Vondráčkové, Bečov n. Teplou č. p. 98, pohon zajišťovala jedna francisova turbina s průtokem 0,235 m^3/s, spádem 3,80 m a o výkonem 8 k (5,9 kW). Jako pomocný pohon sloužil vznětový motor, který byl posléze nahrazen stacionární parní lokomobilou firmy Lanz, k objektu tehdy přibyla strojovna s továrním komínem a kůlna na uhlí. Elektrárna byla v roce 1937 pro nerentabilitu provozu uzavřena a nadále byla v provozu jen vodní elektrárna, kterou do roku 1945 provozoval Ing. Karl Schneider,[10)] patrně po přechodu místní elektrické sítě na střídavé napětí ze 110 na 220 V, v roce 1949, byla odstavena a posléze zcela zrušena. V roce 1966 byla jižní technologická část objektu s komínem zbořena, zůstala jen obytná, dosud stojící část bývalého mlýna.

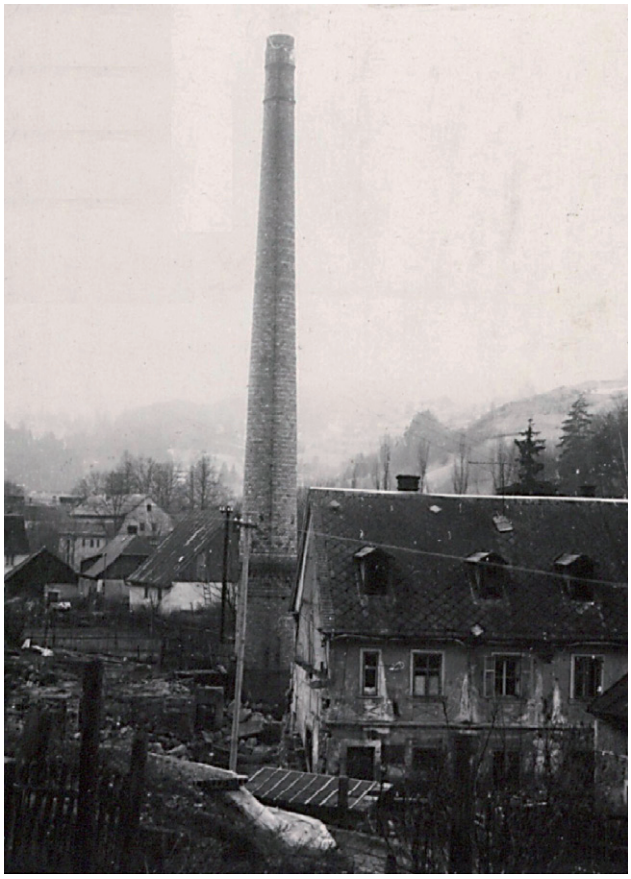

4. TŘÍSELNÝ MLÝN

Mlýn byl založen nejpozději někdy ve 2. pol. 19. století a sloužil ke zpracování třísla pro místní koželužny. Vodní dílo bylo vybudováno na toku Teplé jako derivační v kaskádě, na odpadním kanálu, resp. spodním úseku „horního" náhonu, Elektrárny (Prostředního mlýna). Vodní kolo pohánělo stoupy k drcení kůry, z které se vyrábělo tříslo. Na žádných mapách není toto vodní dílo vyznačeno jako mlýn. Na IS SK je objekt mlýna vyznačen jako nespalná stavba č. p. 223 na st. p. č. 198. Po přečíslování získal č. p. 70. V roce 1907 mlýn vyhořel a patrně již nebyl obnoven, přestavěn byl na obytný dům č. p. 70. Jak je patrné z dobové fotografie, měl jedno kolo na spodní vodu.[11)]

5. STÖHRŮV (ŠPITÁLSKÝ, DOLNÍ) MLÝN Č. P. 306

Patrně se jedná o mlýn uváděný v archivních pramenech jako Dolní nebo Špitálský (patrně stál poblíž bečovského špitálu nebo byl z jeho platu špitál financován), patřil vrchnosti a privatizován byl po polovině 19. století. Ve 20. stol. byl pojmenován po svém vlastníkovi jako Stöhrův mlýn.

Vodní dílo bylo vybudováno jako derivační na toku Teplé, vodu k němu přiváděl „dolní" náhon.

Mlýn stával v dnešní Karlovarské ulici mezi domem č. p. 373 a autobusovou zastávkou u paty přilehlého svahu.

Na mapě IS SK z roku 1841 má mlýn č. p. 21 D na st. p. 349 a je označen jedním kolem. Po přečíslování čísel popisných dostal objekt č. p. 306. Koncem 19. stol. došlo k přestavbě mlýna, jak je to patrné z mladší mapy KME z roku 1892.

SMVDRČ k roku 1930 vodní dílo uvádí pod běž. č. 5 na toku Teplé jako mlýn Josefa Stöhra v Bečově n. Teplou č. p. 306, s 1 kolem na svrchní vodu s průtokem 0,300 m^3/s, spádem 3,00 m a výkonem 8,00 k (5,9 kW).

Majitel mlýna si ve 30. letech 20. století vybudoval v sousedství mlýna rodinný dům č. p. 373, který stojí dodnes. Před rokem 1945 vlastnil mlýn Anton Stöhr, po něm jej do národní správy převzal Jan Kleistner. Nejpozději v roce 1951 byl mlýn zrušen a po roce 1961 zbořen.

6. HUBLŮV (NOVÝ) MLÝN Č. P. 293

Mlýn vznikl někdy na počátku 19. století, jako další, v pořadí již čtvrtý, vrchnostenský mlýn v Bečově, a proto byl označen jako Nový. Vybudován byl na toku Teplé jako derivační vodní dílo v kaskádě na prodlouženém „dolním" náhonu pod Stöhrovým mlýnem. Na mapě IS SK z roku 1841 je ještě označen jako dominikální s č. p. 22 D, na st. p. č. 383/1. Patrně již tehdy jej měl propachtovaný Wenzel Hubl, jehož rod mlýn později získal do vlastnictví. Na mapě CO SK z roku 1841, na KME z roku 1892 je objekt na st. p. 383/1. Na mapě II. VM z roku 1845-6 je mlýn vyznačen, na mapě III. VM z roku 1878 označen jako Nový mlýn (Neu Mühle). Po přečíslování domů získal objekt č. p. 293.

SMVDRČ k roku 1930 uvádí vodní dílo pod běž. č. 6 jako mlýn a truhlárnu Franze a Anny Hublových v Bečově n. Teplou č. p. 293, s 1 kolem na svrchní vodu s průtokem 0,374 m^3/s, spádem 2,70 m a výkonem 9,00 k (6,6 kW). Po roce 1945 mlýn s truhlárnou převzal do národní správy Jaroslav Luňák. Provoz mlýna byl v roce 1951 zastaven a následně byl zrušen i vodní pohon provozovny. Bývalý mlýn později využívala pobočka podniku Blex, nyní zde na dřevozpracující výrobu navazuje pila Kubinec. Atypická vysoká sedlová střecha původního objektu mlýna se střešními světlíky a větráky, označená dvěma reliéfy a letopočtem 1792, odkazuje spíše na umístění nějakého horkého provozu. Nelze tedy vyloučit, že původně byl mlýn založen v uvedeném roce jako hamr.

7. ADLERŮV MLÝN Č. P. 295

Mlýn byl vybudován před rokem 1892 jako derivační kaskádové vodní dílo na prodlouženém „dolním" náhonu Nového mlýna, v dnešní Karlovarské ulici. Na mapě I. a II. VM není mlýn vyznačen, na III. VM je vyznačen. Na mapě IS SK z roku 1841 je dodatečně vyznačen jako zděná stavba s č. p. 281, dodatečně je vyznačen i na OM SK, na CO SK není mlýn ještě vyznačen. Na mapě KME z roku 1892 je vyznačen již jako stojící nespalný objekt na st. p. 381.

SMVDRČ k roku 1930 uvádí toto vodní dílo pod běž. č. 29 na toku Teplé jako mlýn Jiřího Adlera v Bečově nad Teplou č. p. 295, s 1 kolem na střední vodu s průtokem 0,400 m^3/s, spádem 2,20 m a výkonem 6,50 k (4,8 kW). Do roku 1945 jej vlastnil Anton Sorger, který zde provozoval výrobu dřevité vlny, poté byla provozovna zrušena opuštěný objekt pily byl po roce 1961 zbořen.

8. BREITFELDEROVA PILA Č. P. 337

Pila vznikla na sklonku 19. století přestavbou staršího obytného stavení, na toku Dolského potoka, kde využila značného spádu potoka při ústí do Teplé. Pila není vyznačena na mapě I. a II. VM. Na III. VM již vyznačena je.

Na mapách IS a CO SK z roku 1841 není objekt vyznačen. Na OM SK je dodatečně zakreslen objekt na st. p. 380/2. Na KME z roku 1892 je původní objekt dodatečně překreslen novostavbou pily na st. p. 380/2, kdy patrně získal i č. p. 337.

SMVDRČ k roku 1930 uvádí vodní dílo pod běž. č. 17 na Dolském potoce jako provozovnu pily Josefa Breitfeldera v Bečově č. p. 337, s 1 kolem na svrchní vodu, s průtokem 0,150 m^3/s, spádem 7,40 m a výkonem 9,60 k (7 kW). Tyto údaje je potřeba brát s rezervou, zejména pokud jde o spád, který by znamenal, že kolo by muselo mít přes 7 m v průměru. Nelze vyloučit, že pohon zajišťovala spíše turbína.

Před rokem 1945 byla pila ve vlastnictví Anny Breitfelderové. Po roce 1945 byla provozovna zrušena a objekt pily byl upraven na obytný dům.

HORNÍ NÁHON

Horní náhon sloužil k přívodu vody z toku Teplé pro Horní a Prostřední mlýn, později také pro Koželužský mlýn. Patrně jde o starší z obou mlýnských náhonů v Bečově. Vzdouvací objekt _ jez a vtokový objekt náhonu se stavidlem je dochován v ř. km 27,5 (v areálu sádek u botanické zahrady). Horní úsek náhonu až do areálu botanické zahrady je dodnes funkční, slouží k napájení dolních sádek bývalého st. rybářství (dnes Bečovská rybářská, s. r. o.) a Korunního rybníka v Bečovské botanické zahradě. Pod Korunním rybníkem se nacházela další, větší nádrž, která zanikla na konci 19. stol. a posléze byla zasypána při výstavbě botanické zahrady, dnes po bývalé hrázi vede přístupová komunikace do botanické zahrady. Účel obou rybníků není jasný, jsou zachyceny na mapě

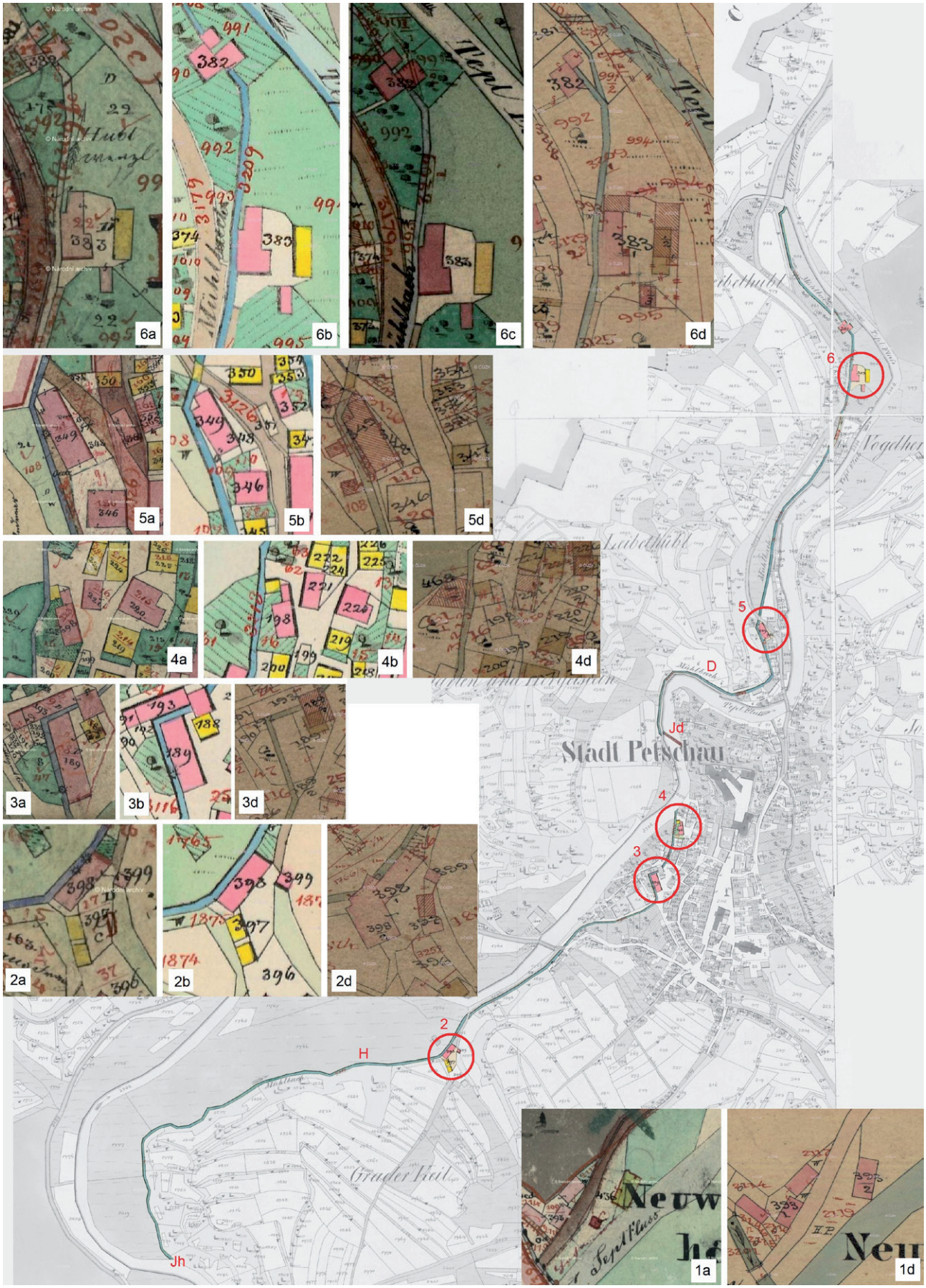
6a
6b
6c
6d
5a
5b
5d
4a
4b
4d
3a
3b
3d
2a
2b
2d
1a
1d
6
5
D
Jd
4
3
2
H
Jh
Stadt Petschau
Grader Veit

I. vojenského mapování z roku 1784. Pokud měly sloužit jako akumulační nádrže pro napájení náhonu, pak by mohly vzhledem ke svým výškovým úrovním napájet spíše dolní úsek náhonu pod Horním mlýnem. Od bývalého Horního mlýna (nyní areálu Elektro) byl náhon veden po východním okraji vozovek v ulicích Tovární a U Elektrárny, v tomto úseku byl v 60. letech zrušen, zasypán a využit k rozšíření vozovky.[12)] Před Prostředním mlýnem sloužil také k napájení ledovací nádrže zámeckého pivovaru. Odpadní kanál od Prostředního mlýna, dnes již také zasypaný, byl veden dnešními zahradami za č. p. 70 v Úzké ulici a ústil do Teplé v ř. km 24,4. Patrně někdy ve 2. pol. 19. století byl odpadní kanál využit ještě k pohonu Tříselného mlýna.

DOLNÍ NÁHON

Dolní náhon je druhým, mladším mlýnským náhonem v Bečově, sloužil k přívodu vody z Teplé pro Dolní a později i pro Nový a Adlerův mlýn. Vzdouvací objekt _ jez je v ř. km 24,5, pod bečovským hradem, torzo zděného jezu se zde dochovalo dodnes, ale vtokový objekt i náhon byly již zasypány v průběhu 50. a 60. let 20. století.

Náhon byl veden od jezu po levém břehu Teplé, Mariánskolázeňskou ulicí, u domu č. p. 314 propustkem přecházel pod silnicí na její druhou stranu a mezi silnicí a svahem pokračoval ke Špitálskému mlýnu v Karlovarské ulici. Od mlýna byl odpadní kanál veden podzemní stokou pod dnešním areálem Lesní společnosti Bečov, s. r. o., a pod přilehlou silnicí v Karlovarské ulici na její druhou stranu, kde u dnešního objektu ČOV ústil do toku Teplé. Po výstavbě Nového mlýna byl odtokový kanál zrušen a náhon pokračoval po okraji vozovky mezi silnicí a tokem Teplé až k Novému mlýnu. Od tohoto mlýna byl odpadní kanál sveden zpět do toku Teplé. Po vybudování dalšího, Adlerova mlýna, byl odpadní kanál změněn na náhon k tomuto mlýnu a odpadní kanál poté ústil do toku Teplé v ř. km 23,3, poblíž ústí Dolského potoka do Teplé.

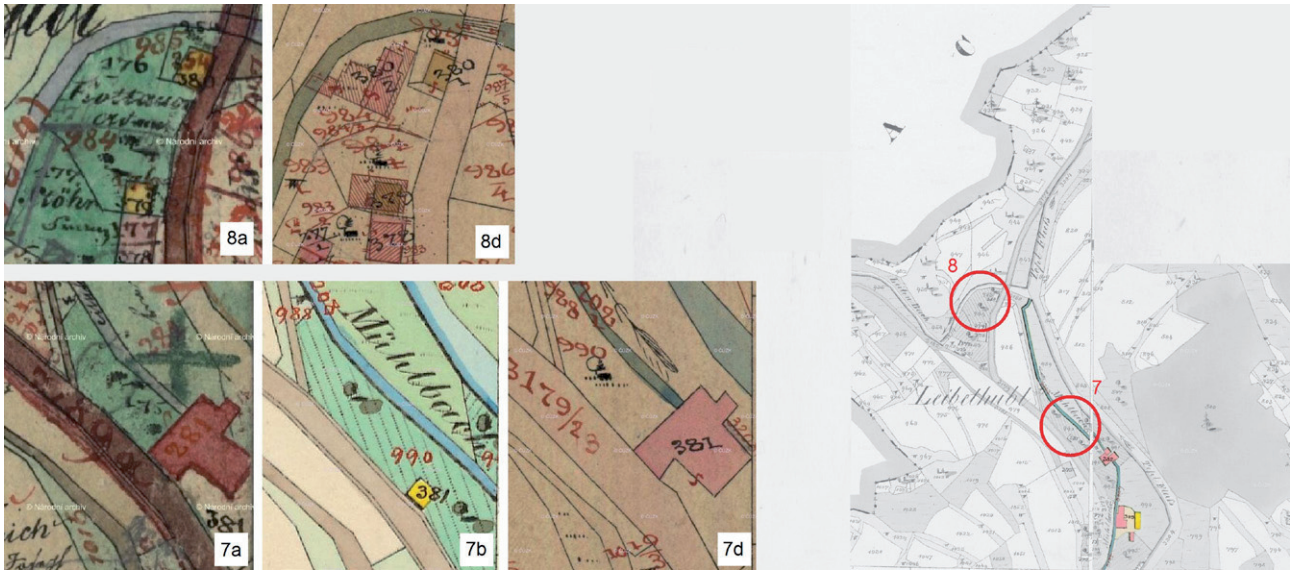

Situační mapka vodních děl v Bečově nad Teplou (podklad mapa CO SK) s výřezy vybraných historických map zobrazujících jednotlivá vodní díla (čísla odpovídají jejich označení v textu, indexy označují jednotlivé historické mapy: a - IS SK, b - CO SK, c - OM SK, d - KME).

POZNÁMKY:

1. Listina z 19. dubna 1399, kterou bratři Boreš starší a mladší udělují bečovské obci městská práva a osvobozují ji ode všech platů a robot s výjimkou svých dvou mlýnů, Dvorského mlýna a Českého mlýna („...ausgenomben unser zwo mühlen, die hofmühl und die Beheimische mühl...“). Viz ČSAV, HÚ ČSAV. *Codex Iuris Municipalis Regni Bohemiae. Tomus IV-1: Sbírka pramenů práva městského Království Českého.* V Praze: Nakladatelství ČSAV, 1954 [on-line]. Listina č. 168, s. 244-245. Dostupné z https://sources.cms.flu.cas.cz/src/?s=v&cat=12&bookid=120&page=244.
2. Záznam v obecní kronice uvádí, že privilegiem Jindřicha III. z Plavna z roku 1469 jsou bečovští měšťané mimo jiné propuštěni z berní a robot, kromě čištění náhonu Středního mlýna. Autor kroniky však zřejmě uvádí u zmiňovaného privilegia nesprávný rok a chybně interpretuje předchozí privilegium z roku 1399. Viz Státní okresní archiv Karlovy Vary, Místní národní výbor Bečov nad Teplou, Kronika města Bečova, I. díl, 1947-1959, inv. č. 177. S. 15.
3. Viz *Tereziánský katastr český. Sv. 1, Rustikál (kraje A-CH).* Editor Aleš Chalupa. 1. vyd. Praha: Archivní správa ministerstva vnitra v Praze, 1964. S. 306.
4. Patrně se jednalo o Horní, Střední a Dolní mlýn. „Horní“ náhon pro Horní a Střední mlýn mohl být napájen také ze dvou akumulačních rybníků, a proto byly v katastru uvedeny jako mlýny na tzv. nestálé vodě (tj. s nestálým průtokem). Třetí, Dolní mlýn byl na „dolním“ náhonu, který byl napájen přímo z Teplé, tedy z tzv. stálé vody (tj. se stálým průtokem).
5. „...und 4 Dom. Mühlen (die „Obere“, „Mittlere“, „Spital-, und Neue Mühle“);...“. Viz Sommer, Johann Gottfried. *Das Königreich Böhmen: statistisch-topographisch dargestellt.. Bd. 15, Elbogner Kreis.* Prag: J. G. Calve, 1847. S. 225 [on-line]. Dostupné z http://kramerius5.nkp.cz/view/uuid:54ee3de0-ce74-11dc-8f51-000d606f5dc6?page=uuid:ea5d8de0-02c6-11e8-816d-5ef3fc9bb22f.
6. Prostor mlýna, zpravidla krytý, v němž je umístěno vodní kolo.
7. Viz pozn. 1.
8. Na mapě IS SK je pod číselnou řadou popisných čísel s indexem „D“ veden dominikální, tedy vrchnostenský majetek.
9. Viz pozn. 1.
10. Schmutzer, Josef, a Zerlik, Otto: *Das Tepler Land.* Vydal Josef Schmutzer, Geisenfeld (Hallertau), 1967. S. 635 a příloha.
11. Viz Státní okresní archiv Karlovy Vary, Místní národní výbor Bečov nad Teplou, Album fotografií a pohlednic (příloha ke kronice obce), 1945, inv. č. 409. S. 4 [on-line]. Dostupné z http://www.portafontium.cz/iipimage/30360245/soap-kv_00199_obec-becov-nad-teplou-fotoalbum-1958-1966_0050.
12. Obecní kronika uvádí, že náhon byl zasypán v roce 1963 z důvodu jeho nepotřebnosti a zneužívání místními občany k ukládání odpadů. Viz Státní okresní archiv Karlovy Vary, Místní národní výbor Bečov nad Teplou, Kronika města Bečova, II. díl, 1960-1978, inv. č. 178. S. 97.

POUŽITÉ ZKRATKY:

CO _ císařský otisk.
IS _ indikační skica.
KME _ katastrální mapa evidenční.
OM _ originální mapa.
SK _ stabilní katastr.
SMVDRČ _ Seznam a mapa vodních děl Republiky československé.
VM _ vojenské mapování.

LITERATURA:

1. Gnirs, Anton. *Topographie der historischen und kunstgeschichtlichen Denkmale in den Bezirken Tepl und Marienbad.* Augsburg 1932.
2. Schmutzer, Josef, a Zerlik, Otto: Das Tepler Land. Vydal Josef Schmutzer, Geisenfeld (Hallertau), 1967.

3. Seznam a mapa vodních děl Republiky československé. Stav koncem roku 1930. Sešit 5. Okresní finanční ředitelství Cheb. Ministerstvo veřejných prací, Praha 1932. s. 9.

MAPOVÉ PODKLADY:

1. Historický ústav AV ČR, mapová sbírka. Müllerova mapa Čech z roku 1720, mapový list č.6, sign. VII/ 4/ A-2587, mapový list č. 6 [on-line]. Dostupné z http://oldmaps.geolab.cz/map_viewer.pl?lang=cs&map_root=mul&map_region=ce&map_list=c006.
2. Austrian State Archive/Military Archive, Vienna. I. vojenské (josefské) mapování - Čechy, mapový list č.101, 1764, měřítko 1:28800 [on-line]. Dostupné z http://oldmaps.geolab.cz/map_viewer.pl?lang=cs&map_root=1vm&map_region=ce&map_list=c101.
3. Austrian State Archive/Military Archive, Vienna. II. vojenské (Františkovo) mapování - Čechy, mapový list W_8_VII, 1845-1846, měřítko 1: 28800 [on-line]. Dostupné z http://oldmaps.geolab.cz/map_viewer.pl?lang=cs&map_root=2vm&map_region=ce&map_list=W_8_VII.
4. Univerzita Karlova Praha, mapová sbírka. III. vojenské (Františko-josefské) mapování, mapový list 3950_3 a 4, 1878, měřítko 1:2880 [on-line]. Dostupné z http://oldmaps.geolab.cz/map_viewer.pl?lang=cs&map_root=3vm&map_region=25&map_list=3950_3.
5. Národní archiv. Indikační skici stabilního katastru, Bečov nad Teplou, 1841, sign. LOK321018410 [on-line]. Dostupné z https://archivnimapy.cuzk.cz/uazk/skici/skici/LOK/LOK321018410/LOK321018410_index.html.
6. Ústřední archiv zeměměřičství a katastru. Císařské povinné otisky map stabilního katastru Čech, Bečov nad Teplou, 1841, sign. 0089-1 [on-line]. Dostupné z https://archivnimapy.cuzk.cz/uazk.
7. Ústřední archiv zeměměřičství a katastru. Originální mapy stabilního katastru, Bečov nad Teplou, 1841, sign. 5428. [on-line]. Dostupné z https://archivnimapy.cuzk.cz/uazk.
8. Ústřední archiv zeměměřičství a katastru. Katastrální mapy evidenční Čech, Bečov nad Teplou, 1892, sign. 0089-1 [on-line]. Dostupné z https://archivnimapy.cuzk.cz/uazk.

OLGA HALÁKOVÁ JE OSOBNOSTÍ NEJENOM VĚCÍ VEŘEJNÝCH… Božena Vachudová

Olga Haláková je známa především jako regionální politička od roku 1994 orientující se zejména na společenské potřeby města Bečova nad Teplou a také celého karlovarského regionu. Úkolem této studie není zabývat se její velmi odpovědnou prací ve prospěch města, ale ukázat její aktivity umělecké a také definovat její místo v současné výtvarné scéně Karlovarska.

Olga Haláková se narodila 9. července 1948 v Bratislavě. Po studiích ji cesty osudu v roce 1973 zavály do Prahy, ze které po třech letech odchází se svým manželem do Krásného Jezu u Bečova nad Teplou. Budují si zde nejen domov, ale také ateliéry, neboť paní Olga se věnuje keramice a její manžel Petr Halák po práci malbě. Autorka uskutečnila první samostatnou výstavu v roce 1984 ve Františkových Lázních v Městském muzeu, poté téměř každý rok následovaly výstavní přehlídky v Sokolově, Kraslicích, v Českém Krumlově, Českých Budějovicích, Karlových Varech (Galerie Purkyně) a Blatné a po roce 1989 také ve Žluticích a v Chebu. V tomto sledu byly nejvýznamnější společné výstavy s Petrem Halákem, a to v Malé zámecké galerii v Teplicích a rovněž v Ústavu makromolekulární chemie v Praze. Tvorba obou mladých tvůrců si zasloužila odbornou pozornost; texty do katalogů v Teplicích a v Blatné jim napsali známí historici umění _ Jan Mergl ze Západočeského muzea v Plzni, Jiří Dolejš z litoměřické galerie a Eva Matyášová z Uměleckoprůmyslového muzea v Praze. Olga Haláková se v roce 1990 stala členkou nově ustanovené Karlovarské oblasti Unie výtvarných umělců. Vystavovala s karlovarskými výtvarníky v Galerii Dílo v Karlových Varech, Františkových a Mariánských Lázních, v Letohrádku Ostrov i jinde. Jakýmsi vyvrcholením tohoto období její tvorby pak byla společná výstava s Petrem Halákem v karlovarské galerii _ v její raně barokní pobočce, v Letohrádku Ostrov v roce 1993. Olga Haláková představila keramické figurální plastiky a výtvory užitého umění, Petr Halák ukázal své obrazy.

OLGA HALÁKOVÁ – KERAMIČKA

Keramická mísa režná, průměr 40 cm, foto Jan Borecký

Keramická mísa modrá, průměr 45 cm, foto Jan Borecký

V počátečních letech na Karlovarsku, tedy od roku 1984 až do roku 1993, se Olga Haláková prezentovala především jako keramička a sochařka, a to se skutečně vyhraněným názorem. K této činnosti byla velmi dobře vybavena. Po maturitě na Střední všeobecně vzdělávací škole v Bratislavě studovala čtyři semestry na Stavební fakultě Slovenské vysoké školy technické _ Pozemní stavby a konstrukce v Bratislavě. Záhy ze studií odešla a hledala uplatnění ve výtvarné tvorbě. Od dětství totiž kreslila, v mládí stále více a více a kresba samotná byla její doménou. Už při vysokoškolských studiích si uvědomila, že její směřování, při všech racionálních aspektech její systematické mysli, ji vedlo jinam, do sfér vlastní umělecké profilace. Čekala ji opravdu nelehká cesta, ale dobře si na jejím počátku vybrala _ v roce 1972 odmaturovala na Střední uměleckoprůmyslové škole v Bratislavě v oboru výtvarné

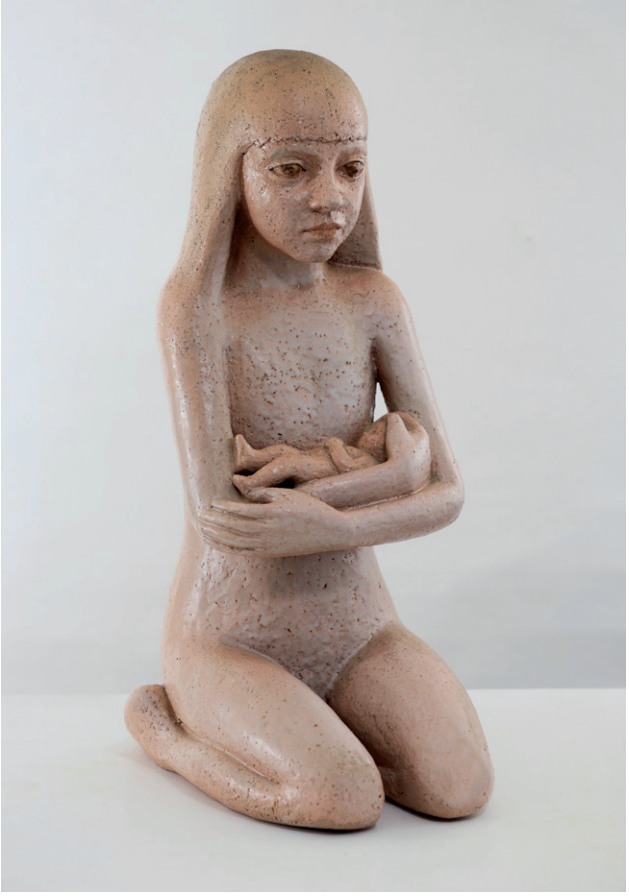

Pavlínka s panenkou, výška 53 cm, foto Jan Borecký

zpracování keramiky u profesora Theodora Lugse. Oblíbená kresba byla jako definitivní projev poněkud upozaděna, zato se stala studijní osnovou jejích prvních keramických artefaktů. Základní znalost všech řemeslných postupů a technologických procesů při ztvárňování keramické hmoty mohla umocnit vlastním výtvarným pohledem, ba co víc do tajů keramické tradice pronikla i díky tomu, že restaurovala starobylou keramiku z archeologických nálezů na hradě Děvín. V letech 1973 až 1976, kdy působila v Praze, ji potkala možnost pracovat pro velmi dobře známé a zavedené Ústředí lidové umělecké výroby (ÚLUV), kde podle slov autorky nejenom vyráběla drobné užité předměty tradiční povahy, ale většinou byly k realizaci přijaty i její novodobé návrhy. Dalším iniciačním stádiem, jak se v budoucnosti ukázalo, byla tříletá práce v sochařském ateliéru medailéra Zdeňka Kolářského.

Získat uznání v novém, karlovarském prostředí nebylo vůbec jednoduché. Olga Haláková vstoupila do situace, kdy v regionu existovala velmi intenzivní tradice výroby porcelánu, která byla doprovázena i samostatným výtvarným zpracováním keramických hlín jednak českoněmeckými autory v první polovině 20. století, tak po roce 1945 novými generacemi českých umělců. V první polovině 80. let 20. století například vyvrcholilo umění evropsky proslaveného keramika _ Mistra šamotu _ Vlastimila Květenského (1930_1985). Částí svojí tvorby do oblasti autorského pojetí keramiky zasahoval také Jaroslav Ježek (1923_2001), proslulý oceněním na EXPO 58 v Bruselu. Mezi kolegy Olgy Halákové patřil loketský keramik Václav Hereit (1938-2008) nebo tachovská keramička Alena Burešová (1938 _ 2008) či karlovarská autorka Karolína Šimčíková (1944), Jan Samec ml. (1955) Michal Špora (1955) a další.

Olga Haláková svou sevřenou, vážnou a soustředěnou tvorbou na výstavách obstála. V jejím ateliéru vznikaly převážně mužské keramické busty, figurální plastiky a reliéfy. Jejich charakteristickým znakem byla hladká, v detailech si nelibující modelace, která však vystihovala základní rysy tváří či postav. Proporční vztahy děl byly vždy naprosto přesné a v případě plastik formy tělesných partií plynule navazovaly a utvářely jasný a dobře čitelný neboli jednolitý prostorový rámec. Takové stylizační úsilí je patrné zejména u plastik, které patřily jejímu hlubokému soukromí. Zobrazovaly její děti a manžela. (Všechny zde uváděné keramické práce byly glazovány stříkáním, díky čemuž vznikala jemná různobarevná struktura, v menší míře byla glazura nanášena štětcem.)

Tato díla „nepřetékala emocemi“, všechny láskyplné emoce byly zakódovány uvnitř, svojí sevřenou a vážnou podobou (viz výše) proměňovaly osobní pocity autorky v symbolické sdělení o mateřské či otcovské lásce. Prostředkem takového stylizačního odstupu, tedy jakési vyrovnané distance, se stala také zvolená barevnost, mnohokrát svou povahou zcela abstraktní, například kombinace modré barvy s hnědou. V základě těchto šamotových plastik a obzvláště pak u keramických reliéfů ležely kresebné studie, které autorce pomáhaly nalézt jejich definitivní „čistý“ stylizovaný výraz.

Oblast, kde si Olga Haláková dovolovala experimentovat, to totiž s velkou radostí objevovala nové dimenze tvůrčí seberealizace, představovaly její užité výtvory volně modelované z ruky. Byly to různé mísy, misky, nádoby, které formovala z keramických plátů a otiskovala do nich všelijaké struktury. Sloužily svému účelu napros-

to věrně, bylo možné do nich ukládat jablka, ořechy, kaštany apod. Mohly ovšem fungovat i jako svébytné plastické solitéry, které velmi pregnantně barevností a velkorysou formou určovaly ráz prostoru. Pokud je zmiňován tento aspekt, lze se zamyslet i nad další historickou funkcí mísy, a to v rovině psychologické a emocionální. Pokud stála na stole a byl-li v ní chléb či ovoce, stávala se jakýmsi nepsaným tmelitelem rodinných vazeb; všichni společně si z ní brali pochutiny, které byly podle potřeby doplňovány. Takové poslání plnila a plní mísa jako objekt dodnes a Olga Haláková na něj nepochybně myslela.

Kolik jen zkoušek musela Olga Haláková podstoupit, než výpalem v peci prošel nezborcený konečný tvar mísy, složený z keramického plátu.

Její mísy ani po dvaceti šesti letech (studie vznikla v roce 2019), kdy byly vystaveny v roce 1993 Letohrádku Ostrov, neztratily nic na své estetické výjimečnosti, ba naopak potvrdily svou výtvarnou působivost.

Takovým způsobem, volbou námětů a jejich nehalasným provedením a odvážnými kreacemi v užité tvorbě Olga Haláková definovala své pozice v 80. a na počátku 90. let 20. století v regionální keramické tvorbě.

OLGA HALÁKOVÁ – MEDAILÉRKA

V této době Olga Haláková kupodivu na výstavách neukazovala další svoji tvorbu, a to medailérskou. Zde stojí za připomenutí její tříletý pobyt v ateliéru význačného českého medailéra Zdeňka Kolářského (1931), kde získala mnoho potřebných zkušeností. Vytříbila si zde znalosti, které vlastně v keramické tvorbě dosud vůbec neuplatňovala _ totiž minuciózní plastickou modelaci ve velmi malé ploše (v keramických reliéfech ovšem ano), systematickou práci s perspektivou, kompoziční dovednost i vnímavost k detailu a také naprosto nezbytné včlenění písma do malé kruhové plochy. V tomto ohledu odkryla svůj velký tvůrčí potenciál, který se úkol od úkolu rozvíjel a zkušenostmi košatěl. Od roku 1985 se účastnila soutěží na vznik pamětních medailí nebo jubilejních minci vypsaných Státní bankou československou, od roku 1993 Českou národní bankou. V současné době, kdy existuje mnoho subjektů editujících medaile, je Česká národní banka nejserióznějším a nejprestižnějším objednavatelem těchto drobných uměleckých děl. Dlužno říci, že v těchto zadáních byla Olga Haláková úspěšná.

Návrh na pamětní minci Koněspřežná tramvaj Brno, litá bronz, průměr 197 mm, foto Jan Borecký

Návrh na pamětní minci Železnice Břeclav - Brno, litá bronz, průměr 197 mm, foto Jan Borecký

Návrh na pamětní minci Normandie, litá bronz, průměr 197 mm, foto Jan Borecký

Novodobá historie medailérské tvorby počíná v roce 1915, kdy byla na Akademii výtvarných umění v Praze založena medailérská speciálka, jejímž prvním profesorem se stal Stanislav Sucharda. V současné době jsou v České republice medailéři sjednoceni do Asociace umělců medai-

Pamětní deska Josefa Labitzkého umístěna na ZUŠ J. Labitzkého v Bečově nad Teplou, foto Jiří Wendler

Návrh na pamětní minci Karel Svolinský, litá bronz, průměr 197 mm, foto Jan Borecký

lérů, která vznikla v roce 1990. V publikaci, kterou asociace vydala k velké výstavě na pražském Hradě v Tereziánském paláci pod názvem Česká medaile z let 1987_1996, byla Olga Haláková zastoupena.

Patřilo k dobrému tónu, že sochaři se věnovali také medailérské tvorbě, tomu výsostnému plastickému umění. Nejinak tomu bylo i v karlovarském uměleckém regionu, připomeňme například dnes již téměř zapomenutého Oldřicha Formana (1922), zesnulého v roce 1985, právě v tom roce, kdy se medailemi začala zabývat Olga Haláková. Nelze zapomenout také na medailérskou tvorbu karlovarského sochaře Karla Kuneše (1920_1997). Olga Haláková je v současné době jedinou výtvarnicí, která se tak náročnému výtvarnému projevu na Karlovarsku věnuje.

Její práce pro Státní banku československou začala úkolem náročným, ale také velmi milým. V roce 1985 vytvořila soutěžní návrh pamětní mince pětisetkoruny s motivem tvorby Josefa Lady. Na reversní části mince (avers je tvořen většinou státním znakem) se objevují tři typické postavy pro ilustrační tvorbu národem milovaného Josefa Lady: zprava Český Honza, uprostřed Dobrý voják Švejk a vlevo Pepík s kocourem Mikešem a samozřejmě vkomponované jméno umělce. Stejně jako u tohoto díla, tak u celé řady následujících, bylo pro autorku nesmírně důležitým zadáním najít klíč k zobrazované osobnosti. Pokaždé strávila mnoho času jeho odpovědným pátráním. Ostatně tento způsob „proniknutí k podstatě, základní myšlence" provázel celou její dosavadní tvorbu, jen se nyní prohloubil a smysl hledání se naplnil až tehdy, když byla spokojena s výsledkem. Patrné je to právě u této mince. Základním rysem kresby Josefa Lady je výrazná obrysová linie, která obemyká postavy a člení její detaily. Právě ji, linii, převtělila Olga Haláková do nevysokého reliéfu mince.

Abychom pochopili, k jakému tvůrčímu přerodu u autorky došlo, je zapotřebí připomenout parametry soutěže. Návrhy se podávaly v realizovaném sádrovém reliéfu většinou o průměru 20 cm a výškou reliéfu do 1, 8 mm. Sled dalších medailí vzniklých v letech 1985 až 2005, avšak jen ve stručném výběru, ukazuje, jak konkrétně řešila Olga Haláková ten který úkol. Bezesporu k jejím nejlepším výtvorům patří například návrh padesátikoruny _ Železnice Břeclav Brno, (1889_1989), kde velmi umně zkombinovala figurální prvek promodelovaný vskutku s největší pečlivostí, s technickým charakterem lokomotivy dokonce v perspektivní zkratce. Vždy také musela do kruhové kompozice velmi pozorně začlenit typografii písma a letopočtů. (Soutěžní návrhy na pamětní mince jsou rozeznatelné podle zvýšeného okra-

Insignie města Benátky nad Jizerou

je mince, byly vytvořeny dle zadání, někdy to byla výročí osobností, někdy stavby, významné historické události, někdy i téma oběživa _ denně užívané mince halířové, korunové atd.)

Medailérskou/mincovní tvorbu autorky lze rozčlenit na figurální, věnované například životu spisovatele Josefa Čapka a století od jeho narození nebo Boženy Němcové, hudebnímu skladateli Bohuslavu Martinů, ale i na ty, ve kterých dominoval architektonický prvek.

Prvním příkladem by zřejmě byla pamětní upomínková mince pro Statutární město Karlovy Vary z roku 1991, jejíž skladbu určuje jednak reliéfní přetvoření barokní sochy zakladatele města Karla VI. a erbu města, a poté ve vertikálním směru stavba hotelového komplexu Thermal, vyvážená horizontálou Zítkovy kolonády.

Mince vznikla pro soutěž vypsanou ČNB a poté byl návrh použit na keramických dózách, do stipendijní soutěže Karlovarské oblasti Unie výtvarných umělců v roce 1992.

Jinou ukázku tvoří pamětní medaile k založení Břevnovského kláštera (1993_1993), či ta s renesančním zámkem v Litomyšli. K technicistním, historicky orientovaným dílům se řadí, kromě výše zmíněné mince s motivem železnice Brno _ Břeclav, také návrh koněspřežné tramvaje v Brně (1869_1994), jenž získal 3. cenu v soutěži, nebo připomínka hrdinství českých letců v Anglii při vylodění spojenců v Normandii (Normandie D-Day, 1944).

K opravdu pozoruhodné reliéfní plastické práci patří pamětní medaile připomínající výtvarnou tvorbu Karla Svolinského a sto let od jeho narození v roce 1896. Ve středové části kruhového medailonu zazářil díky precizně zkomponovanému reliéfu nejenom typický kreslířský styl Karla Svolinského a také jeho lidovým uměním venkova inspirovaný motiv dívčiny a ptáčků.

V medailérské tvorbě Olgy Halákové nelze opomenout ani drobné výtvory inspirované nejbližším okolím. Dokladem jsou třeba pamětní medaile pro město Sokolov (1279_2004), s nezaměnitelnými symboly sokolníka a sokola, hornických kladívek a budovou radnice nebo pamětní reliéfní desky osobností spojených s městem Bečov nad Teplou, jako byl význam regionu přesahující hudebník, skladatel a dirigent Josef Labitzký (1802_1881) či český historik a básník Zdeněk Kalista (1900_1982), jehož pamětní deska byla umístěna na budově školy v Benátkách nad Jizerou.

Při pohledu na medailérskou tvorbu Olgy Halákové shledáváme, že její autorský styl se proměnil _ obohatil se a zjemnil, ale základní princip jejího tvůrčího uvažování, patrný i ve volné tvorbě keramické se nezměnil _ je naprosto seriózní autorkou, která velmi korektně a vážně přistupuje k zadaným tématům a naprosto cílevědomě, a také díky svému odpovědnému svědomí, postupuje krok od kroku při definování jejich finálního vzezření. Nepotřebuje naplňovat nějaké extravagantní tendence, v tomto ohledu je její výtvarný jazyk zcela konkrétně realistický a opodstatněný požadavky zadání.

OLGA HALÁKOVÁ – TVŮRKYNĚ MĚSTSKÝCH INSIGNIÍ

Insignie _ představuje reprezentativní symbol, který vyzdvihuje a současně zdůrazňuje kompetentnost osoby ve funkci starosty či primátora města. Je tvořen slavnostním řetězem z ušlechtilého kovu se znakem města.

Výtvarná oficiální definice městského úřadu se pro autorku stala jistým vyvrcholením tvorby pamětních minci a medailí. Roli tu hrála její vlast-

ní politická dráha. Jako starostka města Bečova nad Teplou Olga Haláková se vší závažností mohla pochopit symboliku vrcholně demokratického úřadu komunální politiky. První primátorský řetěz vytvořila v roce 1995 pro karlovarského primátora Igora Saviče. Díky úspěchům v medailérských aktivitách byla k této práci doporučena Karlovarskou oblastí Unie výtvarných umělců právě ona. Karlovarská Insignie primátora je vyrobena z litého bronzu, pozlacena a postříbřena. Jednotlivé díly byly vymodelovány a odlity do sádry, poté následovalo odlití do bronzu (kovolijec Karel Mráz z Prahy). Kompletaci celého řetězu, jednotlivých článků s medailí, spojených sletovanými kroužky provedla autorka. Následovalo pozlacení a postříbření celého řetězu se středovou medailí se znakem města, které uskutečnila pražská zlatnická firma.

Další provedení insignií, které nahrazují stuhy v barvě trikolóry, byly zrealizovány ke státnímu znaku, tj. ke středové medaili, také pro Magistrát města Karlovy Vary (tento slavnostní závěs je užíván při svatebních obřadech) a pro Újezdní úřad vojenského újezdu Hradiště. Tohoto úkolu se zhostila výtvarnice velmi nápaditě, zvolila tentokrát geometrickou formu řetězových článků v podobě menších a větších obdélníků, či kruhů spojených obdélníky, které jsou dekorovány barvami státní vlajky České republiky.

Stejný způsob Olga Haláková zvolila v roce 1999, kdy byla pověřena výrobou starostenské insignie pro město Benátky nad Jizerou. Při tvorbě řetězu se inspirovala symbolem města, který spočíval ve zlaté vinné ratolesti s trojicí větviček, každá se třemi listy. Ozdobila jimi jednotlivé články řetězu i středový medailon. Také v případě designérské práce pro potřeby města Humpolec v roce 2000 se seznámila s historií města. Pro centrální znak zvolila motiv původních dřevěných vidlí a středověké střely s ozdobnými špicemi.

V roce 2011 vyhotovila Olga Haláková insignii pro starostku Horního Slavkova. Tentokrát (jakoby v zájmu genderové vyváženosti) nechala zhotovit závěsnou stuhu náročným paličkováním, s použitím tradičních přírodních materiálů, jakými byla bavlna a len, protkávanými stříbrnou nití. Paličkovaný závěs zhotovila výtvarnice Simona Tesaříková z Krásného Údolí. Samotnou medaili s reliéfním městským znakem Horního Slavkova odlila Olga Haláková z cínu, jenž byl typickou místní dolovanou surovinou.

ZÁVĚR

Olga Haláková po svém příchodu do Krásného Jezu a posléze do Bečova nad Teplou se ukázala jako keramička, pro kterou bylo naprosto přirozené pracovat s keramickou hmotou jako s materiálem, se kterým lze nakládat sochařsky; konečně hlína od nepaměti sloužila jako vhodný prostředek pro modelování. Z hlíny trpělivě modelovala oblé formy portrétní busty či dětského těla v odpovědném proporcionálním vyvážení a se schopností celistvě je definovat v prostoru. Námětově byl svět její tvorby ukotven ve vztazích v nejbližší rodině a přátelích, nehledala složité náměty, nýbrž pravdivý výraz svého životního pocitu a láskyplných vazeb. Nejpřesvědčivěji se jí to podařilo vyjádřit v plastikách dětí.

Tato intimní nota se ostatně překlopila i do její užité tvorby. Mísu, která zdobí kuchyňský stůl nebo i jiné místo v interiéru a ponouká její uživatele k „osobní interakci", můžeme v jejím případě považovat za základní výtvor, který kromě jiných rozvíjela jak v jeho funkcích užitkových, tak i okrasných a dekorativních. Zde nejvíce uplatnila svůj smysl pro hledání netradiční poloh vlastního keramického výrazu.

Schopnost pracovat s velkou hladkou a oblou formou překvapivě a artistně rozvinula v nejrůznějších plastických podobách skutečně miniaturního reliéfu medailérských a mincovních artefaktů. Odtud byl již jen krůček designérskému provedení výsostných symbolů městské správy _ insignií pro primátora nebo starostu, jeho vrcholných představitelů. V tomto ohledu se její zkušenost političky prolnula s reprezentativní funkcí vytvořeného uměleckého díla.

Olga Haláková jako umělkyně působí v karlovarském regionu již čtyřicet tři roky. Samozřejmě s prolukami, neboť právě ona se správě „věcí veřejných" věnuje nejdéle a s plným a odpovědným nasazením. Olga Haláková je příslušnicí generace autorů působících v karlovarském regionu, kteří se narodili v rozpětí let 1948_1955 a stále ještě patří k nejvýrazněji se uplatňujícím umělcům na soudobé karlovarské výtvarné scéně.

Povaha této studie, podobně jako v oblasti keramické tvorby, tak ani v medailérské činnosti Olgy Halákové, nedovoluje udělat podrobný soupis autorčiných děl s katalogovými údaji. Nicméně tento úkol nelze v budoucnosti opominout.

ŘÍMSKOKATOLICKÁ FARNOST V BEČOVĚ NAD TEPLOU

Reginald Pavel Větrovec

Vztah společenství věřících utvářejících farnost a obyvatel jakékoliv lidské společnosti, v našem případě města Bečova nad Teplou a okolí, se vyvíjí ve vzájemné synergii. Dochází logicky k osobnímu překrytí a ke vzájemnému ovlivňování. Ze strany farnosti se projevuje zejména ve dvou oblastech: první z nich je příklad praktikujících křesťanů a bezprostřední kulturní a osobní vliv na populaci a naopak. Druhou oblastí je hmotné dědictví, které zanechává jistou stopu především v oblasti architektury. V Bečově jde o tři sakrální prostory _ kostel svatého Jiří, mariánská hradní kaple a zámecká kaple sv. Petra; dále o objekt fary u farního kostela, pak o mariánský sloup na náměstí, kříže v okolí, hřbitov i drobnou architekturu (např. kamenná Boží muka při cestě na Chodov). Věřící by měli být pro své okolí lidmi naděje otevřené pro všechny a pevných osobních a životních hodnot. Jistě i tak zůstáváme lidmi se snadno viditelnými chybami, přesto usilujeme dosáhnout cílů své víry. Staletí soužití farnosti v Bečově a jejích obyvatel ani nelze vměstnat do času krátkého referátu, navíc hodnocení různých kroků se může značně lišit podle pohledu mluvčího. Rád bych se proto zaměřil na téma poněkud jednoznačnější, a to na budovu kostela svatého Jiří, která vytváří druhou dominantu Bečova naproti hradu. Stavba, která vznikla okolo třetí čtvrtiny 18. století poměrně stavebně i výtvarně jednotná a z jejího uspořádání i mobiliáře je patrná pečlivost a láska, se kterou ji tehdejší obyvatelé Bečova budovali. Lidový obrat „práce jak na kostele" platí jistě i v případě této stavby, např. střecha byla opravována v šedesátých letech minulého století, začátkem tohoto století, a nyní je opět třeba zrevidovat a doplnit krov, krytinu i klempířské prvky, protože zatéká. Problémem je i vlhkost kostela a bylo by dobré posoudit stav opěrných zdí v přilehlých svazích. Dovolím si poznámku, že si nikdo s sebou kostel nikam nemůže odnést, zůstane zde pro naši generaci i pro ty příští. Je namístě zde poděkovat městu Bečov nad Teplou za spolupráci na opravách kostela, zejména při obnově vnějšího pláště budovy a v poslední době při obnově vitráží, které jsou cca 150 let po svém vzniku na hranici dožití, ty původní ve stavu, který už drží z posledních sil vyspravené, jak to jde. Vloni se také udělal velký kus práce na revizi značné části elektroinstalace, aby odpovídala platným normám a požárním předpisům. Z osob, které za deset let mého působení ve farnosti přispěly k pokroku stavebního stavu kostela si dovolím jmenovat tři osoby, i když je jich více: paní Františku Peřinovou, která se neúnavně zasazovala o opravy kostela, pana Františka Ponerta, který obětavě koná práci kostelníka a téměř na všem se nějak podílí, a konečně paní Annu Petrželkovou, která osobitě navazuje na směr působení paní Peřinové. Bez obětavých lidí by byla práce faráře mnohem těžší a opravy by postupovaly pomaleji. I z předchozích ustanovení jsem zřetelně viděl rozdíl mezi kostely, které měly okolo sebe lidi, kterým nebyla jeho budoucnost lhostejná, a oněch, kteří se spíše vezli; jistě nejen v mém obvodě. Duchovních ubývá a ubývat alespoň v nejbližších desetiletích bude, naopak administrativní zátěž a rozmanitost činnosti výrazně narůstá _ a jako ke každé lidské činnosti lze i k výkonu kněžské služby přistupovat mnoha různými způsoby.

Zbytek svého referátu bych rád věnoval varhanám v kostele sv. Jiří. Nedávný (31. srpna t.r.) benefiční koncert paní Gabriely Foltýnové ukázal jak zvukové možnosti, tak i poškození nástroje. Nástroj, který byl postaven v průběhu prvních let vybavování tehdy nového kostela sv. Jiří ještě v osmnáctém století, byl přestavěn na samém konci 19. století Kryštofem Müllerem z Úšovic. Ten využil původní varhanní skříně a částečně i píšťalového materiálu, a tak vznikl nástroj s osobitým romantickým zvukem, který byl, jak naznačují doklady o hudebním životě Bečova před rokem 1945, hojně využíván. Na stavu nástroje se velmi negativně projevila doba, kdy se na něj prakticky nehrálo, nejen, že se dřevěné části nástroje roz-sušily, ale především se do dobrého vyzrálého dřeva nástroje s chutí pustil červotoč. Pro každý nástroj, i pro nástroj v přeneseném slova smyslu, je nejlepší, když funguje způsobem a k použití, pro něž byl původně určen. Hlavními problémy jsou napadení červotočem a dále nedostatek vzduchu, jehož tlak se v rozeschlém mechanismu ztrácí. Řešením je odborné restaurování, vzhledem k rozsáhlému

poškození ve formě generální opravy. Protože se chceme vyhnout situaci, kdy by byly varhany někde rozebrány v dílně nebo ve skladu a čekalo se na dobu, kdy budou peníze, snažíme se opatřit celou částku najednou. Zatím stojíme v počáteční fázi, kdy se varhany dostávají do širšího povědomí _ prostřednictvím letáku, pořadu v Českém rozhlase a článkem v Mladé frontě dnes, oboje v krajské redakci. Městem byla vypsána veřejná sbírka pro farnost a o varhanách se mluví i při návštěvách partnerských měst. Tím se ale jistě úsilí farnosti nevyčerpává a hledáme i další zdroje prostředků. Obnovený nástroj by byl k dispozici i pro žáky ZUŠ v oboru varhany, v současnosti to komplikuje až znemožňuje technický stav varhan, kdy se ne všechno ozve, jak má; nelze je dostatečně přesně sladit s jiným nástrojem atp. Každý starší varhanní nástroj je unikát, zde podtržený Müllerovým druhým použitím píšťal, a nejsem určitě jediný, kdo tam slyší jedinečnou krásu zvuku, snad se nám podaří ji zachovat i příštím generacím!

Číslo účtu veřejné sbírky vyhlášené městem Bečov nad Teplou ve spolupráci s Římskokatolickou farností Bečov nad Teplou: č.ú.: 5526358309/0800

Děkuji Vám za pozornost.

HORNÍ BRÁNA MĚSTSKÉHO OPEVNĚNÍ BEČOVA NAD TEPLOU VE SVĚTLE HISTORICKÝCH A ARCHEOLOGICKÝCH PRAMENŮ

Jakub Krček – Radek Široký – Barbora Milsimerová

Podoba městského opevnění Bečova nad Teplou představuje jednu z klíčových otázek, které se úzce pojí k problematice urbanistického a stavebního vývoje této z historického a památkového hlediska pozoruhodné západočeské lokality.[1] Příspěvkem do diskuse chce být i tento příspěvek, prezentující ve stručnosti základní výsledky archeologického výzkumu na prostranství jedné za zaniklých městských bran, tzv. Horní brány, realizovaného v roce 2016 v rámci zjišťovacího výzkumu historického městského jádra Bečova nad Teplou pro potřeby předprojektové přípravy rekonstrukce náměstí 5. května a přilehlých ploch.[2]

Urbanistická struktura Bečova nad Teplou je výrazně determinována terénními podmínkami a její původ lze vystopovat již v období středověku, kdy se na vysoké úzké, od jihu k severu se táhnoucí ostrožně, vymodelované přirozenými vodními toky _ řekou Teplou a Bečovským (též Dolským, dříve Hlubokým) potokem _, začalo formovat osídlení, jež postupně nabylo charakteru městské lokality.[3] V prostoru mezi areálem farního kostela sv. Jiří, do jehož blízkosti lze hypoteticky lokalizovat původní bečovské hradiště, doložené počátkem 13. století,[4] na jihu a mohutným gotickým hradem na severním konci ostrožny[5] vzniklo v průběhu 14. století sídliště, rozkládající se podél komunikační osy mezi oběma dominantními polohami. V základních obrysech se mohla prvotní zástavba sídla zformovat ještě před udělením městských práv Borešem ml. a Borešem nejml. z Rýzmburka v roce 1399.[6] Již písemná zmínka z roku 1387 totiž hovoří o hradu Bečově a poprvé také o městečku pod ním.[7] Jako datum post quem je pak možné určit rok 1354, kdy se v listině připomíná ještě pouze hrad Bečov, nikoliv městečko.[8] Ovšem vyloučit nelze ani variantu, kdy sídliště pod hradem, připomínané k roku 1387 jako městečko, bylo volnou urbanistickou strukturou, rozloženou pod návrším s kostelem sv. Jiří, a teprve těsně před koncem 14. století došlo v souvislosti s udělením městského práva k plánovitému vysazení městečka na dnešním půdorysu. Závazek umožnit Bečovským kontrolovaný odběr

1 Od roku 1992 je historické jádro Bečova nad Teplou chráněno jako městská památková zóna, rejst. č. ÚSKP 2131. Viz https://www.pamatkovykatalog.cz/becov-nad-teplou-7664586 [cit. 26. 11. 2019].

2 Barbora MILSIMEROVÁ _ Radek ŠIROKÝ, *Bečov nad Teplou, náměstí 5. května a přilehlé plochy. Nálezová zpráva o zjišťovacím archeologickém výzkumu,* Plzeň 2016 (nepublikovaný elaborát v archivu ZIP o.p.s., čj. 59/16); Jakub KRČEK _ Pavel ŘEPÍK, *Bečov nad Teplou, náměstí 5. května a přilehlé plochy. Archivní rešerše písemných a ikonografických pramenů*, Plzeň 2015 (nepublikovaný elaborát v archivu ZIP o.p.s., čj. 60/15).

3 Urbanistickým a stavebním vývojem Bečova nad Teplou se zabývají Anton GNIRS, *Topographie der historischen und kunstgeschichtlichen Denkmale in den Bezirken Tepl und Marienbad*, Augsburg 1932, s. 220_289 (vydáno též jako samostatná publikace TÝŽ, *Petschau. Geschichte und Bauwerk einer Burg und der unter ihrem Schutze entstandenen bürgerlichen Siedlung*, Augsburg 1932); Karel KUČA, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. 1. díl (A – G)*, Praha 1996, s. 57_60; Jiří SCHIERL, *Stručný urbanistický a architektonický vývoj města*, in: Sborník 600 let Bečova, Bečov nad Teplou 1999, s. 53_56; nejnověji Lubomír ZEMAN, *Městečka na dlani. Karlovarský kraj*, Praha 2017, s. 23_47.

4 V listinném falzu hlásícím se k roku 1214 se zmiňuje celní privilegium vydané pro zemskou celnici pod bečovským hradištěm *(Codex diplomaticus et epistolarius regni Bohemiae. Tom. II. (1198–1230)*, ed. Gustav Friedrich, Pragae 1912, č. 369, s. 404_405: *„super viis et theoloniis castri Betschaw"*). Existenci osídlení lokality v tomto období nasvědčuje slovanský původ místního jména Bečov (Antonín PROFOUS, *Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam a změny. Díl 1. (A – H)*, Praha 1947, s. 34) a potvrzují ji též zjištění učiněná při archeologických výzkumech (Petr HEREIT _ Jiří KLSÁK, *Počátky osídlení Bečova nad Teplou ve světle archeologických nálezů*, in: Sborník 600 let Bečova, Bečov nad Teplou 1999, s. 52).

5 Hradní donjon, vybudovaný v nejkrajnějším severozápadním cípu ostrožny, byl posledními průzkumy datován do druhé poloviny 50. let 14. století. Ke stavebnímu vývoji hradu Bečova přehledně včetně bibliografie Tomáš KAREL _ Vilém KNOLL _ Luděk KRČMÁŘ, *Panská sídla západních Čech. Karlovarsko*, České Budějovice 2009, s. 25_26.

6 Ke starším správním dějinám Bečova nad Teplou srov. Antonín MAŘÍK, *Správa města Bečova do roku 1938*, in: Sborník 600 let Bečova, Bečov nad Teplou 1999, s. 15_25.

7 *„Becshaw sloiss und marckt"*, cit. dle A. GNIRS, *Topographie*, s. 220; TÝŽ, *Petschau*, s. 2.

8 *Codex iuris municipalis regni Bohemiae. Tom. IV/1. Privilegia nekrálovských měst českých z let 1232–1452*, ed. Antonín Haas, Praha 1954 (dále CIM IV/1), č. 168, s. 244_247, pozn. 1.

stavebního dříví z panských lesů („*sie in unsern wälden mügen hauen zimmerholz*"), který deklarovali Borešové z Rýzmburka v privilegiu z roku 1399,[9] vyznívá jako impuls k měšťanské domovní výstavbě pod kontrolou vrchnosti. Do jaké míry ovlivnilo půdorysnou podobu městečka jeho vyplenění Jakoubkem z Vřesovic v lednu 1430,[10] nevíme. Patrně došlo ke zničení zástavby sestávající takřka výhradně z obydlí s dřevohlinitými konstrukcemi, která byla v následujícím období postupně obnovována a nahrazována pokročilejšími gotickými měšťanskými domy, přičemž bylo dotvořeno půdorysné schéma městského jádra. Když byl v roce 1482 Bečov povýšen na město,[11] jednalo se patrně již o stabilizovaný útvar, jehož půdorysné uspořádání odpovídalo tržnímu a tranzitnímu charakteru lokality. Dva protilehlé úseky řadové zástavby s lichoběžnými uličními frontami vymezovaly západní a východní stranu náměstí, které na severu ústilo do jediné přístupové cesty k hradu a na jižní straně přecházelo ve volnější shluk domů, které byly pozůstatkem neregulované zástavby z předlokačního období.

S povýšením z městečka na město, jež vymohl majitel panství Jindřich III. z Plavna na králi Vladislavu Jagellonském v roce 1482, získali Bečovští kromě jiných práv především právo vybudovat opevnění sestávající z hradeb, zpevněných věžemi a branami, a také příkopy, parkány a dalšími potřebnými opevňovacími prvky, které byly v té době obvyklé.[12] Nutno říci, že právo na opevnění bylo obecně považováno ze jedno z nejprestižnějších privilegií, proto také ihned nalezlo své vyjádření v oficiální městské symbolice. Městský znak s nízkou hradební zdí z kvádrového zdiva bez cimbuří, ze které vyrůstají po stranách dvě válcové věže z kvádrového zdiva s třemi kruhovými střílnami, cimbuřím a kuželovitými střechami, dostali Bečovští nejpravděpodobněji právě při povýšení na město v roce 1482; již v roce 1490 je znak se dvěma věžemi doložen na pečetích.[13] Hradba a věže v městském znaku ovšem pouze symbolizovaly právo na městské opevnění, a nelze je tedy chápat jako jednoznačný doklad existence městské fortifikace, a už vůbec ne jako informaci o její reálné podobě. Podrobnější závěry v tomto směru pochopitelně nelze vyvozovat ani z výčtu opevňovacích prvků v textu privilegia, které operuje s obecnou právní formulací, nikoliv s konkrétní situací v dané lokalitě.

O rozsahu, podobě a vlastně ani o době vybudování městského opevnění Bečova nejsou z pramenů známy prakticky žádné bližší informace. Svou roli v tom hraje nepochybně fakt, že při požárech radnice v letech 1621 a 1760 byly zničeny téměř veškeré písemnosti ze staršího období činnosti městského úřadu. Jednu z mála výjimek, o to vzácnějších, představuje záznamní kniha městského písaře Johanna Franze Stübnera z roku 1689 s pozdějšími doplňky, která je dosud nedoceněným zdrojem informací o fungování raně novověkého poddanského městečka.[14] Při studiu historické topografie Bečova se lze opřít také o městskou kroniku z let 1875_1937, obsahující různé retrospektivní záznamy a výpisy ze starších, dnes nedochovaných pamětí. Oba rukopisy jsou uloženy v dosud neinventarizovaném a z větší části nezpracovaném fondu Archiv města Bečov nad Teplou.[15] Současný stav poznání bečovského městského opevnění vychází ovšem spíše než ze studia písemných pramenů z rozboru terénní situace a jejího srovnání s nejstaršími dochovanými mapovými podklady, kterými jsou plánek židovského osídlení města z roku 1727,[16] mapa prvního vojenského mapování z druhé poloviny 18. století[17] a především pak mapy stabilní-

9 Národní archiv (dále NA) Praha, Stará manipulace (dále SM), inv. č. 3134, sign. S 16/87, kart. 2074, Opisy privilegií panství Bečov, 1399_1575; CIM IV/1, č. 168, s. 244_247.

10 Johann G. SOMMER, *Das Königreich Böhmen. XV. Band. Elbogner Kreis*, Prag 1847, s. 226.

11 NA Praha, SM, inv. č. 3134, sign. S 16/87, kart. 2074; *Codex iuris municipalis regni Bohemiae. Tom. IV/2. Privilegia nekrálovských měst českých z let 1453–1500*, ed. Antonín Haas, Praha 1960 (dále CIM IV/2), č. 499, s. 233_235: „*markt Petschau zu einer stadt erhöt, erhoben und gemacht, erhöhen und erheben den genandten markt zu einer stadt* […]"

12 NA Praha, SM, inv. č. 3134, sign. S 16/87, kart. 2074; CIM IV/2, č. 499, s. 233_235: „*ein burgermeister und rate und ganz gemeine der icztgenandten stadt Petschau mögen ihre stadt Petschau mit mauren umbfahen, zu befesten mit türmen, toren und auch die graben, zwinger und anders, zu deme ihre notturft,* […] *und das zu solcher gleichnus, als ander unsere stedte in unser crone ihre bewahrung und befestigung haben.*"

13 Jan PELANT, *Znaky a pečetě západočeských měst a městeček*, Plzeň 1985, s. 21_23; Jiří SCHIERL, *Znak a pečetě města Bečova nad Teplou*, in: Sborník 600 let Bečova, Bečov nad Teplou 1999, s. 42_43.

14 Zatím nejpodrobněji se pramenem _ s důrazem na problematiku městské správy _ zabýval A. MAŘÍK, *Správa*.

15 Státní okresní archiv Karlovy Vary (dále SOkA KV), Archiv města (dále AM) Bečov nad Teplou, inv. č. 16, K 16, Záznamní kniha, (1634) 1689_1867; inv. č. 229, K 229, Kronika města, 1875_1937.

16 NA Praha, Sbírka map a plánů (dále SMP), inv. č. 1133, sign. F IX 30, Plán města Bečova s vyznačením vzd áleností židovských domů od kostela (*Mappa uber des Juden Stadt zu Petschau…*), Georg Schreitter, Johann Christoph Meyer, 1727.

17 I. vojenské (josefské) mapování Čech, 1764_1768 (rektifikace

ho katastru z roku 1841, první přesně vyměřené mapové dílo zobrazující parcelaci města.[18]

Vzhledem k relativně dobře chráněné terénní situaci sídla, vystavěného na hřbetu skalnaté ostrožny se strmými svahy, se domníváme, že městské opevnění bylo _ bylo-li vůbec _ vystavěno v jednodušší podobě zděné kamenné hradby, jejíž fragmenty lze hypoteticky předpokládat ve zdivu některých opěrných a parcelních zídek nebo obvodových zdí domů na západní a východní straně městského jádra. Pakliže byl některý úsek zajištěn náročnější fortifikací (kamennou hradbou snad i s příkopem a valem), jednalo se o nejexponovanější jižní stranu. V těchto místech mohla být do opevňovacího systému města zapojena i strategicky umístěná stavba kostela sv. Jiří obehnaná hradbou, vlastní opevnění měl pochopitelně hrad na opačném konci města.[19] Přihlédneme-li k analogickým případům v regionu, můžeme konstatovat, že spíše než klasická městská fortifikace, jak ji známe například ze Žlutic nebo z Toužimi,[20] byly v Bečově k ochraně města využity v daleko větší míře přirozené terénní podmínky a souvislá fronta domovní zástavby. Podobným příkladem, byť v opačné terénní konfiguraci, byly Karlovy Vary, sevřené strmými svahy v hlubokém údolí Teplé. Právo na opevnění se v těchto případech _ uvést lze např. také klášterní poddanské městečko Teplou _ realizovalo především v zajištění přístupových cest výstavbou městských bran.

Téměř veškerá relevantní literatura o Bečově uvádí (s oporou v plánku města z roku 1727, viz níže), že město mělo jedinou vstupní bránu, a to na jižní straně.[21] Taková představa je ale stěží udržitelná, uvědomíme-li si, že bečovské náměstí (dnes náměstí 5. května) plnilo až do poloviny 19. století funkci ústředního komunikačního prostoru, zajišťujícího protnutí zemských cest mezi Plzní a Loktem a Teplou a Žatcem, jak je patrné ze starých mapových podkladů. Z plzeňsko-loketské cesty, k níž se na jihovýchodním okraji Bečova připojovala cesta od Teplé, uhýbala odbočka vstupující na náměstí v jeho jihozápadním koutě. Prostor náměstí pak cesta opouštěla uličkou, uhýbající na východ ještě před blokem vrchnostenských budov na severu v předpolí hradu/zámku. Obě ústí vnitřní městské komunikace musela být v místech napojení na dálkové trasy zajištěna bránami, umožňujícími kontrolovaný průchod dovnitř do a ven z města, což bylo nezbytné nejen z hlediska bezpečnostního, ale i ekonomického. Bečov byl totiž zároveň významným trhovým centrem a právě městské brány umožňovaly kontrolu a evidenci množství a kvality obchodovaného zboží.

Ještě závažnější indicie o existenci dvou městských bran v Bečově, než které vyplývají z komunikačních souvislostí, poskytují písemné prameny. Jak dokládají Stübnerovy záznamy z roku 1689, již před tímto datem byly obě brány, či spíše domy s bránami, vystavěné ve formě věží („*die zweÿ Thorhaüßer auf den form zweÿer Thurn gebauet seÿn*"), na příkaz městské rady adaptovány na dva městské nájemní domky při zachování jejich původního stavu a velikosti, což bylo ve Stübnerově době dobře patrné na základovém zdivu staveb.[22] Stavební úprava mohla být vyvolána zničením bran během třicetileté války, zejména pak požárem města 2. února 1621 při vyplenění Mansfeldovými oddíly.[23] Z písemných zmínek zároveň víme, že brány měly svá pojmenování _ jižní brána se nazývala Horní, severní brána byla označována jako Dolní.

Již v 17. století je také písemně doložena existence rybníčku na předměstí za Horní bránou, který byl součástí městského vodohospodářského systému.[24] Veřejné kašny ve městě byly obsluhovány samospádným vodovodem, který po-

1780_1783), list č. 101. Dostupné online: http://oldmaps.geolab.cz/ [cit. 28. 11. 2019].

18 Ústřední archiv zeměměřictví a katastru (dále ÚAZK), inv. č. 89, Bečov nad Teplou, císařský otisk stabilního katastru, 1841; ÚAZK, inv. č. 5428, Bečov nad Teplou, originální mapa stabilního katastru, 1841; NA Praha, Stabilní katastr, inv. č. 5954, sign. Lok 321, Bečov nad Teplou, indikační skica stabilního katastru, 1841_1861. Vše dostupné online: https://archivnimapy.cuzk.cz/ [cit. 28. 11. 2019].

19 A. GNIRS, *Topographie*, s. 229_230; TÝŽ, *Petschau*, s. 9_10; J. SCHIERL, *Stručný urbanistický a architektonický vývoj*, s. 53.

20 Srov. Jiří SCHIERL, *Poddanské město Toužim a jeho městské fortifikace*, in: Gryspekové a předbělohorská šlechta / Kralovice a poddanská města, red. Jiří Fák, Mariánská Týnice 1998, s. 94_101.

21 K. KUČA, *Města*, s. 59; J. SCHIERL, *Stručný urbanistický a architektonický vývoj*, s. 53_54; Zdeněk FIŠERA, *Encyklopedie městských bran v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Praha 2007, s. 25; Jakub CHALOUPKA _ Lubomír ZEMAN, *Bečovsko*, in: Krajinné památkové zóny České republiky, ed. Karel Kuča, Praha 2015, s. 34_49, zde s. 39; L. ZEMAN, *Městečka*, s. 24. Přitom již A. GNIRS, *Topographie*, s. 229_230; TÝŽ, *Petschau*, s. 9_10 hovoří o dvojici městských bran, na východě a na jihu.

22 SOkA KV, AM Bečov nad Teplou, inv. č. 16, K 16, fol. 121v.

23 J. G. SOMMER, *Das Königreich*, s. 226.

24 Nejstarší doklady o existenci vodovodu a veřejné kašny v Bečově se vztahují k letům 1617 a 1619, kdy městská rada dovolila měšťanu Filipu Rabovi z Trötscherova domu odebírat předem dohodnuté množství vody z kašny k vlastnímu užitku.

trubím z dřevěných vrtaných rour[25] přiváděl vodu z několika umělých nádrží nad městem.[26] Jedna z větví vodovodního potrubí zásobovala obecní sladovnu vodou právě z rybníčku u Horní brány („*Thorteüchel*").[27] K vodní nádrži, která je dobře patrná na mapách stabilního katastru (parc. č. 240), kde je u ní zakreslen dřevěný kříž, se nepochybně vztahuje i zpráva o pronájmu rybníku u (Horní) brány („*Torteich*") v roce 1800.[28] K roku 1689 se v souvislosti s Horní bránou připomíná ještě stoka („*achzet odter nuschen*"), vybudovaná a udržovaná nákladem obce a směřující od Horní brány dolů do města a dále.[29]

Horní bránu na jižní straně města zobrazuje plánek z roku 1727 jako patrovou stavbu s klenutým průjezdem, sedlovou (nebo snad dlátovou) střechou a výrazným atikovým štítem směřujícím k jihu, tedy ven z města. Druhá brána, Dolní, se nacházela mimo záběr plánu. Charakter bran mají další dva na plánku zachycené objekty, jimiž se ze západní strany náměstí procházelo do židovského ghetta.[30] Jednalo se o větší klenuté průchody v měšťanských domech, z nichž se dodnes zachoval pouze severněji situovaný v domě čp. 19.[31] Nepochybně se jedná o tzv. Židovskou bránu, která se objevuje v psaných záznamech od druhé poloviny 18. do druhé poloviny 19. století.[32]

Tak jako v případě jiných měst také v Bečově význam městského opevnění v době po třicetileté válce klesal, jak naznačuje již zmíněná úprava obou bran na nájemní domky, byť při zachování charakteru věžovitých staveb s funkcí brány. Brány také zůstaly posledními rezidui městské fortifikace, jejichž existenci lze sledovat v písemných pramenech, zatímco povědomí o hradebních zdech se zcela vytratilo. Například na Müllerově mapě Čech z roku 1720 je Bečov řazen mezi poddanská města bez okružních zdí („*Urbes sine moenibus / Städte ohne ringmaueren*")[33] a rovněž v základních topografických pramenech z druhé poloviny 18. století a z doby před polovinou 19. století se Bečov nad Teplou uvádí jako otevřené (tedy neopevněné) ochranné municipální město, respektive městečko.[34]

Do obrazu města výrazně zasáhl požár v noci ze 17. na 18. července 1760, kdy shořelo včetně kostela, fary a radnice celkem 132 domů a budov.[35] O požáru se zmiňuje jak záznamní kniha založená městským písařem Johannem Franzem Stübnerem v roce 1689 a poté průběžně doplňovaná jeho pokračovateli, tak zejména tzv. Purkmistrovská kniha památná z let 1758_1792, které podávají následující zprávu. Hořet začalo náhle 17. července v 10 hodin v noci ve dvoře za domem měšťana a pasíře Petera Antona Werschera, kde měl jeho nájemce uskladněno množství materiálu, jako sena, slámy či suchého dřeva. Požár se odtud rozběhl na čtyři strany: dopředu na náměstí, dozadu k Horní bráně, nahoru k Růžovému pahorku a dolů k Židovské ulici. Rychlost, jakou se oheň šířil, byla dána také předchozími tři týdny trvajícími letními horky, takže během hodiny a tři čtvrtě shořelo celé náměstí i s radnicí, Růžový pahorek s kostelem sv. Jiří s farou a školou, Lázeňská ulice, celá Horní brána a také druhá, tedy Dolní

25 Materiál vodovodního potrubí, které užívala obec, není výslovně zmíněn, nicméně funkce rourníka, doslovně vrtače potrubí („*Röherbohrer*"), uvedená mezi zaměstnanci města (SOkA KV, AM Bečov nad Teplou, inv. č. 16, K 16, fol. 147r), dosvědčuje, že se jednalo o dřevěné vrtané trouby, které se spojovaly železnými zděřemi. Kmeny k výrobě rour obec odebírala z císařských lesů kolem Horního Slavkova.

26 Například potrubí zřízené v roce 1645 nákladem obce přivádělo do farní zahrady vodu od pramene v polích na Zlatém vrchu u šibenice („*aus denen Brunquellen ins* […] *acker im Goldberg beÿ dem Gericht*").

27 O stavu městského vodovou ve druhé polovině 17. století podrobně pojednává Stübnerova záznamní kniha, viz SOkA KV, AM Bečov nad Teplou, inv. č. 16, K 16, fol. 109r_110v.

28 SOkA KV, AM Bečov nad Teplou, inv. č. 229, K 229, s. 335.

29 SOkA KV, AM Bečov nad Teplou, inv. č. 16, K 16, fol. 111v.

30 K historii židovské komunity v Bečově včetně základních topografických souvislostí viz Jiří FIEDLER, *Dějiny a památky židovské obce v Bečově nad Teplou*, in: Sborník 600 let Bečova, Bečov nad Teplou 1999, s. 33_39.

31 Tento dům se severním průchodem z náměstí do ghetta zakoupil před rokem 1855 židovský obchodník Epstein. Tamtéž, s. 37. Při výkopových pracích na parcele domu čp. 19 byl získán archeologický materiál datovatelný do 13. až 18. století. Jiří KLSÁK, *Bečov nad Teplou, okr. Karlovy Vary (BZO06[569])*, Výzkumy v Čechách 2006, s. 11. Srov. též L. ZEMAN, *Městečka*, s. 26 a 40_42.

32 SOkA KV, AM Bečov nad Teplou, inv. č. 229, K 229, s. 21, 247, 332, 336. Srov. A. MAŘÍK, *Správa*, s. 19.

33 Müllerova mapa Čech, 1720, list. č. 6. Dostupné online: http://oldmaps.geolab.cz/ [cit. 28. 11. 2019].

34 NA Praha, Josefské vojenské mapování, popis sekce č. 101, No. 11, pag. 201_203: „*offene kleine Städtel*"; Jaroslaus SCHALLER, *Topographie des Königreichs Böhmen. II. Theil. Ellbogner Kreis*, Prag _ Wien 1785, s. 149: „*offene Stadt*"; J. G. SOMMER, *Das Königreich*, s. 225: „*offene Schutz- und Municipalstadt*".

35 Většinou se uvádí, že požáru v roce 1760 padlo za oběť 142 domů. Srov. např. J. SCHALLER, *Topographie*, s. 151; J. G. SOMMER, *Das Königreich*, s. 226. Jiný počet _ 130 spálených domů, kostel a faru _ uvádí v citaci z knihy kostelních účtů A. GNIRS, *Topographie*, s. 229; TÝŽ, *Petschau*, s. 9. Shodný počet 132 shořelých objektů uvádí purkmistrovská kniha památná z let 1758_1792, kterou lze v tomto směru považovat za nejvěrohodnější pramen. SOkA KV, AM Bečov nad Teplou, inv. č. 19, K 19, Purkmistrovská kniha památná II., 1758_1792, fol. 6r.

brána („*beeden Thor-Haüßern*"), a k tomu mnoho soukromých domů, chalup, stodol a stájí.[36]

Brány zůstávaly nějaký čas po požáru patrně v chatrném stavu a nevyužité, jak o tom svědčí zpráva z roku 1784, kdy měšťan Johann Georg Dorschner obci navrhl, že opraví Dolní bránu, pokud ji bude moci doživotně užívat k vlastnímu bydlení. Od obce požadoval pouze stavební dřevo, na oplátku nabídl za bránu zaplatit 50 zl.[37] Následující zmínky o městských branách se sice povětšinou nevztahují bezprostředně k vlastním stavebním objektům, ale alespoň nás informují o jejich existenci. Tak v roce 1807 nabídl Anton Schlee, mlynář z Prostředního mlýna, obci, že vlastním nákladem zřídí a bude nadále udržovat novou cestu od Horní brány až na trávník („*auf den Anger*") a v roce 1822 měly být vozová cesta a chodník pro pěší od Dolní brány až k mostku přes náhon uvedeny do sjízdného stavu.[38] Obě městské brány _ věžovitý objekt Horní i výrazný klenutý průjezd Dolní brány _ jsou patrné na vedutě od Leopolda Platzera z roku 1825, zachycující pohled na Bečov od severovýchodu.[39] Mimořádnou důležitost má pak zpráva z roku 1830, podle níž vydal krajský komisař nařízení k ocenění a zboření stavby Horní brány. V témže roce byl krajským úřadem vydán rovněž příkaz k odstranění Dolní brány, přičemž měšťan Kaspar Müller svolil, že tento objekt může být znovu sestaven na jeho poli. Ze stejného roku pochází také záznam o provedeném vydláždění hlavního bečovského náměstí.[40]

Ačkoliv obě městské brány byly odstraněny pravděpodobně v roce 1830 (nebo bezprostředně po tomto datu), jejich poloha je dobře patrná ještě na mapách stabilního katastru z roku 1841. Horní brána se nacházela na konci ulice vycházející z náměstí podél západní strany jižním směrem, mezi domy na stavebních parcelách č. 144 a 51 (dnes čp. 180), zatímco Dolní bránu bychom našli na konci uličky vycházející z náměstí na severním konci východní strany, mezi domy na parcelách č. 14 a 10 (dnes čp. 203 a 204).[41] Lokalizace bývalých městských bran také přežívala do dalších desetiletí ve formě pomístních jmen. Od roku 1834 byl Bečov rozdělen na pět městských čtvrtí, z nichž jednu tvořilo území od Horní brány až ke špitálu („*Obertor bis zum Spital*").[42] Dolní brána se jako pomístní jméno připomíná v roce 1840, kdy sem byl přiveden kanál z náměstí, který odtud pokračoval dále.[43] K roku 1847 je v písemných pramenech zaznamenána oprava rybníčku u Horní brány,[44] zachycená graficky na indikační skice stabilního katastru (1841_1861), podle níž došlo k demolici drobného objektu na břehu rybníka a zmenšení jeho rozsahu na východní straně.

Když byly v roce 1878 ulice v Bečově označeny novými tabulemi s názvy, byla na domě Johanna Rudolfa umístěna tabule s názvem ulice U Horní brány („*Obere Thorgasse*").[45] Povědomí o někdejší existenci brány městského opevnění přetrvávalo i téměř půlstoletí od jejího odstranění, zatímco její fyzické zbytky v téže době převrstvila nová povrchová úprava. V roce 1879 byly položeny nové chodníky v Kostelní ulici a na náměstí, kde byla zároveň nově upravena ulice položením spádované dlažby („*Sturzpflaster*").[46] Prostranství u bývalé Horní brány doznalo v následujících desetiletích značných změn. Na místě zrušeného rybníčku před bránou byl vytvořen parčík s pomníkem padlým v první světové válce z roku 1932, realizovaný Franzem Kroyem, stavebním mistrem tepelského kláštera, podle návrhu pražského uměleckého sochaře a bečovského rodáka prof. Aloise Riebera s uplatněním plastiky klečícího vojáka od chebského sochaře Josefa Kradera.[47] Naopak negativně vzhled lokality poznamenala demolice domu na parcele č. 144 kolem roku 1950, kdy byly ve velké míře odstraňovány budovy stojící v komunikační síti, v daném případě v prostoru křižovatky náměstí 5. května a ulic Nádražní, Toužimské a Tepelské.[48] Dům, k jehož

36 SOkA KV, AM Bečov nad Teplou, inv. č. 16, K 16, fol. 8r; inv. č. 19, K 19, fol. 6r_7r.

37 SOkA KV, AM Bečov nad Teplou, inv. č. 229, K 229, s. 332.

38 Tamtéž, s. 336 a 338.

39 Originál veduty je uložen v grafické sbírce Muzea Karlovy Vary, inv. č. Ug 691. V nedávné době ji publikovali J. CHALOUPKA _ L. ZEMAN, *Bečovsko*, s. 48.

40 SOkA KV, AM Bečov nad Teplou, inv. č. 229, K 229, s. 340.

41 Pozůstatek Dolní brány v podobě kamenného ostění střílny nejspíše z konce 15. století, nalezený v roce 1930 při přestavbě nárožního domu (čp. 203 nebo 204), dokumentoval A. GNIRS, *Topographie*, s. 229_230, Abb. 187; TÝŽ, *Petschau*, s. 9_10, Abb. 5.

42 SOkA KV, AM Bečov nad Teplou, inv. č. 229, K 229, s. 342.

43 Tamtéž, s. 300.

44 Tamtéž.

45 Tamtéž, s. 21.

46 Tamtéž, s. 22_23.

47 Tamtéž, s. 263. K pomníku srov. Zbyněk ČERNÝ _ Tomáš DOSTÁL, *Bolest v kameni. Pomníky vojákům z chebských jednotek padlým v první světové válce*, Cheb 2007, s. 114.

48 SOkA KV, Místní národní výbor Bečov nad Teplou, inv. č. 177, ukn 97, Kronika obce I., 1947_1959, fol. 28v.

východní straně přiléhala bývalá Horní brána, i po zboření této stavby alespoň pohledově uzavíral náměstí od jihu a odděloval od sebe prostory vnitřního města a předměstí. Absence historické zástavby a rozrušení původní parcelace v těchto místech vedly ke znečitelnění situace a ke ztrátě povědomí a někdejší přítomnosti brány, jež tvořila pravděpodobně nejvýstavnější součást zaniklého městského opevnění Bečova nad Teplou.

Při zjišťovacím archeologickém výzkumu v roce 2016[49] byla jedna ze sond vyměřena v jižní části náměstí 5. května v ose silniční komunikace Tepelská, tedy v místech, kde byla na základě studia písemných a ikonografických pramenů vytipována lokace zaniklé městské brány, tzv. Horní. V sondě se podařilo identifikovat velké množství situací datovatelných do různých období středověku a novověku, z nichž nejstarší je reprezentována liniovým výkopem, ve kterém bylo uloženo dřevěné vodovodní potrubí. Toto potrubí bylo orientováno ve směru jihovýchod _ severozápad a je jedním z mnoha dokladů, že v prostoru jižní části náměstí byla dlouhodobě řešena problematika silného podmáčení této polohy.

V průběhu 15. století zde došlo k vybudování kamenných základů, které pravděpodobně sloužily jako základy pro nadzemní, s největší pravděpodobností dřevěnou stavbu. Koruna zdi byla odhalena ve výšce 522,42 m n. m. Ke zdi přiléhal od jihu výkop, který je možné interpretovat jako příkop před městskou branou. Na dně výkopu byl zaražen dřevěný kuláč, zhotovený na základě dendrochronologické analýzy z kmene borovice smýcené v roce 1448/49.[50] V rámci zjišťovací sondáže byla identifikována pouze nejvýchodnější část výkopu s tím, že západní neodkrytá část je mnohem větší, což je patrné na základě půdorysu objektu.

Když v roce 1482 obdrželo město Bečov právo na vybudování opevnění, dalo zřejmě toto nově udělené privilegium podnět k přestavbě stávajícího objektu brány. Vyloučit ovšem nelze ani možnost, že udělení privilegia teprve se zpožděním reagovalo na skutečný stav. V každém případě došlo ve druhé polovině 15. století k odbourání části kamenné konstrukce tak, aby do ní mohl být ukotven trám, a to takovým způsobem, že s jejími líci svíral pravý úhel a přesahoval před severní i jižní líc zdi. Dřevěný trám byl zhotoven z kmene borovice poražené v roce 1476/77.[51] V trámu byly identifikovány tesařské otvory, které umožňovaly zakomponování dřevěných vertikálních prvků. Jednalo se tedy zřejmě o jakousi základovou oporu pro dřevěnou rámovou konstrukci situovanou výše.

Brána pravděpodobně plnila svou funkci až do požáru, který postihl město v průběhu třicetileté války, konkrétně v roce 1621. Tato událost byla v sondě zastoupena uložením souvrství propálených písčitých hlín s četnou příměsí vypálené mazanice a spálených dřev. V těchto vrstvách byl nalezen druhotně přepálený keramický materiál datovaný do období 15. až 17. století. Po požáru a zničení konstrukce brány toto místo pravděpodobně sloužilo jako výrobní areál, což indikuje přítomnost dvou velmi silně propálených výrobních objektů. Na základě odborné analýzy byly objekty interpretovány jako výrobní objekty sloužící k blíže nespecifikovanému zpracování kovů.[52] Výskyt objektů tohoto typu v rámci veřejného prostoru indikuje destabilizaci tradičních výrobních areálů. V daném případě byl fenomén dočasného přesunu výrobních aktivit do prostor náměstí patrně důsledkem vypálení města v roce 1621 a jeho následného úpadku.

K obnově objektu brány došlo pravděpodobně ještě v průběhu 17. století, kdy byla jeho poloha oproti starší stavbě mírně změněna. Nová konstrukce byla v sondě zastoupena výstavbou dvou současných kamenných základových zdí. Severněji situovaná zeď byla vystavěna ve výkopu, který byl interpretován jako základový vkop pro konstrukci starší brány. Základová spára zdi, jejíž koruna byla odhalena ve výšce 522,42 m n. m, byla částečně založena na starších výplních objektu. Druhá konstrukce, která pravděpodobně tvořila základ jižní obvodové zdi brány, zasahovala do sondy svým severním lícem a koruna zdi byla identifikována ve výšce 522,32 m n. m.

Z archeologického poznání vyplývá, že relikty pozdně středověké a raně novověké městské brány, tzv. Horní, jsou uloženy cca 90 cm pod sou-

49 B. MILSIMEROVÁ _ R. ŠIROKÝ, *Bečov nad Teplou*. Zde prezentované archeologické poznatky předkládáme v maximální stručnosti, podrobnější popis a interpretace nálezových situací včetně příslušné dokumentace budou předloženy v chystané rozsáhlejší studii.

50 Dendrochronologickou analýzu provedl Ing. Tomáš Kyncl, jehož výzkumná zpráva je jako samostatný exkurz vložena do výše citované nálezové zprávy.

51 Viz předchozí poznámku.

52 Rozbor vzorků zemin z výplně archeologického objektu provedl RNDr. Jan Zavřel, jehož výzkumná zpráva je jako samostatný exkurz vložena do výše citované nálezové zprávy.

časným povrchem, přičemž v hloubce cca 20 cm pod povrchem komunikace je převrstvuje kompaktní valounová dlažba, jejíž vznik lze dát do souvislosti se zprávou o vydláždění vozovky náměstí v roce 1879. Souběžně s případnými budoucími stavebními pracemi v těchto místech je nezbytné provést plošný záchranný archeologický výzkum reliktů brány do příslušné hloubky. Na základě pořízené dokumentace by poté bylo vhodné zakomponovat stopu bývalé městské brány do struktury nové dlažby a tímto způsobem symbolicky navrátit místu jeho historickou paměť.

Horní brána na výřezu z plánku židovského osídlení Bečova nad Teplou z roku 1727. NA Praha, SMP, inv. č. 1133, sign. F IX 30 (plná citace v pozn. 16).

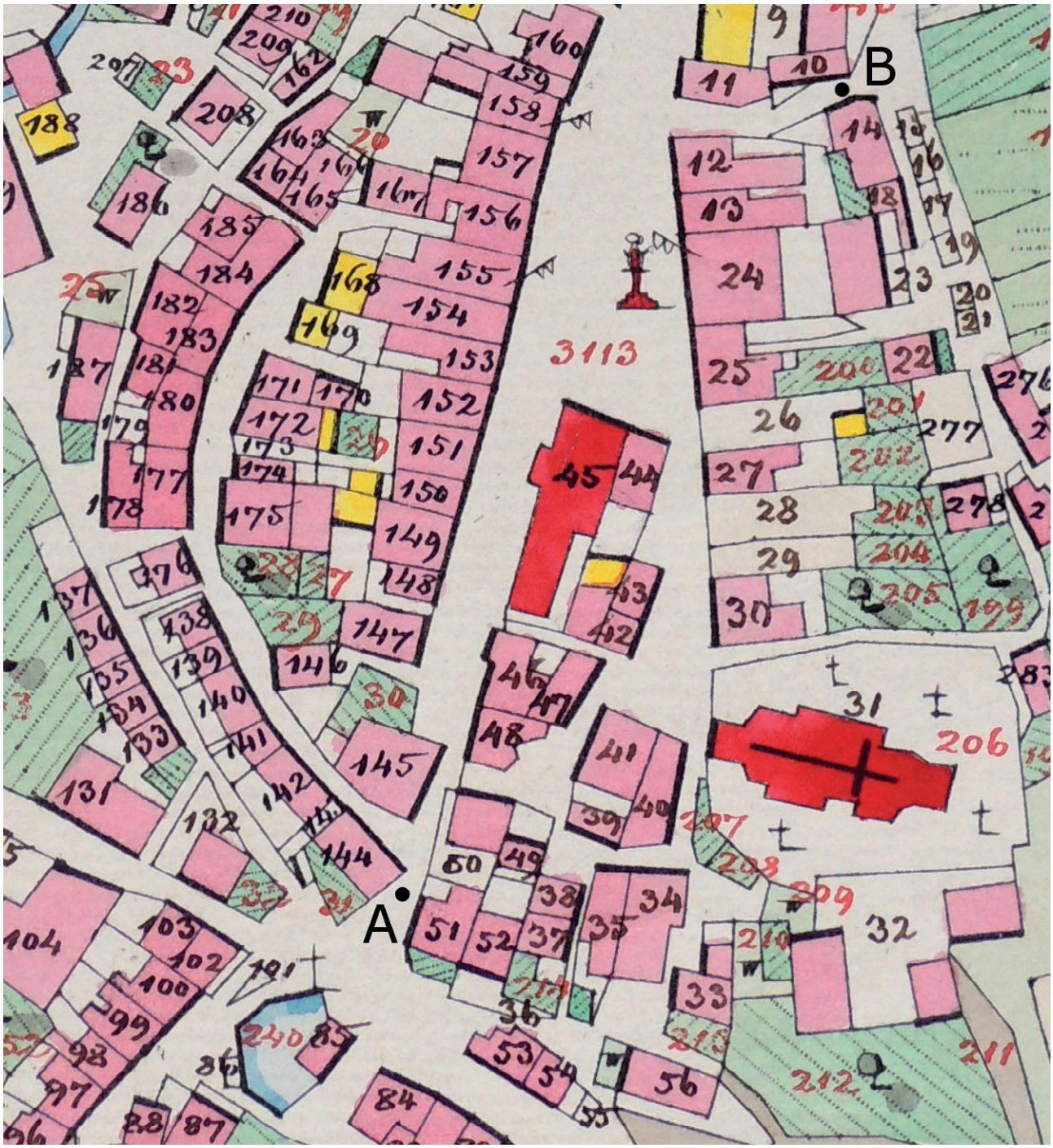

Výřez z císařského otisku stabilního katastru z roku 1841 s dodatečným vyznačením polohy zaniklých městských bran _ Horní (A) a Dolní (B). ÚAZK, inv. č. 89 (plná citace v pozn. 18).

BEČOVSKÁ BOTANICKÁ ZAHRADA (1918–2018) – 100 LET Jiří Šindelář

Bečovská botanická zahrada svým zahradnickým významem i samotným příběhem má jen málo konkurentů nejen v rámci České republiky.

Před 2. světovou válkou byla jednou z nejvýznamnějších historických sbírkových zahrad v Čechách zaměřená na skalničky, trvalky a dřeviny následně zvaná „Druhé Průhonice". Zahrada byla až do roku 1945 intenzivně upravována, osazována a zvelebována. Po roce 1945 v souvislosti s poválečnými změnami byla zahrada zcela opuštěna, rozkradena, postupně zdevastována a v podstatě nejen v zahradnickém oboru, ale i mezi obyvateli regionu, zcela zapomenuta. Přesně 60 let trval tento stav až do roku 2005, kdy se se nezisková organizace 23/02 ZO ČSOP BERKUT pod vedením Jiřího Šindeláře rozhodla o její záchranu. A je to zajímavý příběh…

Novomanželská fotografie Jindřicha Beaufort-Spontin a Marie Silva Tarouca

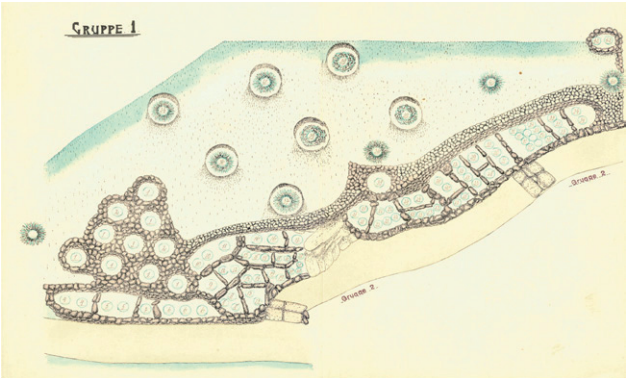

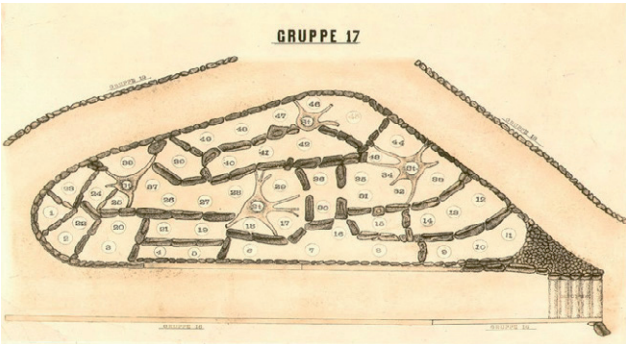

Osazovací plány jednotlivých sbírkových oddělení od Jana Koditka (30. léta 20. století)

Panství Bečov nad Teplou vlastnila od počátku 19. století původně belgická šlechtická rodina Beaufort-Spontin. Do roku 1916 to byl Bedřich (Friedrich) Beaufort-Spontin (1843_1916). Po něm bečovské panství zdědil jeho jediný syn Jindřich (Heinrich) (1880_1966). V době, kdy Bečov ještě vlastnil Bedřich, byl do vévodských služeb, na místo zámeckého zahradníka přijat Jan (Johann) Koditek. To, že si vévoda Beaufort-Spontin vybral do svých služeb právě jeho, nemohla být náhoda. V Bečově od osmdesátých let devatenáctého století působil jako vrchní lesmistr Alois Umlauft, což byl starší bratr dvorního ředitele císařských zahrad a parků ve Vídni Antona Umlaufta (1858-1919). Tento uznávaný odborník, pocházející z Rokytnice v Orlických horách, byl předním zahradníkem v Rakousko-Uhersku, majícím přehled o mnoha zkušených, ale i začínajících zahradnících. Hledal-li vévoda do svých služeb zahradníka, mohl mu jeho vrchní lesník Alois Umlauft, prostřednictvím bratra Antona, doporučit schopného adepta. To, že Jan Koditek byl schopný zahradník, dokázal právě v Bečově nad Teplou. Zprvu realizoval parkové úpravy a výsadby kolem bečovského zámku, hradu a letního sídla Komtessvilly. Posléze založil v údolí na břehu řeky Teplé rozsáhlé a moderní zahradnictví včetně expozičních tematických skleníků s rostlinami přesunutými ze zámeckých skleníků. Na zahradnictví a část zvanou Kleingarten navázal na místě obecních pastvin na skalnaté stráni a kolem původně rybochovného rybníka v roce 1918 realizací botanické zahrady. Jedním z impulzů vzniku sbírkové zahrady byl i sňatek dědice bečovského panství Jindřicha Beaufort-Spontin s Marií-Adelheid Silva Tarouca (1886_1945), což byla dcera Arnošta Emanuela Silva Taroucy (1860-1936), vynikajícího dendrologa, zahradníka a zakladatele zámeckého

parku v Průhonicích. Právě průhonický park se stal inspirací bečovské zahradě. Poté co hrabě Silva-Tarouca prodal průhonické panství státu, se výraznou měrou podílel právě na budování Bečovské botanické zahrady rozdělené na skleníkovou část v zahradnictví, Beaufortské alpinum, Rybniční zahradu, Alpskou louku, sad i plochy pro lesnický výzkum. Původně měla rozlohu 19 hektarů. Na projekční práce a přípravu pozemků navázal Jan Koditek již od roku 1918 výsadbou rostlin, kdy bylo zprvu vysazeno 300 druhů po dvou až třech kusech. Spolu s ostatními zahradníky do roku 1931 v zahradě vysázeli 321 rostlinných rodů v 1005 druzích. V letech 1925 a 1926 byl v zahradě velký stavební ruch. Bylo přesunuto přes 7000 m^3 různorodého materiálu (například došlo k obnažení skalních výhozů). Z místního kamene byly vystavěny cesty (720 m) a terasy. Postupně vzniklo mnoho sbírkových oddělení se slunečnými, polostinnými a stinnými polohami.

Poslední rozsáhlejší stavební práce byly dokončeny v roce 1934. Týž rok Jan Koditek dokončil rozdělení rostlin do oddělení a vypracoval plán skutečného stavu zahrady a zde vysázených rostlin, následně pravidelně aktualizovaný.

Posledním počinem, znamenající konec stavby botanické zahrady a vzdání holdu jejímu tvůrci, bylo odhalení pamětní desky. Slavnost inicioval vévoda Jindřich v roce 1935. Ve středu zahrady nechal vztyčit kámen a osadit jej deskou s nápisem *„Obergärtner Johan Koditek hat diese anlange in den Jahren 1918_1935 nach seinen eigenen Plänen geschaffen"* _ ve volném překladu „Vrchní zahradník Jan Koditek vytvořil toto dílo v letech 1918_1935 podle svých plánů". Nebyla to však první slavnost pořádána k poctě zahradníka Jana Koditka. Tři roky předtím, v roce 1932, inicioval vévoda oslavu Koditkova zahradnického jubilea: 40 let zahradníkem a 25 zahradníkem ve službách hraběcí rodiny Beaufort-Spontin v Bečově.

Porovnání doby introdukce na naše území ukázalo, že některé kultivary byly pěstovány v Bečově dříve, než uvádí záznamy o introdukci na naše území a převážně Matrika Dendrologické společnosti v Průhonicích - např. *Picea abies 'Merkii'*, *Picea abies 'Nana'*, *Picea abies 'Pumila'*, *Picea abies 'Pygmaea'*, *Thujopsis dolabrata 'Variegata'*, *Tsuga canadensis 'Compacta'*, *Tsuga canadensis 'Pendula'*, *Acer saccharinum 'Lutescens'*, *Philadelphus grandiflorus*. Některé kultivary byly zavedeny současně např. *Ulmus carpinifolia 'Umbraculifera'* nebo o několik let později např. *Berberis thunbergii 'Atropurpurea'*, *Juniperus squamata 'Meyeri'*. Při celkovém pohledu na sortiment pěstovaných rostlin v Bečovské botanické zahradě je zřejmá jeho bohatost a různorodost. Svědčí o příkladné péči, kterou těmto rostlinám věnoval zahradník Jan Koditek.

Celkový plán Beaufortského alpina od Jana Koditka (30. léta 20. století)

Pohled na vstupní bránu ze zámeckého zahradnictví (dnes areál Elektro) do venkovních expozic (30. léta 20. století)

Pohled na Korunní rybník s ostrůvkem a přístavištěm (30. léta 20. století)

Od konce 2. světové války však byla zahrada bez jakékoliv údržby. V 50. letech 20. století bylo zbořeno zámecké zahradnictví se skleníky (včetně úhynu tropických a subtropických rostlin nedozírné hodnoty) a nahrazeno průmyslovým areálem, který vlastně zamezil jakémukoliv přístupu do zahrady. Sbírky i mobiliář se postupně rozkrádaly, Korunní rybník zanikl a totéž se stalo

Letecký pohled na zázemí Bečovské botanické zahrady, tábořiště, volnočasový areál a srub (2018)

Letecký pohled na Korunní rybník. Vlevo je patrná stezka litorálem. (2018)

i samotné zahradě, která byla pohlcena sukcesním porostem. Ze sbírek skalniček a keřového podrostu se téměř nic nedochovalo.

Až nové tisíciletí přineslo snahu o záchranu takto jedinečného místa. V roce 2005 byl připraven hrubý orientační záměr rekonstrukce zahrady. Byly provedeny probírky náletových dřevin a započata realizace technických prvků v podobě samotného zpřístupnění zahrady a vybudování jednoduchého zázemí pro údržbu i návštěvníky. V prvních letech obnovy zahrady byly práce zaměřeny především na samotné vyčištění zahrady od náletů, popadaných stromů a invazních rostlin a v podstatě najití místa odkud začít s rekonstrukcí. Podařilo se sehnat unikátní kolekci plánů a fotografií z doby největší slávy a největšího významu zahrady. Pak stačilo jen pod půlmetrovými nánosy spadaného listí hledat původní sbírková oddělení, schodiště a cesty. Byl znovu objeven i pomník zakladatele této zahrady. Obnoveny byly cesty, stezky a pěšiny pro návštěvníky, sbírková oddělení a výsadbová místa pro kolekce rostlin, instalovány lavičky a posezení, umělecky ztvárněné prvky, vybudovány vyhlídky s posezením, odpočinkový altán s výukovým

zázemím, oplocena nejcennější část Bečovské botanické zahrady a obnoveny vodní prvky včetně náhonu, Korunního rybníka a Mariiny studánky. Doplněn byl i genofondový sad starých krajových odrůd ovoce. Při realizaci obnovy je, vzhledem ke konfiguraci terénu a zpřetrhaným urbanistickým vazbám (z Alpské louky jsou soukromé rybářské sádky, ze zámeckého zahradnictví průmyslový areál Elektro v.d.), vysoký podíl ruční práce.

Na Korunním rybníce je v letních měsících možnost koupání a relaxace na dopolední a odpolední pláži. Nově také přibylo vybavení výukového centra v podobě zastřešeného altánu s prezentační technikou. Malá, ale útulná je i badatelna. Jako první v České republice byla vybudována bioferrata _ zajištěná skalní stezka k poznání vegetace skalních štěrbin a lišejníků, kterých zde bylo určeno přes 40 druhů. V pobřežní části Korunního rybníka pak vznikla navíc stezka mokřadem s rostlinami typickými pro Slavkovský les a Tepelskou vrchovinu. Děti si mohou užívat v přírodním volnočasovém areálu, sportovně založení návštěvníci pak mohou využít travnaté sportoviště. Po zakoupení vstupenky mají návštěvníci možnost buď volné prohlídky s využitím tištěných materiálů či audioprůvodců nebo v sezoně komentovaných prohlídek.

V zahradě se konají i další doprovodné akce v podobě koncertů, výstav a promítání. Ve školním roce je připraveno několik výukových modelů. První srpnový víkend se koná ekologický festival Zázračná planeta Země.

Dne 5. 2. 2014 byla Bečovská botanická zahrada na Valné hromadě Unie botanických zahrad České republiky v Brně jednomyslně přijata za jejího řádného člena. V této velikosti je to jediná botanická zahrada v České republice, která je plně financována ze zdrojů neziskové organizace. Ostatní takto velké zahrady patří pod města, kraje, státní výzkumné ústavy či univerzity. O to je zajištění jejího fungování náročnější a komplikovanější. Bečovská botanická zahrada nemá ani žádného velkého sponzora.

Bečovská botanická zahrada reprezentovala Karlovarský kraj v celostátní soutěži Má vlast Cestami proměn a získala titul Nekrásnější proměna České republiky 2013. Znovuobnovitel botanické zahrady Jiří Šindelář v Ceně Ď - dík českým mecenášům a dobrodincům zvítězil mezi více než 300 nominovanými v celostátním kole a je tak držitelem ocenění Grand prix. V září 2014 Památková komora České republiky udělila Jiřímu Šindelářovi

Vstupní expozice Bečovské botanické zahrady (2016)

Volnočasový areál a dětské hřiště (2016)

Srub s čítárnou (2016)

Korunní rybník nabízí využití i v zimě pro zimní radovánky (2017)

cenu poroty za příkladnou památkovou péči o Bečovskou botanickou zahradu. V roce 2016 obdržela zahrada také ocenění „Srdce pro region 2016".

Zahrada se nyní pyšní především vzrostlými jehličnatými a listnatými stromy, které pocházejí z doby zakládání zahrady. Unikátní výšky přes 20 m dosahuje sloupovitý smrk *Picea abies 'Rothenhaus'*, výšky 36 m douglaska tisolistá s obvodem kmene 340 cm, která byla vysazena v roce 1918. O něco menší je modřín Kempferův (*Larix kempferi*), který je vysoký 28 m s obvodem kmene 224 cm vysazený v roce 1923. Další jehličnatá dřevina tsuga kanadská (*Tsuga canadensis*) je vysoká 23 m s obvodem kmene 263 cm a byla vysazena v roce 1923. Mezi unikáty zahrady patří korkovník amurský (*Phelodendron amurense*), který byl vysazen na příkrém svahu alpina v roce 1923. Jedná se o tzv. Korkovník pana Koditka, který obdržel titul „Strom hrdina" České republiky pro rok 2006. Mezi další zajímavé dřeviny patří bříza papírová (*Betula papyrifera*), která je vysoká 25 m s obvodem kmene 197 cm, javor stříbrný (*Acer saccharinum*) s výškou 23 m a obvodem kmene 290 cm vysazený v roce 1918 a zmarličník japonský (*Cercidiphyllum japonicum*), který je vysoký 20 m s obvodem kmene 114 cm. Na příkrém svahu roste také pnoucí aktinidie význačná (*Actinidia arguta*).

Podzim v zahradě (2016)

Korkovník pana Koditka (Phellodendron amurense). Strom hrdina ČR 2006

Postupně jsou dosazovány nové rostliny a to jak historického sortimentu, tak i rostliny nově introdukované. Sortiment se daří rozšiřovat díky podpoře od ostatních botanických zahrad (BZ Teplice, Dendrologická zahrada Průhonice, VUKOZ Průhonice, Arboretum Kostelec nad Černými lesy, BZ Chotobuz, apod.). Důležitým partnerem jsou zahradě i jednotliví sběratelé a pěstitelé a základní organizace Českého zahrádkářského svazu. Zahradě se postupně navrací její původní význam. Ovšem cesta k plné funkčnosti a obnově zahrady je ještě dlouhá.

Fenomén a genius loci Korunního rybníka

JAN (JOHANN) FERDINAND KODITEK

Jiří Šindelář, Jaromír Tlustý

ROD KODYTKŮ

Příjmení Kodytek lze v 19. století nalézt v dnešním městysi Doudleby nad Orlicí (okres Rychnov nad Kněžnou) na panství pánů Bubnů z Litic. Matriční zápisy uvádí toto příjmení jak v Doudlebech, tak i v okolních vesnicích. V samotných Doudlebech je to u několika domů, kdy řemeslem většiny nositelů příjmení Kodytek bylo zahradnictví a krejčovství.

Nejstaršími známými zahradníky rodu Kodytek byli v Doudlebech na počátku 19. století František a Josef. František Kodytek žil v domě s číslem popisným 43, kde se mu v letech 1816 až 1820 narodilo několik dětí. Avšak ani jeden ze synů nenásledoval otce a na místo zahradnického si zvolili krejčovské řemeslo.

Jinak tomu bylo u potomků zahradníka Josefa Kodytka z domu č. p. 4. Dva z jeho synů Josef (nar. 1817) a František (datum narození není známo) následovali otce a vyučili se zahradníky. František se zahradnictví věnoval v otcově domě č. p. 4., kde se mu postupně narodilo devět dětí, z nich nestarší Jan (nar. 1838) pokračoval v otcově profesi.

Jan Kodytek st. nezůstal v rodné vesnici. Vstoupil do služeb hraběcí rodiny Hompesch-Bollheim a měl na starosti zahrady a sady zámků v Nisku (dnes Polsko, tehdy Halič) a Jaroslavicích (okr. Znojmo). Jemu a jeho manželce Barboře (roz. Nelinska) se 24. února 1874 narodil v Kopki (dnes Polsko, tehdy Halič, majetek hraběcí rodiny Hompesch-Bollheim) syn Jan Ferdinand. Janova matka Barbora se nedožila synovi dospělos-

ti. Nasvědčují tomu inzeráty jejího muže, vdovce, otištěné v roce 1891 v několika rakouských periodikách, jejichž prostřednictvím hledal manželku. Snaha byla úspěšná. 8. srpna roku 1893 se v Jaroslavicích oženil s Annou Eleonorou, rozenou Lederhofer (nar. 1843), původem z Währingu (dnes 18. městský okres Vídně).

A NYNÍ K „NAŠEMU BEČOVSKÉMU" JANU KODITKOVI.

Jan Ferdinand Koditek (24. února 1874 - 19. října 1940)

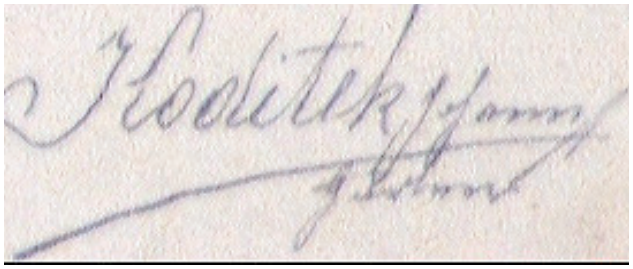

Až po Jana Kodytka staršího se příjmení v matričních knihách a pramenech objevuje zpravidla s ypsilonem, až od něho, a především u jeho syna Jana se stále více příjmení píše ve tvaru Koditek.

V letech 1892 a 1893 se Jan Koditek vyučil zahradnickému řemeslu, pravděpodobně u svého otce. O několik let později, ve školním roce 1900/01, absolvoval vzdělávací kurz zahradnických příručí ve Vídni, na nějž navázal úspěšným absolvováním vídeňské zahradnické školy.

Před rokem 1904 přijal místo a titul Wandergartner nabídnuté mu zemědělskou krajskou radou (Landwirtschaftlichen Gesellschaft) Horního Rakouska v Mattighofen (Rakousko, spolkové země Horní Rakousy). Wandergartner představoval zahradníka (dnešní terminologií lektora) majícího přednáškami, péčí o vzorovou zahradu a názornými výsadbami rozšířit povědomost o pěstování rostlin jak ve veřejném prostoru, tak na soukromých pozemcích. Jan Koditek v rámci Rakousko-Uherska pořádal přednášky. V tisku lze nalézt zprávy o několika z nich. V březnu roku 1906 to bylo pět přednášek s ukázkami péče o ovocné stromy v hornorakouském městě Schalchen. O měsíc později pořádal obdobný ovocnářský kurz v městě Kimpling.

Na několika místech Horního Rakouska se Jan Koditek věnoval nejen teorii, ale i zahradnické praxi. Byl například autorem parku v městě Altmünster (osazoval zde konifery ze zámeckého zahradnictví v severočeském Jezeří). V témže městě měl Jan Koditek svatbu s Terezií roz. Ebenzweier a 10. června 1904 se jim v tamním zámku Ebenzweier narodila dcera Anna.

Na severu Rakouska působil Jan Koditek až do roku 1907, kdy jej dvorní zahradní ředitel císařských zahrad a botanické zahrady v Schönbrunnu Antonín Umlauft (1858-1919) doporučil do služeb šlechtické rodiny Beaufort-Spontin v Bečově nad Teplou.

O ČINNOSTI JANA KODITKA V BEČOVĚ NAD TEPLOU

Činnost vrchního zahradníka Jana Koditka v Bečově a na beaufortském panství byla velmi rozsáhlá a rozmanitá. Lze jen stručně rekapitulovat jeho největší počiny. Kontinulálně přebudovával a upravoval zámecké terasové zahrady i hradní park. Byl to právě Koditek, kdo stál u zrodu na tehdejší dobu velmi moderního zámeckého zahradnictví a sbírkových skleníků na pozemku o rozloze přibližně 2,5 ha (dnes areál Elektro v.d.). Po roce 1918 zahradnictví navázalo jak prostorem, tak i tím, že se stalo zásobní zahradou, na projekt botanické zahrady budované a opečovávané pak bez přerušení až do roku 1945.

V profesním životě se Janu Koditkovi velmi dařilo, oproti tomu v osobním jej potkalo několik rodinných tragedií. Před rokem 1911 mu zemřela manželka Terezie. On se však 6. června 1911 v Bečově znovu oženil s Františkou Krausovou

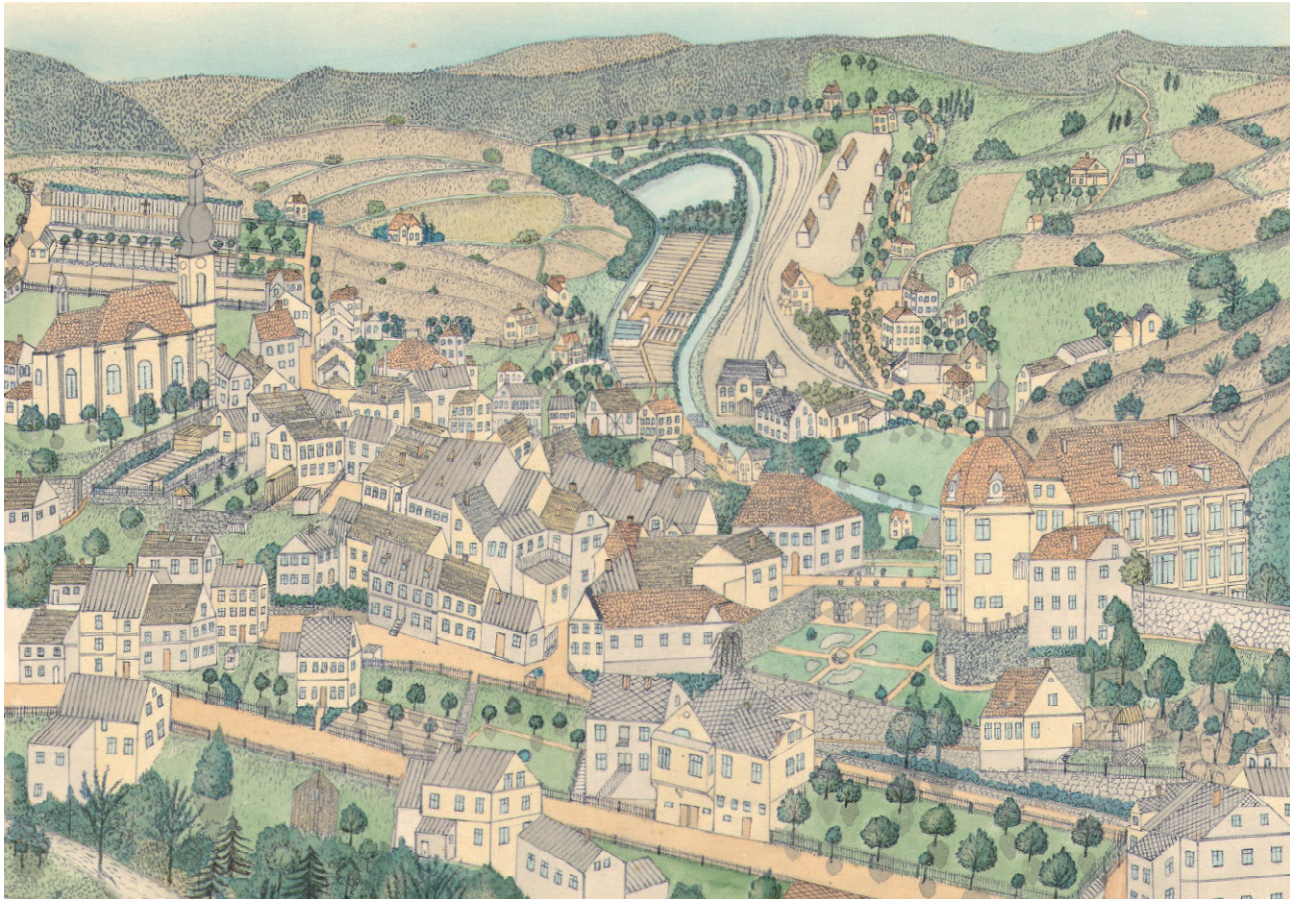

Pohled na Bečov z Janova kamene. Autor Jan Koditek (MF SHZ Bečov, i.č. BV 199)

(nar. 1880). Několik let po smrti první ženy pochoval i jejich společnou dceru Annu. Zemřela 1. března roku 1919 na tuberkulózu.

Jak Koditek sám zemřel v německém Zschadrass při inspekční cestě jako zahradní inspektor 19. října roku 1940, následně byl převezen na hřbitov v Bečově nad Teplou, kde byl 26. října pohřben.

Jan Koditek, do nedávna zapomenutý špičkový odborník, patří zcela jednoznačně do linie nejvýznamnějších zahradníků působících v Čechách a ve střední Evropě.

Vrchní zahradník Koditek na cestě z botanické zahrady (30. léta 20. století)

Jan Koditek (vpravo) a vévoda Jindřich (vlevo) při obhlídce zámeckých teras (30. léta 20. století)

Jan Koditek v tzv. Malé zahradě, která se nacházela na místě dnešní vrátnice Elektro v.d. (30. léta 20. století)

Jan Koditek ukazuje zájemcům výpěstky ze zámeckého zahradnictví (30. léta 20. století)

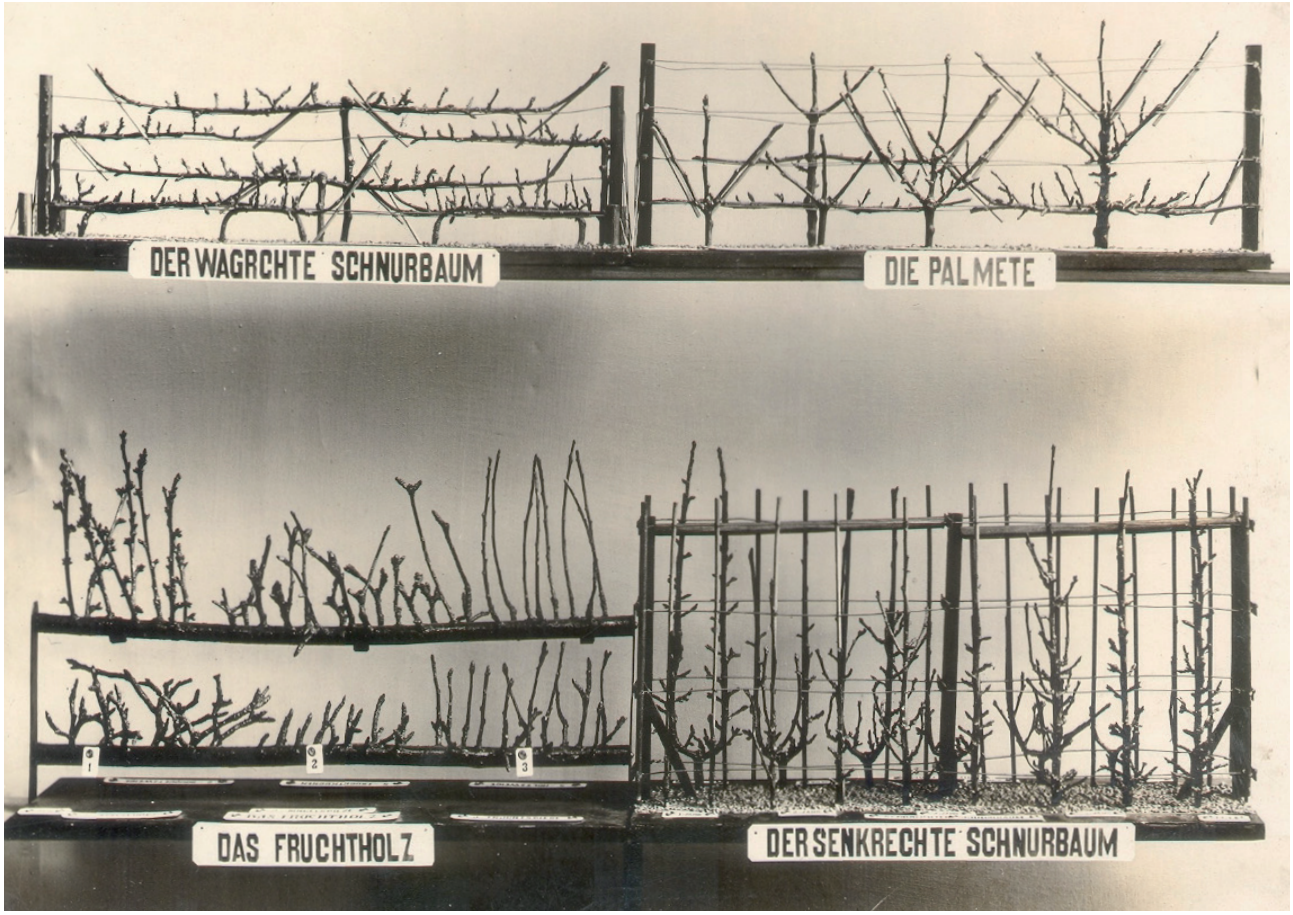

Unikátní výukové modely ovocnictví a sadařství od Jana Koditka. Bohužel nedochováno.

BEAUFORTSKÉ ALPINUM – NEJVÝZNAMNĚJŠÍ ČÁST BEČOVSKÉ BOTANICKÉ ZAHRADY

Jiří Šindelář, Adam Baroš, Ivana Barošová, Vendula Krausová, Markéta Šantrůčková

V letech 2016 _ 2018 byla Výzkumným ústavem Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, v. v. i. v Průhonicích v rámci řešení projektu výzkumu a vývoje Ministerstva kultury ČR v Programu Národní a kulturní identity (NAKI) „Průhonice jako zahradnický fenomén _ více než stoletá tradice introdukce, šlechtění a použití okrasných bylin" velmi intenzivně zkoumána část Bečovské botanické zahrady _ Beaufortské alpinum.

Po zhodnocení dochovaných archivních materiálů (plánů, soupisů, fotodokumentace, dochovaných popisek a účetních dokladů) je možno zkonstatovat, že sortiment bylin na vlastním Beaufortském alpinu byl velmi bohatý _ jednalo se především o skalničky, které vyžadovaly specifické podmínky a péči. Díky aktivní popularizaci Beaufortského alpina Janem Koditkem v zahradnických periodicích (např. *Möllers Deutsche Gartner-Zeitung*) se nám dostává mnoha zajímavých informací o založení a vývoji alpina.

Je také možno konstatovat, že Jan Koditek naplnil svým bečovským dílem přání Arnošta Emanuela Silva Taroucy, aby *„když není jisté, zda se stát bude starati o dílo jeho excelence Sylva Taroucy v Průhonicích, chce založiti takové alpinum, které co do velikosti a výčtu druhů předčí alpinum průhonické"*.

První výsadby rostlin v Beaufortském alpinu byly uskutečněny v roce 1927. Vysazeno bylo nejprve 300 druhů rostlin, přičemž od každého byly sázeny 2 kusy. Každý rok pak byly rostliny dosazovány. V roce 1931 se mělo nacházet v zahradě již 321 rodů v 1005 druzích. K roku 1931 bylo údajně vysazeno z rodu *Saxifraga* 60, *Sempervivum* 30, *Sedum* 26 druhů. V tomto roce bylo plánováno dokončit 36 oddělení alpina.

Pohled na horní část alpina - oddělení 11, 14, 15, 25 (30. léta 20. století)

Beaufortské alpinum - oddělení 14 těsně po dokončení (30. léta 20. století)

Střední část Beaufortského alpina - oddělení 2, 30 a 31. V pravém horním rohu je patrná chatka alpského stylu (30. léta 20. století)

Detail výsadby v alpinu - jedle balzámová (Abies balsamea ´Hudsonia´) (30. léta 20. století)

V poměrně detailním popisu pokračoval Jan Koditek v roce 1933, kde představil doposud dokončené práce na alpinu. Představil i zajímavou technologii výsadby alpinek, které byly sázeny mezi kořeny uměle umístěných pařezů ze smrku či jedle. Takto byly osazovány rostliny na prudkých svazích a cílem bylo vytvořit stanoviště optimálních vláhových poměrů.

V roce 1934 byly dokončeny další úpravy alpina, včetně kamenných staveb a výsadeb rostlin.

V roce 1936 Koditek publikoval v *Möllers Deutsche Gartner-Zeitung* poslední ze série článků o bečovském alpinu, kde představil dokončený plán vlastního alpina s rozčleněním na 47 oddělení, který zpracovával v letech 1933-1936 a dále jej doplňoval. Jan Koditek zde uvádí, že sám hrabě A. E. Silva Tarouca, se udivoval, jak toto velké alpinum bude možné do budoucna udržet. A právě i kvůli zachování odkazu tak velikého alpina byly Koditkem zpracovány detailní plány se seznamy již realizovaného díla. V praxi byly využívány i pro opravu etiket, k doplnění uhynulých druhů apod. Seznamy se každoročně aktualizovaly a doplňovaly. Koditek věřil, že jeho následovníci budou moci nadále pokračovat v jím započatém díle, bohužel se tak stalo až po půl století ze strany Jiřího Šindeláře. Přesto jím vypracované záznamy, které se nám z části dochovaly, pomohou v obnově tohoto velkolepého díla po roce 2005.

Rostliny pro alpinum byly získávány ze zahradnických podniků a sbírkových zahrad. Mnoho

rostlin přišlo do zahrady ze zahradnictví Vejtasa (dodnes fungující Zahradnictví Vejtasa v Jaroměřicích nad Rokytnou), z Dendrologické společnosti z Průhonic a od F. Sündermanna z Lindau u Bodamského jezera (dodnes fungující firma Botanischen Alpengarten Sündermann, Lindau).

V záznamech od Jana Koditka, které obsahují skutečné provedení alpina z let 1933-1936, doplňují seznamy údaje v kolika kusech byla rostlina vysazena, v kolika kusech byla rostlina později dosazena, jakou měla rostlina v terénu cedulku (dřevěné, hliníkové, bakelitové a porcelánové), odkud a kdy byla rostlina zakoupena, a další poznámky, např. zda byla rostlina přesazena, vyměněna, uhynula. Mapové přílohy jednotlivých skupin byly Koditkem zaneseny v měřítku 3 cm = 1 m (tj. přibližně 1:33). Zakreslena byla cestní síť, rampy, schodiště, stromy. Pečlivě byly zakresleny kameny, které oddělovaly oddělení i vnitřně plochu členily. Každá rostlina byla očíslována. Zobrazeny byly místy i pařezy, které chránily vysazené sbírkové rostliny. Původní soubor obsahoval 47 podrobně zpracovaných oddělení, v současné době jich bylo objeveno 15. Jedná se o oddělení číslo: 1, 8, 9, 11, 12, 13, 14, 15, 17, 24, 26, 27, 30, 37, 40 (číslování bylo ponecháno, tak jak označil skupinu Koditek). Z dochovaných patnácti skupin bylo zjištěno 386 taxonů rostlin (převážně bylin, dřeviny jsou v záznamech jen výjimečně, a to zakrslé formy do skalek) o celkovém počtu 1430 kusů (součet pouze orientační, ne vždy byl u záznamu uveden počet rostlin).

Dílčím úkolem projektu NAKI bylo také zjistit, zda je možné, aby některé byliny přežily absenci péče více jak 70 let a zda se vůbec v takovýchto podmínkách mohou některé původní druhy ještě vyskytovat. Proto proběhlo v letech 2017-2018 mapování, kdy byly vytipovány potenciálně okrasné druhy, které byly posléze ověřovány v historických podkladech.

Současné bylinné patro v prostoru alpina a jeho bezprostředního okolí (*Rückwärtige Berganlage* a *Vordere Berganlage*) je silně ovlivněno konkurencí stromového patra, které stíní mnohé partie. Místy byly stromy odkáceny a místa se podařilo znovu otevřít, zejména ve vyšších polohách. V prostoru celého alpina dominuje domácí druh kapradiny *Dryopteris filix-mas*, který se nachází téměř ve všech skupinách a udává tak charakter celého prostoru. Nebyl však zařazen mezi druhy vysazené, i když je velmi esteticky působivý. Vytipovány byly jako původně vysazené následující

Pohled na oddělení 14 s dobře patrnými popiskami rostlin (30. léta 20. století)

Přes alpinum byl nádherný výhled na okolní svahy bečovského údolí. V popředí poléhavý jalovec obecný (Juniperus communis ´Depressa Aurea´) dříve zvaný jalovec kanadský (30. léta 20. století)

Pohled na vstupní část alpina nad studánkou - oddělení 5, 6 a 7 (1925)

Pohled na horní nejskalnatější část alpina - pohled na oddělení 16, 17, 18, 19 (1929)

druhy: *Aconitum variegatum, Adianthum pedatum, Alchemilla sp., Aquilegia sp.* (pravděpodobně *A. alpina*), *Aquilegia caerulea, Arabis procurrens, Asarum europaeum, Convallaria majalis, Cyclamen purpurascens, Cystopteris fragilis, Digitalis grandiflora, Digitalis purpurea, Dryopteris dilitata, Erica carnea, Gentiana asclepiadea, Geranium macrorrhizum, Hieracium aurantiacum, Lilium martagon, Lupinus polyphyllus, Lysimachia punctata, Meconopsis cambrica, Omphalodes verna 'Alba', Polypodium vulgare, Saxifraga sp., Sedum kamtschaticum, Sedum spurium, Vancouveria hexandra, Waldsteinia ternata.*

Tyto uvedené druhy lze rozdělit do tří skupin, tj. na druhy, které:

- byly vysazeny do konkrétní skupiny a přežily dodnes: *Adianthum pedatum, Waldsteinia ternata, Cyclamen purpurescens, Dryopteris dilatata, Polypodium vulgare*
- které jsou potvrzené v Koditkových záznamech, ale byly nalezeny v jiných skupinách: *Aconitum variegatum, Adianthum pedatum, Aquilegia caerulea, Arabis procurrens, Asarum europaeum, Cyclamen purpurascens, Cystopteris fragilis, Dryopteris dyliata, Erica carnea, Gentiana asclepiadea, Geranium macrorrhizum, Omphalodes verna 'Alba', Polypodium vulgare, Sedum kamtschaticum, Sedum spurium, Waldsteinia ternata*
- pro které nemáme žádný Koditkův záznam, přesto se jedná s největší pravděpodobností o nepůvodní vysazené druhy: *Alchemilla sp., Aquilegia sp.* (pravděpodobně *A. alpina), Convallaria majalis, Digitalis grandiflora, Digitalis purpurea, Hieracium aurantiacum, Lilium martagon, Lupinus polyphyllus, Lysimachia punctata, Meconopsis cambrica, Saxifraga sp., Vancouveria hexandra (syn. Epimedium hexandrum)*

Zajímavým druhem je například orlíček, jehož výskyt je na alpinu velmi častý (nachází se v šesti skupinách). Je to rostlina, která typicky migruje na stanovišti. Na alpinu byl zaznamenán např. *Aquilegia caerulea* _ potvrzen v nabídkových katalozích zahradnictví. Dále pravděpodobně *Aquilegia alpina*, který měl být vysazen ve skupině 1, dnes se nachází ve skupinách 6, 13, 14, 20, 33, 47. Obdobně jako orlíček si zaslouží pozornost *Lathyrus vernus*. Podle podkladů máme doloženy výsadby ve skupině 30 a 1, kde byl Koditkem uveden záznam *Lathyrus vernus alpestris*, tudíž se může opět jednat o původně vysazený druh. Taktéž u *Geum triflorum* ve skupině 9 není jasné, zda není jedním z původně vysazených druhů. Kapradiny, které byly vysazené, měly nadále celkem přívětivé podmínky a lze dohledat přeživší druhy, tak jako je podle podkladů potvrzeno, že domácí druhy kapradin byly záměrně dosazovány a ponechávány. V současnosti se v pozůstatcích alpina nachází několik chráněných druhů, jedná se o *Aconitum variegatum, Cyclamen purpurascens, Gentiana asclepiadea, Lilium martagon, Hieracium aurantiacum, Lysimachia punctata, Filago arvensis* a *Omphalodes scorpioides.*

V roce 2018 byla v části Beaufortského alpina provedena dílčí technická obnova sbírkových oddělení a v roce 2019 po provedení několika odplevelení i zahájena samotná výsadba skalniček na části ploch. Vzhledem k tomu, že se zatím nepodařilo sehnat historický sortiment, jsou výsadby prováděny novými taxony na místech bez dochovaných plánů. Tam, kde se plány dochovaly, se čeká na zajištění původního historického sortimentu rostlin a tím i na provedení poměrně přesné rekonstrukce tohoto unikátního díla.

Obnova Beaufortského alpina je nejobtížnější částí obnovy celé Bečovské botanické zahrady. Tato část bude vyžadovat vysoké objemy financí nejen na zjištění sortimentu, popisek, ale i dostatečně kvalitního personálu pro údržbu a zachování sbírkových hodnot.

Vzácný pryskyřník (Ranunculus amplexicaulis) z Pyrenejí (30. léta 20. století)

Dochované popisky rostlin. Zahradník Koditek využíval jak kovové, tak i porcelánové a bakelitové štítky.

ARCHEOLOGICKÝ VÝZKUM RELIKTŮ SYNAGOGY V BEČOVĚ NAD TEPLOU

Jiří Klsák

Na základě dohody s majitelem pozemku p. č. 3346/1 (pan Petr Svoboda) a Federací židovských obcí v České republice, jež má k dané problematice své vlastní ambice, byl ve dnech 25. října až 19. listopadu 2004 proveden předstihový záchranný archeologický výzkum v místech zaniklé židovské synagogy v Bečově nad Teplou. Archeologický výzkum byl uskutečněn za finanční podpory Ministerstva kultury z fondu záchranných archeologických výzkumů. Výzkumem měl být mj. vyřešen dlouhodobý spor o charakteru reliktů bývalé bečovské synagogy, o jejich přesné lokalizaci a případně o jejich využití v rámci náboženské piety, jakož i v informačním systému o historii města, jejíž součástí již od 14. století dějiny zdejší židovské obce byly.

HISTORIE

Nejstarší doklad o židovském osídlení v Bečově nad Teplou pochází již z doby vlády Jana Lucemburského, a tudíž zdejší židovská komunita zřejmě patřila k nejstarším v západních Čechách. První konkrétní počet bečovských židů (mužů) se dochoval z roku 1570, první jmenovitý soupis hlav rodin z roku 1618. V téměř výhradně katolickém městě byli židé až do dvacátých let 20. století nejvýznamnější náboženskou menšinou. Před připojením Bečovska k Německu na podzim roku 1938 téměř všichni bečovští židé město opustili.

Nedochoval se záznam o tom, zda byli bečovští židé už od středověku soustředěni ve vyhrazeném sídelním okrsku, ale víme, že nejpozději od 17. století byly jejich domy seskupené pohromadě ve zvláštní židovské ulici (dnes ulice Poštovní). Ta byla kdysi vyměřena za humny měšťanských domů tvořících západní stranu náměstí, takže lemovala západní okraj městského ostrohu. Její zástavba byla přerušena jen dvěma schodišťovými uličkami, které se svažovaly do údolí Teplé a spojovaly tak vnitřní město s předměstskou zástavbou u řeky. S náměstím bylo toto ghetto propojeno na severní a jižní straně dvěma průjezdy v měšťanských domech. Nejlépe tento stav ukazuje zachovaný plánek Bečova nad Teplou z roku 1727.

Náboženská obec s modlitebnou existovala v Bečově nad Teplou nejpozději od 1. poloviny 17. století. Podle pozdějších svědectví měla obec synagogu již před rokem 1618, o jejím umístění a podobě však není nic známo. Nelze tedy vyloučit, že její přestavbou, případně rozšířením mohla vzniknout pozdější, z vedut již známá synagogální budova. Ovšem ani o její stavbě nemáme žádných zpráv. Masivní kamenná budova se svými silnými zdmi mohla být renesančního nebo raně barokního původu. Budova stála na západním okraji ghetta, na vysoké opěrné zdi, která vyrovnávala příkrý svah spadající do tepelského údolí. Od židovské ulice ji odděloval patrový dům, kterým se k synagoze zřejmě procházelo. První známou kresbu budovy přináší až plánek města z roku 1727. V roce 1760 byla synagoga těžce poškozena požárem, po němž získala snad v letech 1765 _ 1767 novou podobu.

Díky Alfredu Grottovi, přednímu znalci západočeských synagog před 1. světovou válkou, víme i něco o vnitřním členění budovy a její výbavě. V obdélné budově větší část tvořil modlitební sálek pro muže (8,5 krát 7,5 metru), kde uprostřed stála čtvercová bima (prostor ke čtení tóry) a na východě byl umístěn zděný almemor (svatostánek) pro uchovávání svitků tóry. Do sálu se vstupovalo od severu z předsíně (8,5 krát 3,5 metru), nad níž bylo v patře umístěno ženské oddělení (4 krát 3,5 metru).

Po požáru roku 1904 bylo celé patro bočního křídla s ženským oddělením odbouráno a přízemní předsíň se zmenšila na polovinu. V té době byl asi také odstraněn dům, který zakrýval synagogu ve směru z ulice. Tento nový stav zachycují již dobové fotografie. Novou podobu zachycuje i bečovská pasáž Topographie Antona Gnirse. V následných dvacátých letech následkem úbytku věřících ustaly pravidelné bohoslužby a v roce 1932 byla synagoga kvůli statickým poruchám zbořena.

Zachován zůstal jen mohutný vyzděný taras s původním interiérem, přístupným od severu z podměstí. Ten se skládá ze dvou prostor, jejichž účel dnes neznáme. Na přední čtvercovou místnost pod bývalou synagogální předsíní navazuje

7 metrů dlouhá a 2 metry široká chodba pod někdejším modlitebním sálem. Historik umění Anton Gnirs do tohoto prostoru umisťoval jatky pro rituální porážku.

ARCHEOLOGICKÝ VÝZKUM

Při vytyčování sond k nalezení základů synagogy jsme se mohli opřít o poměrně důvěryhodné zdroje (již zmínění Alfred Grotte a Anton Gnirs). Proto byla zvolena sonda I tak, aby ve směru cca jih _ sever zachytila průběh zdi jižní a severní, a sonda II, zhruba uprostřed kolmo na sondu I, zachytila průběh a charakter zdi východní. Prostorem předsíně jsme se zabývat nemohli, neboť v jejím místě dnes stojí používaná garáž.

Sonda I v celkové délce 1270 cm o šířce 100 cm zachytila ve své jižní části jižní kamennou zeď synagogy silně destruovanou, takže nebylo možné s jistotou určit její vnější (tedy jižní) líc. Vnitřní líc zdi byl zachycen zbytkem omítky, k níž v interiéru přiléhala recentní mělká rovnanina kamenů s jílem. Šířku zdiva můžeme tedy pouze odhadovat na cca 110 cm. Rovnanina kamenů byla dlouhá 190 cm a vysoká 80 cm. Úplně na jihu sondy byla zachycena pod mladšími zásypy ještě kamenná zeď vedlejšího objektu.

Na druhém konci sondy I byla pak objevena zeď severní, jen 80 cm široká patrně proto, že byla původně před požárem 1904 pouhou příčkou mezi předsíní a modlitebním sálkem pro muže. Kamenná zeď měla z jihu 20 cm široký předzáklad, na němž, pravděpodobně v hloubce 120 cm, spočívaly podlahy modlitebního sálku. V části zdi byl z části zasypaný průchod, původně pravděpodobně přístup z přízemí předsíně do později zaniklých sklepních prostor, průchod byl široký 130 cm. Za severním lícem příčky byla objevena nízko pod povrchem recentní kamenná dlažba, jež později (po zániku synagogy) z části strženou severní zeď překrývala.

V interiéru mezi dvěma potvrzenými zdmi původní synagogy byla pod recentními vrstvami v hloubce 80 až 90 cm zachycena suťovitá jílovito-písčitá vrstva s kameny a cihlami, pod ní pak v hloubce 130 cm cca 10 cm mocná vrstva spálené černé hlíny. Až na hloubku 180 cm byla sledovatelná suťovitá vrstva s popelem. Spálená vrstva by se dala interpretovat jako požárová z roku 1904, když na ní leží pak vlastní synagogální suť (destrukční vrstva z roku 1932). Vrstvy pod požárovou vrstvou by mohly reprezentovat starší období (možná i požár a poškození roku 1760), kdy mohly zaniknout původní barokní sklepy. To by vysvětlovalo fakt, že zmiňovaná literatura žádné sklepy pod synagogou neuvádí (kromě sklepení pod vytrčenou opěrnou zdí, kam A. Gnirs umisťuje židovské rituální jatky).

Sonda II byla vztyčena kolmo na sondu I mezi 560 a 660 cm její délky. V její východní části byla zachycena kamenná zeď o celkové šířce 155 cm, z toho 15 cm tvořila západní cihlovo-kamenitá plenta, 110 cm tvořilo vlastní kamenné jádro a k němu z východu přiléhal 25 až 30 cm široký kamenný předzáklad. Vzhledem k průběhu zdi a její značné celkové šířce padl při archeologické komisi názor, zda nemůže jít

zároveň o středověkou městskou hradební zeď. Názor by byl ovšem ověřitelný pouze v případě dalšího výzkumu na sousedních parcelách.

Protože z důvodů značného rozmáčení celé archeologické situace nebylo možné dosáhnout úrovně dna předpokládaných sklepů synagogy v celé délce, byla podél vnitřní líce této východní zdi hloubena pouze dílčí sonda, 140 cm dlouhá. V hloubce 285 cm se zeď nevýrazně rozšiřovala v předzáklad. Před ním se pak v hloubce 305 cm nacházela udusaná tmavě hnědá hlína s cihlovou drtí, roztroušenými oblázky a zbytky spálených dřev. Další postup do hloubky však již nebyl možný, neboť se tato úroveň záhy zalila spodní vodou.

Střídání deště se sněhem a příznivějších teplot s mrazivým počasím vyžadovalo v průběhu výzkumu zajišťování hlubokých sond v navážkovém a suťovém materiálu průběžným bedněním. Po skončení archeologického výzkumu muselo být bednění odstraněno a stěny sond se z většiny zřítily. I když jsme původně hodlali nechat nálezovou situaci na čas rozkrytou, z bezpečnostních důvodů musely být vykopané sondy následně zahrnuty.

Během výzkumu se dostalo pozornosti též studni, na níž nás upozornil zástupce Federace židovských obcí v Bečově nad Teplou pan Luděk Klapáč. Studna se nachází na parcele, na níž stával dům, k němuž synagoga východní částí přiléhala. Již z tohoto je tedy patrné, že přináležela právě tomuto objektu a jemu nejspíše jako studna sloužila. Jistou zajímavostí zůstává, že z této studny byla vyvedena směrem západním chodba s kamennou valenou klenbou, jež se zhruba po 3 metrech uzavírala kamennou stěnou základů východní zdi synagogy, přičemž klenba chodby byla k těmto základům přizděna (byla tedy mladší). Předpoklad, že by studna mohla nějakým způsobem souviset s hledanou židovskou rituální lázní, se tak bohužel nepotvrdil.

ZÁVĚR

Archeologický výzkum reliktů židovské synagogy v Bečově nad Teplou odhalil poměrně dobře zachované kamenné základy stavby o šířce vnějšího zdiva kolem 110 cm a o šířce příčky kolem 80 cm. Situace základů stavby koresponduje se známými zákresy Alfreda Grotteho a Antona Gnirse. Nově výzkum zjistil, že stavba synagogy byla původně podsklepena, ale po některém z požárů (nejspíše roku 1760) byly sklepní prostory částečně zasypány a již více nevyužívány. Po strţení stavby roku 1932 byl sutí vyplněn zbývající prostor interiéru a terén srovnán do roviny. Nějaký čas nevyužitá parcela sloužila jako smetiště, dokud sem později nebyla navezena humusoidní hlína a nebyly zde po stržených domech zřízeny zahrádky. O přítomnosti zahradních staveb pak svědčily i zbytky zatlučených dřevěných kůlů na ploše a kamenná recentní dlažba těsně pod úrovní terénu.

Z interiéru synagogy nebylo archeologickým výzkumem nalezeno prakticky nic. Je pravděpodobné, že všechny cennější předměty byly před stržením stavby odvezeny a neznámo kde deponovány. Válečné časy, které záhy následovaly, jen zmar umocnily.

Nalezený archeologický materiál nepřinesl k vyjasnění vzniku stavby a jejímu vývoji v zásadě nic nového, nicméně nám umožňuje alespoň základní dataci místa (nejstarší nálezy patří 14. století) a orientační datování stavby (převažuje materiál barokní). Poznatky zásadního charakteru by mohl v této části města Bečova nad Teplou přinést pouze podstatně velkorysejší plošný výzkum těchto příhradebních parcel.

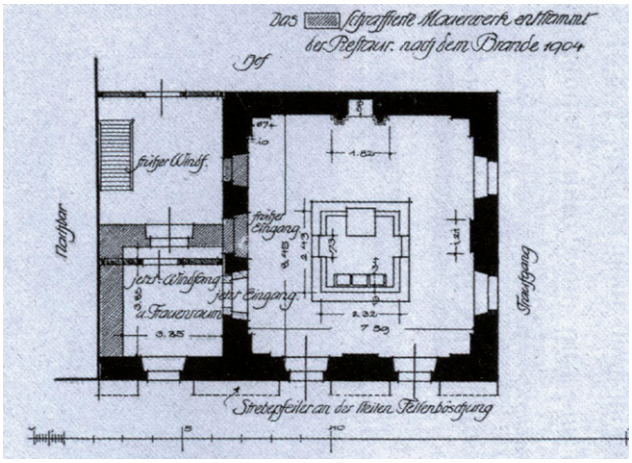

POUŽITÁ LITERATURA:

1. Fiedler, J. 1999: Dějiny a památky židovské obce v Bečově nad Teplou, in: Sborník 600 let Bečova, Bečov, 33-39, 68-72
2. Gnirs, A. 1932: Topographie der historischen und kunstgeschichtlichen Denkmale in den Bezirken Tepl und Marienbad, Augsburg, 236-238, 590
3. Grotte, A. 1915: Deutsche, böhmische und polnische Synagogentypen vom XI. bis Anfang des XIX. Jahrhunderts, Berlin
4. Svoboda, L. 2018: Křišťálová noc a historie Židů v Karlovarském kraji, Karlovy Vary, 124-125

CESTA ZÁCHRANY A ZPŘÍSTUPNĚNÍ HRADU A ZÁMKU BEČOV ANEB POHLED DO ZPĚTNÉHO ZRCADLA

Tomáš Wizovský, kastelán SHaZ Bečov

Hrad a zámek Bečov nebyl ani přes silný tlak odborných a kulturních institucí po druhé světové válce zařazen mezi zpřístupňované památky. Dlouhých padesát let sloužil jako utilitární objekt nejrůznějšího využití. Pro pochopení specifik hledání cesty záchrany a zpřístupnění celého památkově cenného areálu, snahy dohnat společenský skluz a nalézt vhodné využití či zaměření, je nutný obšírnější exkurz do historie tohoto památkového objektu i dříve zde uplatňovaných přístupů.

STÁTNÍ HRAD A ZÁMEK BEČOV – ÚVOD DO HISTORICKÉHO KONTEXTU A POPIS ROZSÁHLÉHO AREÁLU

Hrad Bečov zakládají v první polovině 14. století příslušníci významného českého šlechtického rodu pánů z Oseka (později psaní z Rýzmburka). Páni z Oseka své bohatství založili na dolování cínu a patřili tak mezi nejvýznamnější šlechtice království. Tomu odpovídá i jejich stavební aktivita. V Bečově budují na vysokém skalnatém ostrohu mohutný hrad, který se nejprve skládá z vysoké obranné věže (bergfrit), trojdílného obytného traktu a hradeb. Krátce po dostavbě je však hrad dále rozšířen o dvě mohutné věže, obytnou věž (donjon) a věž s hradní kaplí Navštívení Panny Marie. Od roku 1407 se zde střídá několik dalších majitelů. Za husitských válek dobyl roku 1430 hrad husitský hejtman Jakoubek z Vřesovic. V roce 1495 získávají bečovské panství Pluhové z Rabštejna, kteří rozvíjí dolování cínu a stávají se jedním z nejmocnějších a nejbohatších rodů v království. I v jejich držení doznává hrad velkého rozmachu. Nejprve vybudují mezi donjonem a kaplovou věží takzvané křídlo tabulnic (hodovních síní) a později renesančně přestaví starý hradní palác na tvz. Pluhovské domy. O svůj ohromný majetek Pluhové přicházejí za účast v prvním stavovském povstání proti králi Ferdinandu I. Habsburskému v roce 1547. Celé panství má následně úlohu zástavy za půjčky císaři, hrad přestává sloužit jako rezidence, často mění majitele a pustne. Roku 1624 získává, za věrnost a půjčky císařskému dvoru, panství Bečov od císaře do zástavy Gerhard z Questenberka. Hrad se opět udržuje a opravuje. Ve válečných letech v něm sídlí císařská posádka, ale na konci třicetileté války v roce 1648 je hrad, podruhé ve své historii, dobyt švédským vojskem pod velením generála Königsmarka. V druhé polovině 17. století nadobro ztrácí hrad svoji vojenskou i rezidenční úlohu, ale dále slouží především k hospodářským a skladovacím účelům. Nejvýznamnějším přísluš-

níkem rodiny pánů z Questenberka je Jan Adam, první a zároveň poslední hrabě rodu. Je známý jako výrazná kulturní osobnost 18. století, velký stavebník, podporovatel umění a divadla. Jeho hlavní rezidencí se stávají Jaroměřice nad Rokytnou. Pro svoje pobyty na bečovském panství si nechá vybudovat v letech 1701-1710 komornější barokní zámek. Tzv. nový či dolní zámek je postaven na místě dělové bašty a první hradní brány střežící přístup přes hluboký příkop ke hradu. Zámek se staví ve dvou etapách podle plánů tepelského stavitele Johanna Wolfganga Braunbocka, žáka známého architekta Kryštofa Dienzenhofera. Ačkoliv je hrabě Questenberk dvakrát ženatý, umírá v roce 1752 bezdětný a svůj majetek odkazuje synovci své druhé manželky Dominiku Ondřejovi z Kounic_Rittberg. Po smrti Dominika Ondřeje jsou v roce 1813 západočeská panství Bečov a Javorná (lovecký zámeček nedaleko Bečova) prodána vévodovi a říšskému hraběti Fridrichu Augustu Beaufort-Spontin. Ten pochází ze starobylého šlechtického rodu z Dolního Lotrinska působícího ve frankofonní oblasti Namur (dnešní Belgie). V důsledku Velké francouzské revoluce se životní podmínky stávají na území dnešní Francie a Belgie neúnosné a vévoda Fridrich August se rozhodne přesídlit do dosud revolucí nezasaženého Rakouska. I když má rodina další majetky v zahraničí, jejich hlavním sídlem se stává právě Bečov. Panství Bečov patří rodině až do roku 1945 a vystřídá se zde pět vévodů. Výraznou postavou mezi majiteli Bečova je třetí vévoda Karl Alfred Beaufort_Spontin. V roce 1838 získává do svých sbírek unikátní románský relikviář sv. Maura. V 60. letech 19. století uvažuje o velkolepé novorenesanční romantické úpravě celého areálu, ke které však pro velkou finanční náročnost nedojde. Díky tomu se v areálu dodnes dochovaly architektonicky významné původní celky, které by při celkové přestavbě jistě vzaly za své.

Po druhé světové válce je rodině Beaufort_Spontin na základě dekretů prezidenta republiky z 25. října 1945 o konfiskaci nepřátelského majetku bečovský hradozámecký areál zestátněn včetně jeho zařízení.[1]

1 CINK, Ondřej, WIZOVSKÝ, Tomáš. *Bečov hrad a zámek – historie a sbírky*. Libice nad Cidlinou: Gloriet, 2010.

VÝCHOZÍ STAV A SOUČASNÉ POJETÍ VYUŽITÍ AREÁLU

V poválečném období neměl areál z dnešního pohledu štěstí, neboť i přes své nesporné architektonické kvality nebyl, patrně z geopolitických důvodů (oblast bývalých Sudet a nově vzniklý sousedící vojenský prostor Prameny apod.), státními orgány vybrán do souborů hradů a zámků určených ke zpřístupnění veřejnosti. V poválečném období mezi lety 1945 až 1975 sloužily jednotlivé části hradozámeckého areálu a jeho vybavení mnohým socialistickým institucím. Mezi jinými například Jáchymovským dolům n.p., základní škole, Státním lesům či Veřejné bezpečnosti.

První pokusy (pokud nepočítáme nerealizované dobově poplatné doporučení Národní kulturní komise zřídit v Dolním zámku instalaci s názvem „Doklady k tzv. kolonizaci českých zemí ve 13. století a přehled záměrného kolonizačního úsilí Habsburků v okrajových částech Čech“)[2] o expoziční využití části areálu se objevují na přelomu 50. a 60. let 20. století, kdy získal k užívání budovu horního zámku, tzv. Pluhovských domů, Památník národního písemnictví, který zde po stavební i obsahové stránce začal připravovat expozici Karáskovy galerie.[3] V rámci těchto prací došlo k zahájení radikálních stavebních úprav tzv. Pluhovských domů, jež plošně setřely do té doby autenticky dochované zámecké interiéry z 19. století. V případě druhého patra byla razantní rekonstrukce pro potřeby muzejní expozice téměř dokončena. Po opuštění tohoto záměru ve druhé polovině 60. let 20. století bylo ještě jednou a rovněž neúspěšně uvažováno o umístění další muzejní expozice do adaptovaného prostoru, v tomto případě hornictví a cínu z oblasti Karlovarska. Pluhovské domy tak až do roku 2014 sloužily jako skladiště a provizorní depozitář pro jinde neuplatnitelné předměty a inventáře západočeských hradů a zámků. Jádro středověkého hradu (Kaplová věž, spojovací

2 UHLÍKOVÁ, Kristýna. *Národní kulturní komise 1947-1951*. Praha 2004. s. 165.

3 Tzv. Karáskova galerie byla sbírkou 38 000 předmětů nashromážděných literátem Jiřím Karáskem ze Lvovic. Součástí sbírky byly dopisy a knihy z majetku spisovatele, ale také neobvyklá sbírka kreseb a obrazů. Karáskova galerie byla v roce 1925 darována Československé obci sokolské a po druhé světové válce převzal její správu stát, jež sbírku převedl do správy Památníku národního písemnictví. Památník národního písemnictví ovšem nedisponoval adekvátními prostory vhodnými k exponování sbírky, proto se rozhodl umístit Karáskovu galerii v roce 1961 na Bečov. ROZINKOVÁ, Kateřina a WIZOVSKÝ, Tomáš. *Příběh stolu aneb odhalené souvislosti*. Panel k výstavě. Bečov nad Teplou 2012.

trakt a obytná věž donjon) zůstávalo s výjimkou výměny střešní krytiny za nepříliš vhodný řezaný smrkový šindel prakticky netknuté a využívané bylo jako sklad brambor a odkladiště nepotřebných věcí.

Od roku 1969 byl areál převeden do péče Krajského střediska státní památkové péče a ochrany přírody v Plzni (dnešní Národní památkový ústav, územní památková správa v Praze). Vlastnické sjednocení se podařilo až v roce 1975. Krátce po převzetí areálu památkáři se začaly, díky dlouhodobě zanedbávané údržbě, projevovat závažné stavební a statické problémy. Většina budov se dostala do havarijního stavu. V souvislosti s majetkoprávním vypořádáním pod podlahou hradní kaple objeveného relikviáře svatého Maura ve prospěch tehdejšího památkového ústavu v Plzni a s blížícím se termínem dokončení náročného procesu jeho restaurování bylo rozhodnuto o jeho budoucí prezentaci v dolním zámku. Finální podoba rekonstrukce dolního zámku (započatá v roce 1978 a dokončená v roce 1996), byla realizována v intencích dobového trendu: ve snaze očistit stavbu od pozdějších nebarokních úprav se zničily a odstranily některé autenticky hodnotné prvky z 19. století. Byla například změněna vnitřní dispozice zámku, bylo odbouráno točité schodiště pro sloužící i chodbičky s topeništi, stejně dopadla spojovací krytá pavlač s kuchyní, průchod ze zámku do spižírny, okenní výplně byly kompletně vyměněny sektorovými dvojskly, původní dveře byly opatřeny novými povrchy, původní dlažby nahrazeny nehistorickými materiály, dřevěné stropy zaměněny za traverzové, bylo zcela vybouráno obytné podkroví, některé komíny a zrušeny věžní hodiny (první doloženy k roku 1744). Po takto provedené rekonstrukci[4] se poprvé za dobu své existence dolní zámek otevírá veřejnosti v roce 1996 a to v provizorní podobě formou putovní výstavy umění. Následně byla provedena náznaková zámecká instalace[5] a v roce 2002 pak připojena prezentace relikviáře sv. Maura s doprovodnou expozicí[6]. V roce 2011 se díky nápadu samostatné výstavy relikviáře sv. Maura ve Vladislavském sále Pražského hradu naskytla příležitost realizovat z příjmů z úspěšného výstavního projektu aktualizaci a modernizaci bečovské expozice.

V současné době mají návštěvníci stále možnost navštívit pouze dolní zámek (termín dokončení zpřístupnění celého areálu je po několikátém posunutí momentálně určen na konec roku 2020.) Ostatní běžně nepřístupné části areálu (hrad, hradní nádvoří, Pluhovské domy či hradní park) jsou mimořádně zpřístupňovány pouze dočasně, a to pro edukační programy či výjimečné kulturní a společenské akce. První zámecký okruh je tematicky zaměřen na historii, význam, ikonografii a restaurování movité národní kulturní památky románského relikviáře sv. Maura. Využity jsou instalace artefaktů v muzejních vitrínách, diorama ilustrující nálezovou situaci a interaktivní didaktické prvky. V rámci druhého okruhu jsou v dolním zámku prezentovány interiéry 19. století formou náznakové instalace. Jádrem sbírek vystavených v „rebarokizovaném" zámku je mobiliář z 19. století z majetku poslední šlechtické rodiny Beaufort-Spontin. Oba okruhy mají nyní též dětskou modifikaci průvodcovského výkladu v modulech „Relikviář pro každého" a „Procházka minulostí", které jsou realizovány lektorem či animátorem. Novinkou roku 2019 se stala interaktivní naučná stezka kolem hradu s pracovním listem, či tzv. špacírmapa zámeckými zahradami s možností vyzkoušet si pod arkádovým mostem hry a hračky z minulosti.

SBÍRKY A PŮVODNÍ INVENTÁŘ

Poslední šlechtičtí majitelé Bečova byli příslušníci významného kosmopolitního rodu a rádi se obklopovali krásnými a cennými věcmi, kterými

4 Nalezení relikviáře sv. Maura a upření veškeré investiční pozornosti na jeho restaurování a na urychlenou úpravu prostor pro jeho prezentaci v dolním zámku tak de fakto ušetřilo hrad tendenčních rekonstrukčních prací (včetně plánované elektrifikace), neboť oprava areálu by za běžných okolností začínala od shora dolů, a ne naopak jak tomu bylo v našem případě.

5 Autorka koncepčního pojetí PhDr. Naděžda Kubů, GnŘ NPÚ, později aktualizováno a doplňováno (pokoj hudebníka, pracovna vévody, nástupní schodiště apod.) ve spolupráci se správou SHaZ Bečov.

6 Autor výchozí koncepce expozice Mgr. Petr Kolínský, později aktualizováno a doplňováno ve spolupráci se správou SHaZ Bečov.

vybavovali svá sídla. Poté, co se v roce 1813 stal Bečov jejich hlavní rezidencí, sem pak logicky putovala nejvzácnější umělecká díla, příkladem je i relikviář sv. Maura ze 13. století. Představu o rozsahu a podobě původního vybavení horního a dolního zámku nám dávají dochované zámecké inventáře.[7]

U většiny objektů, které Národní kulturní komise po druhé světové válce nevybrala pro zpřístupnění veřejnosti, a právě tak tomu bylo i u Bečova, se hodnotný movitý majetek komisionálně vyčleňoval a odvážel do tzv. sběren. Předměty pak sloužily k budování tematických expozic na jiných zámcích, ale také v muzeích a galeriích. Také se však jimi vybavovaly kanceláře národních výborů, vládních úřadů (zejména sídla předsednictva vlády a zastupitelské úřady) nebo dokonce divadelní fundus na Barrandově. Kuriózním případem na Bečově je zámecký kulečník, který byl vyčleněn ze sbírek a předán brigádníkům Jáchymovských dolů n.p. pro mimopracovní vyžití (1948_1955 horní zámek tzv. Pluhovské domy sloužil jako jejich ubytovna). Dalším archivně zjištěným případem je předání více než sta kusů loveckých trofejí k výzdobě školicího střediska Krajského národního výboru „Kamzík" v Mariánských Lázních.[8]

Některé předměty byly v průběhu desetiletí vyřazeny z evidence po dožití a rozpadu materiálu, jiné padly za oběť při realizaci státní akce „vytřiďování". Vytříděné předměty se likvidovaly různě, nejčastěji prodejem přes starožitnosti do zahraničí. Z rozsáhlého fondu mobilií zůstala na Bečově bohužel jen relativně malá část. Pečlivou a časově náročnou prací památkářů a správy SHaZ Bečov se podařilo dohledat několik stovek předmětů odvezených z Bečova, které se nacházely v majetku mnoha kulturních institucí. Vedle zámeckého vybavení se dochovala v dobrém stavu i původní zámecká knihovna. Čítá přes 17 tisíc svazků a obsahuje knihy psané především francouzsky, německy a latinsky, méně pak španělsky a anglicky. Nejstarší knihou je dílo o architektuře od M. Vitruvia: De Architectura libri Decem z roku 1521. V roce 2018 konečně došlo díky předchozímu vybudování adekvátního depozitního zázemí k formálnímu navrácení kompletního zámeckého knižního fondu na Bečov a k jeho následnému majetkovému převedení z Národního muzea na Národní památkový ústav. Menší, avšak nejstarší část knihovny mohou návštěvníci vidět v dolním barokním zámku v původních skříních.

Bezesporu nejvýznamnějším uměleckým předmětem v bečovských sbírkách je románský relikviář sv. Maura. Prezentaci této unikátní památky se věnuje celý první návštěvní okruh. Relikviář sv. Maura patří mezi tzv. domečkové či tumbové relikviáře, které dostaly jméno podle svého tvaru. Relikviář sv. Maura je jediný svého druhu v České republice a podle odborníků se jedná spolu s korunovačními klenoty o nejcennější zlatnické památky na našem území. Relikviář pochází z let 1225_1230 a byl vyroben na objednávku benediktinského kláštera ve Florennes (dnes v Belgii) pro ostatky svatého Maura, svatého Apolináře, svatého Timoteje a svatého Jana Křtitele. V roce 1838 ho koupil vévoda Alfréd de Beaufort-Spontin za 2 500 franků a dalších 3 000 franků investoval do opravy. Po světové výstavě v Bruselu roku 1888 byl relikviář převezen na Bečov. Na konci druhé světové války zakopali Beaufortové relikviář spolu s kolekcí archivních vín a koňaku pod podlahu hradní kaple. Přes čtyřicet let ležela vzácná románská památka ve vlhku a suti, než byla v roce 1985 nalezena československými kriminalisty. Samotnému vyzvednutí předcházelo dramatické pátrání. Nalezený relikviář byl velmi poškozen

7 Poslední z nich pochází z poloviny 30. let. 20. století.

8 CINK, Ondřej, WIZOVSKÝ, Tomáš. *Bečov hrad a zámek – historie a sbírky*. Libice nad Cidlinou: Gloriet, 2010.

a restaurování včetně potřebných průzkumů trvalo 12 let. Roku 2002 byly restaurátorské práce ukončeny a následně byl relikviář zpřístupněn veřejnosti v prvním patře dolního zámku, v bývalé zámecké modré jídelně, nyní radikálně přebudované na trezorovou místnost.

NOVÁ KONCEPCE VYUŽITÍ A REALIZACE CELKOVÉHO ZPŘÍSTUPNĚNÍ AREÁLU

S výjimkou stavebně-historického průzkumu ze sedmdesátých let 20. století z dílny SURPMO a restaurátorského průzkumu hradu z devadesátých let 20. století stál bečovský areál prakticky stranou komplexnějšího badatelského a odborného zájmu.

Zanedbané části areálu vykazující řadu stavebně-technických poruch a havárií, rozchvácený inventář původního vybavení, personální zajištění provozu památkového objektu a obsahové pojetí expozice dolního zámku z konce devadesátých let se ukázalo na přelomu nového tisíciletí jako přežilé a dlouhodobě neudržitelné. Mechanicky přidělované finanční zdroje byly nedostatečné.

Od roku 2002 se správa SHaZ Bečov začala, ze své vlastní iniciativy a z prostředků získaných díky grantům, efektivnímu hospodaření a provozu zpřístupněné části areálu (1/3), systematicky a souhrnně zabývat danou lokalitou. Za tuto dobu byly optimalizovány provozní možnosti areálu, nebývale navýšeny vlastní příjmy z hlavní i jiné činnosti a byly nastaveny podmínky pro úspěšné získávání mimorozpočtových dotací a grantových podpor. Paralelně byly zadány aktualizace SHP všech zásadních budov, provedena řada nadstandardních průzkumů[9], v rámci možností byly uskutečněny archivní rešerše a dohledávky, byla navázána spolupráce s regionálními historiky a metodou orální historie zaznamenány vzpomínky pamětníků. Kromě tuzemských zdrojů se správa SHaZ Bečov zaměřila též na zahraniční spolupráci zejména s badateli a institucemi v Belgii[10] s cílem doplnit historii relikviáře svatého Maura a obecně rodu Beaufort-Spontin před jejich příchodem na Bečov. Správa SHaZ Bečov též, dle svých možností, vykupovala či pořizovala kopie pramenného ikonografického materiálu. V neposlední řadě byl vlastními silami seznán a ztotožněn dostupný historický mobiliář a též zpracován projekt archivního průzkumu, který nebyl z finančních důvodů bohužel doposud plošně realizován. Řada těchto výstupů byla publikována a prezentována na odborných konferencích a seminářích[11] či formou výstavních projektů[12]. Nezanedbatelným posunem vpřed bylo též prostřednictvím Jana Kotziska obnovení vztahů s potomky původních majitelů rodu Beaufort_Spontin a navázání spolupráce při probíhající obnově hradozámeckého areálu.[13]

Výše uvedené snahy vyústily zapojením SHaZ Bečova do programu Vědy a výzkumu NPÚ.[14] Zde vznikla v letech 2005_2011 nová koncepce zpřístupnění památky, která pod názvem „Prezentace NKP Bečov formou vzdělávacích programů" spolu s uplatňovanou konzervační metodou získala v roce 2010 mezinárodní ocenění EUROPA NOSTRA v kategorii Projekt/výzkum.[15] Na tyto aktivity navázal projekt NAKI známý pod zkráceným názvem „Památky nás baví"[16], v jehož rámci v letech 2012_2015 vzniklo v areálu SHaZ Bečov Regionální edukační centrum NPÚ.[17] Na základě výsledků činností a dlou-

9 WASKOVÁ, Marie a WIZOVSKÝ, Tomáš. *Cesta k poznání, zachování i využití kulturně-historického potenciálu horního hradu v Bečově nad Teplou*. Zprávy památkové péče, 2007, roč. 67, č. 5, s. 403_404.

10 Tato úspěšná spolupráce pak vyvrcholila aktivní účastí na výstavním projektu Freyr sur Meuse - Un patrimoine exceptionnel en province de Namur v roce 2013. Pro rok 2020 se připravuje česko-valónský vládní projekt „*Devět století společné historie*", který vyvrcholí v rámci dnů EHD výstavou a doprovodným programem v Belgickém Florennes a po té se přesune do Bruselu a Paříže.

11 Např. PÁNKOVÁ, Kateřina a WIZOVSKÝ, Tomáš. *Rodové sbírky vévodské rodiny Beaufort-Spontin v Bečově nad Teplou.* Zprávy památkové péče, 2011, roč. 71, č. 2, s. 85-94.

12 Např. výstavy „*Příběh stolu*" z roku 2012; „*Velká Hradozámecká inventura*" v roce 2015 či „*Tajemný hrad Bečov*" v roce 2016.

13 Díky předaným informacím, fotodokumentaci a inventárním záznamům se podařilo mimo jiné rekonstruovat hlavní schodišťovou halu a zajistit převod dvou dominantních původních brnění deponovaných na SH Švihov.

14 Hlavním řešitelem byl PhDr. Miloš Kadlec, NPÚ ÚPS Sychrov.

15 GIRSA, Václav, HANZL, Miroslav, MICHOINOVÁ, Dagmar a WIZOVSKÝ, Tomáš. *Hrad Bečov – projekt konzervace a prezentace*. Loket: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Lokti ve spolupráci s Fakultou architektury ČVUT a s GIRSA AT s.r.o. Praha: 2009.

16 Oficiální název projektu Vzdělávací role Národního památkového ústavu: Edukace jako klíčový nástroj zkvalitnění péče o kulturní dědictví ČR. Hlavní řešitelem byla PhDr. Martina Indrová, NPÚ ÚOP v Telči.

17 HAVLŮJOVÁ, Hana a kol. *Památky nás baví: katalog výstavy k projektu Vzdělávací role Národního památkového ústavu: Edukace jako klíčový nástroj zkvalitnění péče o kulturní dědictví ČR.* Praha: Národní památkový ústav, 2014. Tento projekt získal opět prestižní ocenění EUROPA NOSTRA v kategorii vzdělávání a vytvořil tak neuvěřitelnou kombinaci světového uznání.

hodobé předchozí spolupráce s Pedagogickou fakultou Univerzity Karlovy v Praze[18], získal SHaZ Bečov v roce 2013 statut fakultního památkového objektu (první svého druhu v ČR). Inventáři a budoucí prezentaci dolního zámku se pak mimo jiné věnoval správou SHaZ Bečov realizovaný dílčí úkol „Výzkum původních sbírek rodu Beaufort-Spontin vzniklých sběratelskou a akviziční činností, jejich scelení a příprava prezentace v interiérech zámku Bečov" v rámci výzkumného úkolu „Výzkum, dokumentace a prezentace movitého kulturního dědictví" v programu DKRVO 2013. Na tentýž úkol pak v následujících letech 2014-2015 navázal další dílčí úkol „Výzkum, dokumentace a prezentace významných osobností".[19] V současné době je kastelán SHaZ Bečov součástí řídícího týmu projektu NAKI II/2 věnujícího se činnosti NPÚ na poli průvodcovské činnosti a možnostem její modernizace a trvalé udržitelnosti. V rámci uvedených programů či individuálních soukromých cest byly podniknuty tuzemské i zahraniční stáže, exkurze a analýzy možností aplikace fungujících modelů prezentace. Systematicky byla budována nová image dosud téměř neznámého památkového objektu a doháněn padesátiletý skluz nepřístupné _ tedy nenavštěvované památky. Téměř od základu musely být již za provozu tvořeny chybějící podpůrné publikace, monografie, CD-ROMy, weby (mimo webu obnovy hradu též vznikl i interaktivní web pro nejmenší návštěvníky památek - první svého druhu u nás), posléze facebookový profil, instagram[20], stejně jako propagační materiály.[21] Byly hledány a pilotně aplikovány nové trendy v oblasti prezentace a interpretace památek (audio průvodce, dětský interaktivní web, questing apod.), navázána spolupráce s vysokými školami, s okolními památkami, představiteli státní správy i samosprávy. SHaZ Bečov však podporuje místní kulturní dědictví i před branami zámku. Například ve spolupráci s NPÚ ÚOP v Plzni a městem Bečov n. Teplou byla zprovozněna unikátní naučná stezka na Šibeniční vrch (první svého druhu v ČR) včetně vytvoření tištěného průvodce mapujícího hrdelní památky celého Karlovarského kraje. Nedílnou součástí byla mediální osvěta a kooperace v rámci státní i regionální podpory cestovního ruchu. Výsledky, které se záhy dostavily, dávaly tušit, že stávající pojetí provozu postupně obnovovaného památkového areálu se musí změnit a přizpůsobit nové epoše. V neposlední řadě správa SHaZ Bečov reagovala též na problematiku protipožární ochrany a po neblahém vyhoření předhradí hradu Pernštejna realizovala projekt preventivní protipožární ochrany a získala téměř 15 mil. Kč na vybudování unikátního protipožárního systému, který nejen že usnadní budoucí kolaudaci hradní budovy pro návštěvnický provoz, ale účinným způsobem vý-

18 PhDr. Hana Havlůjová Ph.D. a prof. PhDr. Kateřina Charvátová, CSc., Katedra dějin a didaktiky dějepisu Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta.

19 Hlavním řešitelem byla PhDr. Alena Černá, NPÚ ÚOP v Plzni.

20 www.zamek-becov.cz; www.castlebecov.eu; http://prodeti.zamek-becov.cz;www.svatymaur.cz;www.facebook.com/BecovOziveny; https://www.instagram.com/hradazamekbecov/?hl=cs

21 ČERNÁ, Alena, CINK, Ondřej a WIZOVSKÝ, Tomáš. *Relikviář sv. Maura.* CD-rom. Loket: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště, v Lokti 2010.

znamně spolu s organizačními opatřeními zkracuje fatální čas zásahu HZS KK.[22]

CESTA ZA MUZEJNÍ A EDUKAČNÍ EXPOZICÍ

Provozní zkušenosti jasně ukázaly, že bez doprovodné expozice nelze relikviář sv. Maura plnohodnotně prezentovat, neboť tento fenomén skrývá několik vrstev příběhů a redukce památky na umělecký předmět by byla v daných souvislostech poznání přinejmenším nedostatečná. Stávající pojetí kombinace muzejní expozice komentované průvodcem přestalo vyhovovat už před několika lety, neboť kvůli omezené prostorové kapacitě nemůže pružně reagovat na stále rostoucí návštěvnost a zájem odborné i laické veřejnosti. Neskýtá ani časovou rezervu pro hlubší poznání či sakrální prožití. Cenné a nenahraditelné zkušenosti muzejního přístupu přinesla samostatná výstava relikviáře sv. Maura ve Vladislavském sále[23] a výstavní projekt NPÚ „Hrady, zámky objevované a opěvované".[24]

Z výše uvedeného vyplývá, že rozsáhlý bečovský areál současně vyžadoval, kromě řešení stavební obnovy, také komplexní pohled na obsahovou náplň budoucího využití a provozu. Z tohoto důvodu byla vyhodnocena předchozí i stávající praxe a nastíněny možnosti dalšího rozvoje. Proběhla široká odborná diskuze, byly publikovány hlavní teze (publikace, přednášky, diskuzní fóra apod.).[25] Došlo na ustavení speciálních odborných komisí (památkáři, správa SHaZ Bečov, muzejníci, zástupci církve, architekti) a byla definována specifika místa a nové potřeby provozu. Stranou nezůstávaly ani snahy o rehabilitaci zámeckých zahrad a hradního parku v kontextu k obnovování Bečovské botanické zahrady.[26] Na tomto základě pak byla formulována vize celkové stavební obnovy a pojetí využití a zpřístupnění areálu.

ODBORNÁ VÝCHODISKA

Dle dostupných archivních pramenů víme, že Beaufort-Spontinové nebudovali systematicky žádnou tematickou sbírku (jako je například sbírka předmětů s tematikou sv. Jiří budovaná Františkem Ferdinandem d´Este, nebo sbírka kuriozit kancléře Metternicha), či se alespoň nedochovala. Členové rodu byli vzdělaní a uměnímilovní a průběžně získávali do svého majetku mnohá výtvarná díla. Plánovali rozsáhlou přestavbu bečovského sídla, ve kterém mělo být dle jistých náznaků v prostorách hradu umístěno tehdy módní rodové muzeum, kde by prezentovali památky na své předky a shromážděná umělecká díla. V dostupných inventářích lze zachytit menší „sběratelské" kolekce, které kromě relikviáře svým rozsahem a významem nevybočují z dobových standardů. Původní vybavení areálu bylo, včetně sběratelských kolekcí (např. numizmatická či mineralogická sbírka[27]), v poválečných letech z podstatné

22 Systém ojedinělých protipožárních opatření, opakované prověřovací a námětové cvičení a vývoj unikátní zásahové aplikace vytvořil podmínky k vytvoření jedinečného statutu Hradu a zámku Bečov ve formě modelového pracoviště HZS KK (první svého druhu v ČR).

23 Hlavním garantem a kurátorem výstavy byl Mgr. Tomáš Wizovský ze SHaZ Bečov.

24 Hlavním garantem a kurátorem výstavy byl Mgr. Petr Pavelec, Ph.D. z NPÚ ÚPS v Českých Budějovicích.

25 Publikováno např.: CINK, Ondřej, SOKOL, Petr a WIZOVSKÝ, Tomáš. *Hrady výukové a experimentální. Francouzské příklady vzdělávání a budování vztahu k minulosti a památkám*. Zprávy památkové péče, 2008 roč. 68, č. 5, s. 500_504. Nebo: ROZINKOVÁ, Kateřina a WIZOVSKÝ, Tomáš. *Nové možnosti prezentace interiérové instalace zámku Bečov.* Zprávy památkové péče, 2013, roč. 73, č. 5, s. 432_437.

26 ŠINDELÁŘ, Jiří, SOCHOROVÁ, Naděžda _ *projekty obnovy a záchrany zámeckých zahrad a hradního parku*.

27 Torzo numismatické sbírky bylo objeveno při geotechnickém průzkumu hradu. Nyní správa SHaZ Bečov pracuje s informací od kolegy Ing. O. Cinka ze SZ Kynžvart, který při studiu Metternichovské sbírky narazil na informaci, že se v Národním muzeum nachází dosud nezaevidovaná sbírka vévody Jindřicha Beaufort-Spontin.

části rozchváceno a dnes se v prostorách objektu nachází jen jeho malá část. V rámci projektu tzv. scelování mobiliárních fondů se v devadesátých letech 20. století podařilo získat zpět na zámek jen několik desítek předmětů. V současné době došlo k oživení projektu scelení kmenového mobiliáře a očekává se jeho brzké dokončení.[28]

Vzhledem k torzovitosti dochování původního inventáře a nevhodným interiérovým úpravám obou zámeckých budov bylo jasné, že předpokládaná aplikace „tradičních" zámeckých okruhů v původních budovách nebude vhodným řešením, neboť by při absenci validních zdrojových podkladů znamenala pouze pokračování v umělé expozici tvořené doplňovanými předměty v neautentických vztazích. Díky poslednímu stavu využívání a dochování (škola, radikální památková přestavba) nelze v dolním zámku přesvědčivě rekonstruovat poslední stav užívání zámku coby autenticky zařízené zámecké budovy, stejně jako pro značnou rozchvácenost sbírek nelze akcentovat zamýšlené rodové muzeum.

Z těchto důvodů byla správou SHaZ Bečov navržena a posléze vedením NPÚ schválena strategie zpřístupnění areálu s uplatněním téměř všeho dochovaného mobiliáře soustředěného primárně v památkové instalaci dolního zámku. Po přesunu expozice relikviáře sv. Maura do muzejně adaptovaného interiéru Pluhovských domů se totiž v dolním zámku uvolní celé piano nobile. Budova tzv. Pluhovských domů pak poskytne vedle volně přístupné muzejně-galerijní expozice relikviáře též zázemí pro hradní edukační programy a ponese veškeré technologické zázemí, neboť objekt hradu nebude elektrifikován. Šetrný provoz hradu formou vzdělávacích programů zaměřených na stavebně-historické souvislosti a stavební technologie středověku byl již hodnotící komisí Europy Nostry doporučen jako následováníhodný příklad.

Správa SHaZ Bečov zpracovala technické parametry nové muzejně-galerijní expozice a scénář a libreto výstavy relikviáře sv. Maura.[29] Na tomto materiálu bylo v intencích zadání intenzivně pracováno, proběhly konzultace s předními odborníky na danou problematiku a kontinuálně se zúročilo několikaleté odborné úsilí, znalosti a zkušenosti vážící se ke komplexnímu pochopení fenoménu relikviáře sv. Maura a jeho prezentace.

Tyto premisy pak byly vtěleny do procesně složitější, ale nejadekvátnější formy výběru projekčního řešení _ architektonických soutěží. První soutěž na generálního dodavatele projektové dokumentace pro hrad a Pluhovské domy proběhla v letech 2012-2013. Vítězem se, po napadení soutěže a vyloučení původního vítěze MCA ateliér s.r.o., stal druhý soutěžní návrh ateliéru Girsa At, s.r.o.[30] Další soutěž, jejíž vyhlášení si vynutily okolnosti realizační fáze, proběhla v roce 2015, kdy dle scénáře a libreta správy SHaZ Bečov vybrala porota jako nejlepší řešení nové expozice návrh SGL Projekt s.r.o. Předmětem této soutěže bylo zpra-

28 Scelování mobiliárního fondu Bečov 2014 _ 2020.

29 ROZINKOVÁ, Kateřina a WIZOVSKÝ, Tomáš. *Parametry pro instalování nové expozice relikviáře sv. Maura.* Bečov nad Teplou, 2014. Nebo: ROZINKOVÁ, Kateřina, WIZOVSKÝ, Tomáš a kol. *Libreto a scénář nové expozice relikviáře sv. Maura*, SHZ Bečov. Bečov nad Teplou, 2014.

30 HYŤHA, Lukáš, ed., WIZOVSKÝ, Tomáš, ed. a ZIKMUND-LENDER, Ladislav, ed. *Příkladná obnova hradu, přilehlých objektů a areálu hradu a zámku Bečova: katalog veřejné architektonické soutěže.* Praha: Národní památkový ústav, generální ředitelství, 2013.

cování výtvarného a prostorového řešení nové tematické expozice relikviáře sv. Maura v prostoru Pluhovských domů. Cílem bylo vytvořit novou volně přístupnou tematickou expozici muzejně_galerijního typu, která bude významnou románskou zlatnickou památku prezentovat z rozličných úhlů pohledu: umělecko-historická linka, sakrální význam, příběh pátrání a nalezení, historická linka, edukativní a didaktická linka. Obě soutěže obsahovaly veřejnou prezentaci spojenou s konferencí a diskuzí s odbornou i laickou veřejností. V prvém případě na půdě Národního technického muzea v Praze, v druhém případě pak v Krajské knihovně v Karlových Varech.

RESUMÉ

Areál NKP hrad a zámek Bečov vykazuje řadu specifik a výjimečností. Ty jsou dány historickým vývojem, politickými událostmi minulého století a řadou dalších faktorů. Na jedné straně je zde velmi bohatá, doposud úplně neprobádaná historie zdejšího místa a nebývale zachovaná kulturní krajina,[31] v roce 2015 prohlášená za Krajinnou památkovou zónu. Na druhé straně zde však došlo v minulém století k přerušení sídelní kontinuity (připojení Sudet k Velkoněmecké říši, odsun českého obyvatelstva, odsun Němců, vytvoření vojenského prostoru Prameny), ztrátě informací a vztahu k tomuto místu. Otevřením dolního zámku pro veřejnost v roce 1996 došlo k oživení zdejšího místa a vytvoření nového zdroje potencionální prosperity města v podobě turistického ruchu. S vystavením restaurovaného relikviáře sv. Maura v dolním zámku pak bylo v roce 2002 možné, díky vybočení z provinční nabídky, plnohodnotně, i když v jiné podobě, navázat na zdejší předválečnou tradici, kdy město Bečov díky železničnímu spojení úspěšně participovalo na lázeňském ruchu Karlových Varů a Mariánských Lázní. Je zřejmé, že strategie celkového zpřístupnění areálu musela být od té doby pojímána komplexně a v návaznosti na potřeby návštěvníka 21. století. Bylo třeba řešit momentální i perspektivní provozní potřeby, vyrovnat se s padesátiletým nezájmem a nabídnout vlastní image památkového objektu vycházející z jeho hlavních charakteristik:

Gotický hrad Bečov, je co do autentičnosti jedním z nejzachovalejších českých hradů v goticko-renesančním stylu. Hrad už počátkem renesance přestal vyhovovat náročným reprezentačním požadavkům a nárokům na bydlení a byl proto využíván jako hospodářská budova. Tím byl sice dílčím způsobem poškozován, ale nebyl přestavován, takže se do dnešních dnů dochoval ve své unikátní pozdně středověké podobě. Řada jeho historicky a památkově hodnotných prvků je velmi citlivých a běžný návštěvní provoz (červené koberce, vymezovače pohybu, osvětlení, repliky středověkého nábytku a inventáře) by znamenal jejich rychlé zničení. O to úzkostlivěji se hledala optimální forma prezentace této středověké památky, která by jednak veřejnosti umožnila poznání výjimečných hodnot a jednak zachovala tyto hodnoty v maximální míře pro budoucnost.

Fenomén relikviáře a bečovské poklady. Vzácná románská zlatnická památka je jako jediná svého druhu držena ve světských rukou. Díky okolnostem objevení vykazuje vysoký stupeň vědeckého poznání zapříčiněný mimořádně náročným restaurováním. V neposlední řadě pak disponuje řadou velmi silných příběhů a širokým spektrem zajímavostí nadregionálního významu.[32]

Za silným příběhem nikterak nezaostává též ztotožnění a docenění historické sbírky vín a koňaků či znovuobjevení a navrácení do Bečova zapomenuté diamantové korunky komtesy Eleonory.[33]

Dolní zámek je díky autenticky dochované zámecké knihovně, kapli sv. Petra a výzdobě bývalé zámecké jídelny stále, i přes řadu výše popisovaných nevhodných stavebních úprav, velmi vhodný ke klasické prezentaci zámeckých interiérů formou průvodcovské služby. Nevelký rozsah pokojů a salonků tak téměř bezezbytku využije dochovaný kmenový mobiliář,[34] který z části již prochází nutným procesem restaurování.

31 Správa SHaZ Bečov se nemalou měrou podílela na rozpoznání kvalit okolní kulturní krajiny a autorsky se podílela na zpracování podkladů k vyhlášení KPZ.

32 HARTMANNOVÁ, Dagmar, SVOBODA, Milan a WIZOVSKÝ, Tomáš. *Festival storytellingu v České republice, součást mezinárodního projektu Common Stories of Europe*. SHaZ Bečov, 19. dubna 2013.

33 https://www.zamek-becov.cz/cs/becovske-poklady/Diadem--Eleonory-Beaufort-Spontin.

34 ROZINKOVÁ, Kateřina. *Technický scénář památkové interiérové instalace dolního zámku Bečov.* Bečov nad Teplou, 2016.

Řešení výše popsaných specifik a provozních problémů nalezla správa SHaZ Bečov právě v nabídce druhově odlišných prohlídkových tras a zapojení veřejnosti do procesu obnovy a neformálního vzdělávání.[35] Po dokončení stavební rekonstrukce uzavřené části areálu nabídne Bečov jednak plnohodnotnou interiérovou expozici v dolním zámku, volně přístupnou muzejně-galerijní expozici relikviáře sv. Maura v tzv. Pluhovských domech a lektorovanou interaktivní prohlídku středověkého hradu zaměřenou na stavební historii a středověké konstrukční technologie. Všechny trasy pak bude spojovat interaktivní přístup a edukační programy. Návštěvník obou, pro běžné památkové objekty, atypických tras (muzejně-galerijní expozice relikviáře sv. Maura i středověkého hradu), bude mít příležitost _ na základě zpracování muzejní expozice i lektorského vedení prohlídek hradu _ historii a souvislosti zkoumaných památek samostatně objevovat a interpretovat.

Schválený koncept pojetí prezentace tak specificky překonává torzovitost dochovaného původního inventáře a zařizovacích předmětů, které by nepokryly obě zámecké budovy. Zohledňuje mimořádně dochovaný autentický hrad a zároveň maximálně efektivně využívá výhody status quo předchozích rozsáhlých stavebních úprav zámeckých objektů. Nabízí tak v prostředí státních hradů a zámků specifickou, atraktivní a alternativní náplň tematických expozic, které využívají včasné a úspěšné aplikace edukačních aktivit. Téměř celoročně otevřená muzejně-galerijní expozice relikviáře sv. Maura se stane hnacím ekonomickým motorem celého areálu, umožňující zejména šetrný provoz autentického hradního jádra pomocí edukačních programů. Spolu s tradiční plnohodnotnou interiérovou instalací dolního zámku tak poskytne tak nevšední spektrum nabídky. Toto pojetí umožňuje minimalizovat (či vyloučit) ohrožení historických hodnot hradu a zároveň zefektivnit bezpečný a ekonomicky přínosný provoz celého areálu. Představené pojetí rovněž akcentuje statut objektu SHaZ Bečov jako Fakultního památkového objektu Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy v Praze a dále rozvíjí potenciál vzniklý vzájemnou spoluprací. Jako raritní aktivita může být vnímána v roce 2019 zprovozněná lezecká stěna pod donjonem (první svého druhu v prostřední NKP v ČR). V kontextu výše uvedeného tak atraktivně doplňuje základní filosofii vnímání svěřené památky, která nemá být jen konzervou minulosti, ale i aktivním soudobým prvkem.

Navržený model prezentace byl dlouhodobě hledán a zkušebně testován v rámci výzkumných projektů. Inspirace byly získávány jak v tuzemsku, tak v zahraničí. Naplnění koncepce tak znamená zúročení výše uvedených odborných výsledků vědecko-výzkumné činnosti s možností aplikovat výsledky výzkumu do praxe a zhodnotit tak vynaložené prostředky státního rozpočtu.[36] Vzhledem k faktu, že již v roce 2017 přivítal areál NKP Bečov (od roku 1996) svého symbolického miliontého návštěvníka, je zřejmé, že zvolená cesta má správný směr, ale zároveň tak vznikl nelehký závazek udržet si přízeň a zájem laické i odborné veřejnosti do budoucna a v neposlední řadě tak obstát v konkurenci ostatní nabídky v cestovním ruchu.

SHaZ Bečov nemá ambici stát se plošným precedentem pro používání muzejně-galerijních expozic na státních památkových objektech, jež jsou vlastně v podobě větších či menších výstavních sálů přítomny na každé druhé památce. Daleko více usiluje o to být inspirací pro cesty, které bychom měli podniknout, chceme-li poctivě hledat vhodné formy prezentace jakékoliv konkrétní památky. A právě fakt, že areál NKP Bečov je značně rozsáhlý, do nedávna badatelsky nepoznaný a co do situace nekompaktní (něco je zničeno, jiné méně, další unikátně autenticky dochované), umožňuje spolu s výrazným limitem zániku podstatné části původního mobiliáře, koncipovat prezentaci dle lokálních východisek. Neuspěchanost, experimentování a pečlivá evaluace jsou zvláště na místě, neboť umožňují hlubší pochopení provozních i obsahových potřeb svěřených památkových areálů.

Věříme, že z výše uvedeného vyplývá, že v odůvodněných případech není nutné se tematických, muzejních či edukativních tras v prostředí památkových objektů, stejně jako uplatnění moderních prezentačních technologií, zapojování sportovních aktivit a mezirezortní spolupráce (Policie ČR,

35 V rámci cyklu *Příkladná obnova hradu Bečov* proběhly programy „Interaktivní dílny _ např. Tesařství, Historie pod povrchem, speciální prohlídky se zaměřením na dřevěné prvky a konstrukce, Znovuzrození bečovského hradního parku a v rámci projektu Ne/tušené souvislosti pak technologické prohlídky Dobrodružství vápna a písku. Srovnej HAVLŮJOVÁ, Hana a kol. *Památky nás baví. 4, Kulturní dědictví jako příležitost pro učení všech generací: metodika tvorby, realizace a hodnocení kvality edukačních programů v oblasti péče o kulturní dědictví pro neformální a informální učení.* Praha: Národní památkový ústav, 2015. s. 139-158.

36 Aktuální stav čerpání SMVS je bezmála 145 mil. Kč.

HZS KK, apod.) obávat. Rovněž se domníváme, že po pečlivém vyhodnocení a zdůvodnění, které bude předcházet samotné realizaci netradičních řešení, mohou být muzejní a edukační prohlídky vhodným doplňkem či dokonce samostatnou alternativou, aniž by rezignovaly na tradici a kvalitu památkově instalovaných návštěvnických tras. Toto hledisko nabývá na důležitosti zejména u rozsáhlejších areálů, které se tak nemusí rozhodovat jakou formu prezentace zvolit a mohou nabídnout od „každého něco". Budoucí praxe, založená na stávajících zkušenostech z ověřovacích a pilotních programů tak jasně ukáže, zda zvolená koncepce byla pro Bečov tou správnou cestou.

DOVĚTEK A PODĚKOVÁNÍ

Tak jako měl hrad a zámek Bečov v poválečném uspořádání smůlu při vývoji následujících událostí a z geo-politických důvodů se nestal po roce 1945 věhlasným zpřístupněným památkovým objektem se zachovaným cenným inventářem, měl dle mého názoru, o to větší štěstí v posledních 20 letech na konkrétní osobnosti, které nemalou měrou pomohly s jeho záchranou a návratem zašlé slávy. Nelze nevzpomenout na objevitele a neúnavného propagátora relikviáře sv. Maura plk. JUDr. F. Maryšku a excelentního restaurátora a patrona vzácné románské památky ak. soch. A. Šumberu, Ph.D. Velké díky patří též generálním ředitelům NPÚ Ing. A. Krejčů a Ing. arch. N. Goryczkové, dlouholetému kolegovi a souputníkovi Ing. O. Cinkovi či PhDr. A. Černé z ÚOP v Plzni. Jen těžko si lze představit návrat hradu Bečov do obecnějšího i odborného povědomí bez výsledků letité práce stavebního historika Ing. J. Anderleho, restaurátorů Ak. mal. T. Bergera a Ak. mal. T. Záhoře, archeologů Mgr. L. Foster, Mgr. F. Prekopa, Mgr. P. Sokola, dendrochronologa Ing. T.Kyncla či kasteologa evropského významu Prof. PhDr. T. Durdíka, DrSc. a předsedy Odborné rady projektu T. Karla. Své plody přináší neúnavná a systematická mediální podpora České televize a Českého rozhlasu zastoupeného zejména redaktory A. Bruštíkem, M. Štětinou a Z. Trnkou. Získání nejvyššího oborového uznání Europa Nostra za projekt Konzervace a prezentace hradu Bečov v kategorii Projekt/výzkum by nebylo možné bez zapojení autorského kolektivu Prof. Ing. arch. Akad. arch. V. Girsi, Arch. M. Hanzla, Ing. D. Michoinové, Ph.D. Stejně tak si nelze představit vznik Edukačního centra Bečov a participaci na druhém ocenění Europa Nostra v kategorii Edukace za projekt Památky nás baví bez hlavní řešitelky PhDr. M. Indrové. Rozsáhlá stavební a památková obnova areálu by nebyla proveditelná bez obrovského nasazení představitelů výkonné památkové péče v zastoupení krajské vedoucí oddělení památkové péče odboru kultury a památkové péče Mgr. J. Pokludové a její kolegyně Mgr. H. Strnadové, stejně jako by nebylo možné zahájit a zvládnout investiční a expoziční práce pro Bečov bez erudice ministerského rady Ing. M. Kopeckého z odboru investic a veřejných za-

kázek, správce stavby Ing. M. Volného z Projektstavu s.r.o., či technického dozoru investora J. Josefa byt. arch. z ÚPS v Praze. Obdobně náročný proces zcelování, restaurování a archivních dohledávek mobiliáře by nešlo zvládnout bez vstřícnosti PhDr. J. Frídla a Mgr. P. Načeradské z ÚPS v Praze. Vybudovaní „akademické půdy" ve formě Fakultního památkového objektu Univerzity Karlovy by se neobešlo bez PhDr. H. Havlůjové, Ph.D. a prof. PhDr. K. Charvátové, CSc. z katedry dějin a didaktiky dějepisu Pedagogické fakulty. Stejně tak by se těžko zrealizovalo vytvoření zdejšího modelového pracoviště HZS KK pro prevenci a požární ochranu v prostředí kulturních památek bez npor. Ing. J. Horníka, DiS. velitele stanice Toužim a npor. Ing. D. Uhlíka velitele stanice Karlovy Vary. Atraktivní model areálu, originální edukační pomůcky a úspěch v mezinárodní měřítku by nevznikl bez podpory R. Míky z M'Planu s.r.o. a R. Jirsi z Vězeňské služby ČR. Zajistit ve stávajících podmínkách nadstandardní bezpečnost areálu s jednou z nejcennějších movitých památek na území ČR se dařilo a daří jen díky osobnímu přispění plk. Mgr. M. Šavrni z Policie ČR, plk. Mgr. J. Míky z MV ČR a majitele bezpečnostní agentury SBS IVA J. Lva. V tomto výčtu nelze vynechat ani uznání za nehasnoucí podporu ze strany vedení města Bečov n. Teplou v čele se všemi dotčenými starosty i místostarosty jmenovitě F. Neuwirthem, O. Halákovou, M. Neprašem či Ing. P. Kužvartem, stejně jako nenahraditelnou pomoc pana faráře P. Ing. Th-Lic. Reginalda P. Větrovce, OPraem, Th.D. SSL. a dalších představitelů kulturního života města, jako např. Ing. J. Šindeláře, Ing. P. Špaka, M. Mosatha a celé řady dalších.

Velké poděkování za podporu, trpělivost a inspiraci patří Přírodní škole o.p.s, všem pracovníkům správy SHaZ Bečov a v neposlední řadě též mým profesním vzorům Mgr. M. Svobodovi, Doc. Mgr. K. Nováčkovi, Ph.D., PhDr. M. Kadlecovi řediteli ÚPS Sychrov, PhDr. P. Slavkovi z Českého Krumlova, Bc. J. Rosendorfskému z Horšovského Týna, Ing. P. Mejstříkovi z Velhartic, K. Bobkovi z Kozlu a celé mé rodině v čele s mou ženou Dagmar a dcerami Johanou a Adlétou.

KLÍČOVÁ SLOVA:

Památková obnova, odborné průzkumy a muzejní instalace, vzdělávací programy, mezirezortní spolupráce, Europa Nostra, Státní hrad a zámek Bečov, relikviář sv. Maura., sportovní aktivity, aplikovaný výzkum, propagace a osvěta, bečovské poklady.

POUŽITÉ ZKRATKY:

EHD - European Heritage Days
HZS KK _ Hasičský záchranný sbor KV kraje
DKRVO - Dlouhodobý koncepční roz. výz. organizace
GnŘ _ Generální ředitelství
ISPROFIN - Informační systém programového financování
NAKI _ Program na podporu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity
NKP _ Národní kulturní památka
NPÚ _ Národní památkový ústav
RSM _ Relikviář svatého Maura
SH _ Státní hrad
SHaZ Bečov _ Státní hrad a zámek Bečov
SHP _ Stavebně historický průzkum
SMVS - Správa majetku ve vlastnictví státu
SURMPO _ Státní ústav pro rekonstrukci památkových měst a objektů
SZ _ Státní zámek
ÚOP _ Územní odborné pracoviště
ÚPS _ Územní památková správa
MV ČR _ Ministerstvo vnitra České republiky

LITERATURA A ZDROJE:

1. CINK, Ondřej, MARYŠKA, František, STAŇKOVÁ, Daniela a WIZOVSKÝ, Tomáš: *Relikviář svatého Maura*, Sokolov, Fornica, 2010, ISBN 978-80-87194-12-6.
2. CINK, Ondřej, SOKOL, Petr a Kastelán WIZOVSKÝ, Tomáš: *Hrady výukové a experimentální. Francouzské příklady vzdělávání a budování vztahu k minulosti a památkám*,

Zprávy památkové péče, 2008 roč. 68, č. 5, s. 500_504, ISSN 1210-704.

3. CINK, Ondřej, WIZOVSKÝ, Tomáš: *Bečov hrad a zámek _ historie a sbírky*, Libice nad Cidlinou, Gloriet, 2010.
4. ČERNÁ, Alena, CINK, Ondřej a WIZOVSKÝ, Tomáš: *Relikviář sv. Maura*, Loket, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště,2010,CD-rom,ISBN978-80-87104-53-8, v Lokti.
5. GIRSA, Václav, HANZL, Miroslav, MICHOINOVÁ, Dagmar a WIZOVSKÝ, Tomáš: *Hrad Bečov - projekt konzervace a prezentace*, Loket: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Lokti ve spolupráci s Fakultou architektury ČVUT a s GIRSA AT Praha, 2009, ISBN 978-80-87104-49-1.
6. GNIRS, Anton: *Topographie der historischen und kunstgeschichtlichen Denkmale in den Bezirken Tepl und Marienbad*, Brünn, 1932.
7. HARTMANNOVÁ, Dagmar, SVOBODA, Milan a WIZOVSKÝ, Tomáš: *Festival storytellingu v České republice, součást mezinárodního projektu Common Stories of Europe*, SHaZ Bečov, 19. dubna 2013.
8. HAVLŮJOVÁ, Hana a kol.: *Památky nás baví: katalog výstavy k projektu Vzdělávací role Národního památkového ústavu: Edukace jako klíčový nástroj zkvalitnění péče o kulturní dědictví ČR*, Praha, Národní památkový ústav, 2014, ISBN 978-80-905631-1-7.
9. HAVLŮJOVÁ, Hana a kol.: *Památky nás baví. 4, Kulturní dědictví jako příležitost pro učení všech generací: metodika tvorby, realizace a hodnocení kvality edukačních programů v oblasti péče o kulturní dědictví pro neformální a informální učení*, Praha, Národní památkový ústav, 2015, ISBN 978-80-905631-9-3.
10. HYŤHA, Lukáš, ed., WIZOVSKÝ, Tomáš, ed. a ZIKMUND-LENDER, Ladislav, ed.: *Příkladná obnova hradu, přilehlých objektů a areálu hradu a zámku Bečova: katalog veřejné architektonické soutěže*, Praha, Národní památkový ústav, generální ředitelství, 2013, ISBN 978-80-7480-006-1.
11. JAŠA, Luděk a DYEDEKOVÁ, Jana: *Bečov: Perla Slavkovského lesa*. Sokolov, Fornica Graphics, 2011, ISBN 978-80-87194-30-0.
12. KOLEKTIV AUTORŮ: *600 let Bečova: sborník Bečov nad Teplou*, Město Bečov nad Teplou, 1999, ISBN 80-238-6091-7.
13. PÁNKOVÁ, Kateřina a WIZOVSKÝ, Tomáš: *Rodové sbírky vévodské rodiny Beaufort--Spontin v Bečově nad Teplou. Zprávy památkové péče*, 2011, roč. 71, č. 2, s. 85-94, ISSN 1210-704.
14. ROZINKOVÁ, Kateřina a WIZOVSKÝ, Tomáš: *Příběh stolu aneb odhalené souvislosti*, Panel k výstavě, Bečov nad Teplou, 2012.
15. ROZINKOVÁ, Kateřina a WIZOVSKÝ, Tomáš: *Nové možnosti prezentace interiérové instalace zámku Bečov*, *Zprávy památkové péče*, 2013, roč. 73, č. 5, s. 432_437, ISSN 1210-704.
16. ROZINKOVÁ, Kateřina a WIZOVSKÝ, Tomáš: *Libreto a scénář nové tematické expozice relikviáře sv. Maura, SHZ Bečov*, Bečov nad Teplou, 2014 _ 2016.
17. ROZINKOVÁ, Kateřina a WIZOVSKÝ, Tomáš: *Parametry pro instalování nové expozice relikviáře sv. Maura*, Bečov nad Teplou, 2014.
18. ROZINKOVÁ, Kateřina, WIZOVSKÝ, Tomáš a kol.: *Libreto a scénář nové expozice relikviáře sv. Maura, SHZ Bečov*, Bečov nad Teplou, 2014.
19. ŠINDELÁŘ, Jiří, SOCHOROVÁ, Naděžda: *Projekty obnovy a záchrany zámeckých zahrad a hradního parku*.
20. WASKOVÁ, Marie a WIZOVSKÝ, Tomáš: *Cesta k poznání, zachování i využití kulturně-historického potenciálu horního hradu v Bečově nad Teplou. Zprávy památkové péče*, 2007, roč. 67, č. 5, s. 403_404, ISSN 1210-704.
21. WIZOVSKÁ, Dagmar a WIZOVSKÝ, Tomáš: *Edukace jako cesta ke zkvalitňování péče o kulturní dědictví*. Příspěvek na mezinárodní konferenci, Telč 24. _ 26. září 2015.
22. WIZOVSKÝ, Tomáš: *Příkladná obnova hradu Bečov a jeho prezentace*. Příspěvek na Mezinárodnom kultúrnom festivale, LEVOČA _ SPIŠSKÝ HRAD, 12.-13. srpna 2016.
23. WIZOVSKÝ, Tomáš: *Projekt příkladné obnovy hradu Bečov. Shrnutí východisek, zvolených postupů a cílů projektu*, Hrad a zámek Bečov 1. listopadu 2017.

OBRAZOVÉ A FOTOGRAFICKÉ ZDROJE:

Fototéka NPÚ, správa SHaZ Bečov; V. Brtnický, J. Gryc, V. Šváb, L. Svášková, A. Švehlová, SGL Projekt s.r.o.

BEČOV NAD TEPLOU – ARCHITEKTURA MĚSTA – PROLUKY

Pavla Wiszczorová a Rudolf Wiszczor

Aktualizaci Programu regenerace městské památkové zóny Bečov nad Teplou jsme zpracovali v roce 2015 na základě analýzy předaných vstupních podkladů, zadání, limitů, zjištěných hodnot a analýzy vlastnických vztahů a problémů v území. Vzhledem k nutnosti zpracovat velké množství doplňujících průzkumů pro určení potřebných hodnot území a pro nastavení adekvátního navázání na systém územního plánování a územně analytických podkladů zavedeném v zákoně č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu, ve znění pozdějších předpisů byly v tomto návrhu programu regenerace městské památkové zóny zpracovány cíle regenerace městské památkové zóny v základním rámci a další aktualizace by se měla soustředit na podrobnější rozpracování právě této oblasti cílů. Prostředí městské památkové zóny je specifické svojí rozlohou i umístěním v bezprostřední blízkosti přírodního prostředí, přítomností areálu státního hradu a zámku a počtem turistů v poměru k počtu stálých obyvatel ve městě. Cílem by tedy mělo být nalezení společného koordinovaného směřování dalšího vývoje městské památkové zóny Bečov nad Teplou akceptovatelného všemi zúčastněnými stranami. Návrh Programu regenerace městské památkové zóny byl tedy předložen prostřednictvím samosprávy občanům, sdružením, spolkům, ale i odborným pracovištím a orgánům státní správy k další práci a spoluvytváření.

Konference 620 let Bečova nad Teplou se nyní stala vhodnou příležitostí k opětovnému pohledu na problematiku regenerace městské památkové zóny, a to především z pohledu městské struktury a struktury veřejných prostranství. Tématem příspěvku se staly proluky, kontext jejich vzniku a nástin možného řešení formou příkladů z jiných měst a obcí.

Především díky poválečnému odsunu na Bečovsku většinového německého obyvatelstva došlo v Bečově v druhé polovině 20. století ke stržení více než 100 domů a četným prolukám v zástavbě,[1] které však paradoxně nevedly k zvýšení prostupnosti městem. Z uvolněných ploch se časem staly soukromé, tedy oplocené pozemky či zahrady. V porovnání se stavem v roce 1841 zůstala v Městské památkové zóně (MPZ) průchozí pouze spojnice areálu kostela sv. Jiří kolem památných lip u fary do Toužimské ulice. Nezachovaly se naopak cesty z Kostelní ulice prolukou mezi blokem zástavby a areálem kostela sv. Jiří do Příčné ulice, od zámecké brány (podél budovy dnešní správy areálu) ke schodům spojujícím ulice Poštovní a Úzká, propojka vedoucí v sousedství č. p. 105 mezi ulicemi Srázná a Nádražní a lávka přes řeku Teplou ústící do severní části ulice Úzká. Všechny uvedené bývalé spojnice zůstaly do dnešních dnů nezastavěné a vzhledem k jejich historickému základu by jejich obnova přispěla k autentičnosti MPZ (všechny odpovídají podobě města na mapě Stabilního katastru a jsou označeny jako hodnota „významná kompoziční osa doplňková"). Mimo historický rámec se pak nabízí k zprůchodnění spojnice skrze rozsáhlou plochu zahrad mezi areálem kostela sv. Jiří a ulicí Plzeňská. Vyšší prostupnost územím také, z hlediska vnímání člověkem, rozvolňuje strukturu zástavby a dává území přirozenější měřítko; skýtá také možnosti nových estetických zážitků.

Významným problémem v městské památkové zóně a městě samotném je také nevyužití části objektů, negativní zásahy do urbanistické struktury ve formě panelových domů a nákupního střediska, územní bariéra silnice I. třídy, zanikající městskost ve formě kompaktní městské struktury zástavby, zanikající vodní náhony a zaniklé mlýny, ale také rozprodávání pozemků nevyužívaných veřejných prostranství soukromých osobám. Mezi současně vyvstalými problémy patří také zaplavenost reklamními poutači a stav systému dopravní kategorizace, značení a parkování v městě při zátěži turistickým ruchem.

Následuje obrazová dokumentace vývoje městského prostoru v centru města Bečov nad Teplou na současných a historických snímcích v průběhu 20. století, ukázky výkresové dokumentace

1 „V roce 1936 měl Bečov 433 domů a 2384 obyvatel (z toho 168 Čechů). Po skončení II. světové války došlo v Bečově, stejně jako v celém tehdejším pohraničí, k masovému vysídlení německého obyvatelstva. Následné dosídlování vylidněného města československými občany vázlo… Řada domů zůstala pustých, chátrala a následně byla demolována (do roku 1956 bylo zbořeno 106 domů a 11 stodol)." [Schierl, 1999: 56]

z Programu regenerace městské památkové zóny Bečov nad Teplou zobrazující hodnoty, problémy, vlastnické vztahy, schéma zaniklých objektů odvozené od mapy stabilního katastru a plán akcí regenerace objektů a veřejných prostranství a příklady soudobé architektury jako součásti historického urbanismu, které na konferenci posloužily jako námět do diskuze nad budoucností architektury v prolukách centra města Bečov nad Teplou.

současné fotografie Rudolf Wiszczor a Pavla Wiszczorová, historické fotografie archiv Jiřího Šindeláře

PŘÍKLADY VÝVOJE MĚSTSKÉHO PROSTORU V CENTRU MĚSTA BEČOV NAD TEPLOU NA SOUČASNÝCH A HISTORICKÝCH SNÍMCÍCH V PRŮBĚHU 20. STOLETÍ

A1

A2

A3

A1, A2, A3 - Pohled na město od západu v letech 1908, 1936, 2018. Na snímcích je patrný úbytek jednotlivých domů a s ním související i postupný rozpad kompaktnosti městské struktury a veřejných prostranství, které domy svým objemem vytváří.

A4

A5

A4, A5 - Exponovaný pohled na jižní stranu náměstí roku 1920 a 2019. Na historickém snímku je vidět, že veřejný prostor je komponovaný do těžiště náměstí v jednotlivých plánech. Ty jsou v prostorovém dialogu s kompozicí zámku a hradu. Současná fotka ukazuje narušení historického prostoru nevhodným umístěním lípy vysazené v šedesátých letech.

A6

A7

A6, A7 _ Kompozici gradujícího prostoru a jednotlivé plány na straně města tvoří mariánský sloup, ve významné pozici umístěná radnice a na vyvýšeném místě kostel s věží. Důležitou úlohu z hlediska městské struktury a členění veřejného prostoru zastával dům z východu přiléhající k radnici, který uzavíral jižní stranu náměstí a odděloval ho od prostoru před kostelem. Druhý, také již zaniklý dům, který uzavíral v zadním plánu jižní stranu náměstí, je vidět na pravé straně historického snímku. Oba domy byly důležité především z hlediska plnosti městské struktury a rozmanitosti a členění veřejného prostoru středu města. Na současné fotografii jsou vidět místa proluk po již neexistujících domech.

A8

A9

A8, A9 _ Pohledy od jihu směrem k náměstí a zámku z roku 1942 a 2019 ukazují rozpad uličního prostoru v místech již zaniklé jižní (horní) brány.

PROGRAM REGENERACE MĚSTSKÉ PAMÁTKOVÉ ZÓNY BEČOVA NAD TEPLOU

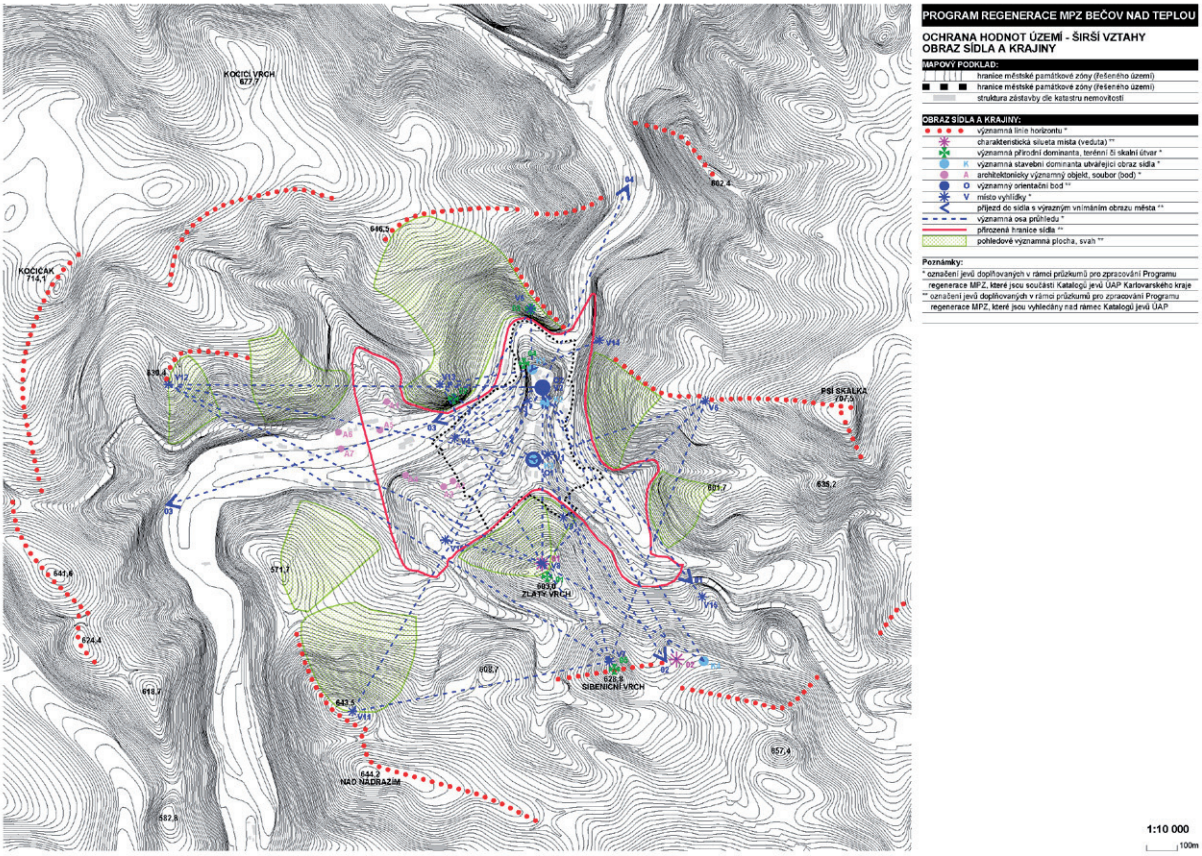

B1 _ Výkres ochrany hodnot území _ širší vztahy _ obraz sídla a krajiny

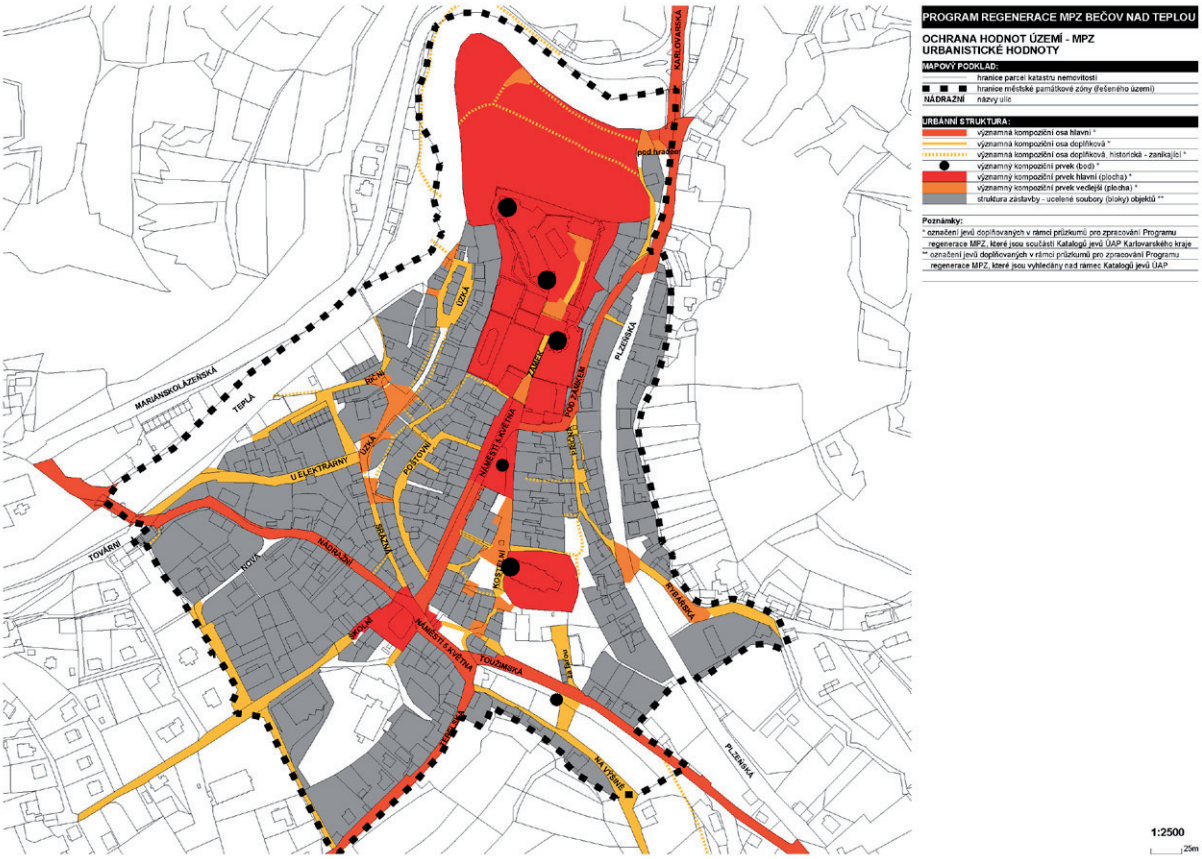

B2 _ Výkres ochrany hodnot území _ MPZ _ urbanistické hodnoty _ urbánní struktura

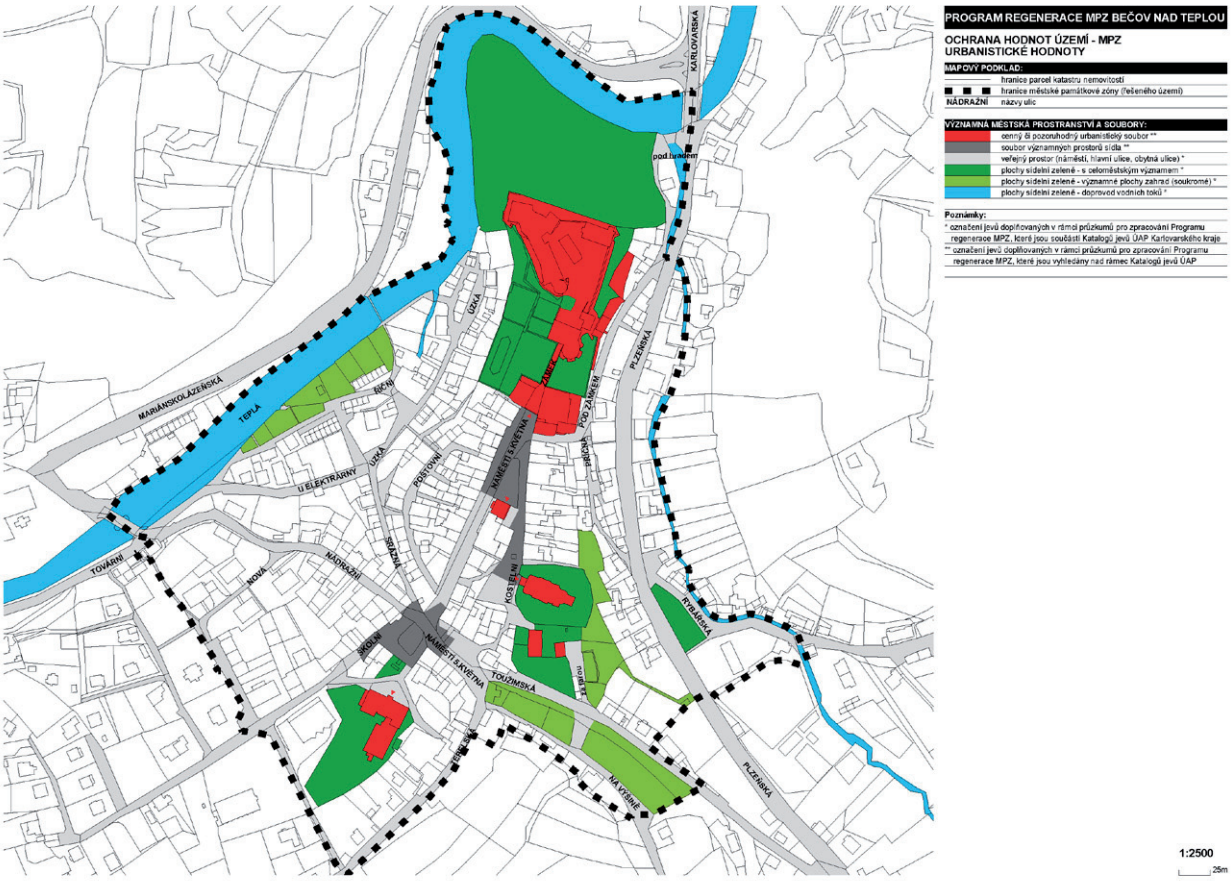

B3 _ Výkres ochrany hodnot území _ MPZ _ urbanistické hodnoty _ významná veřejná prostranství a soubory

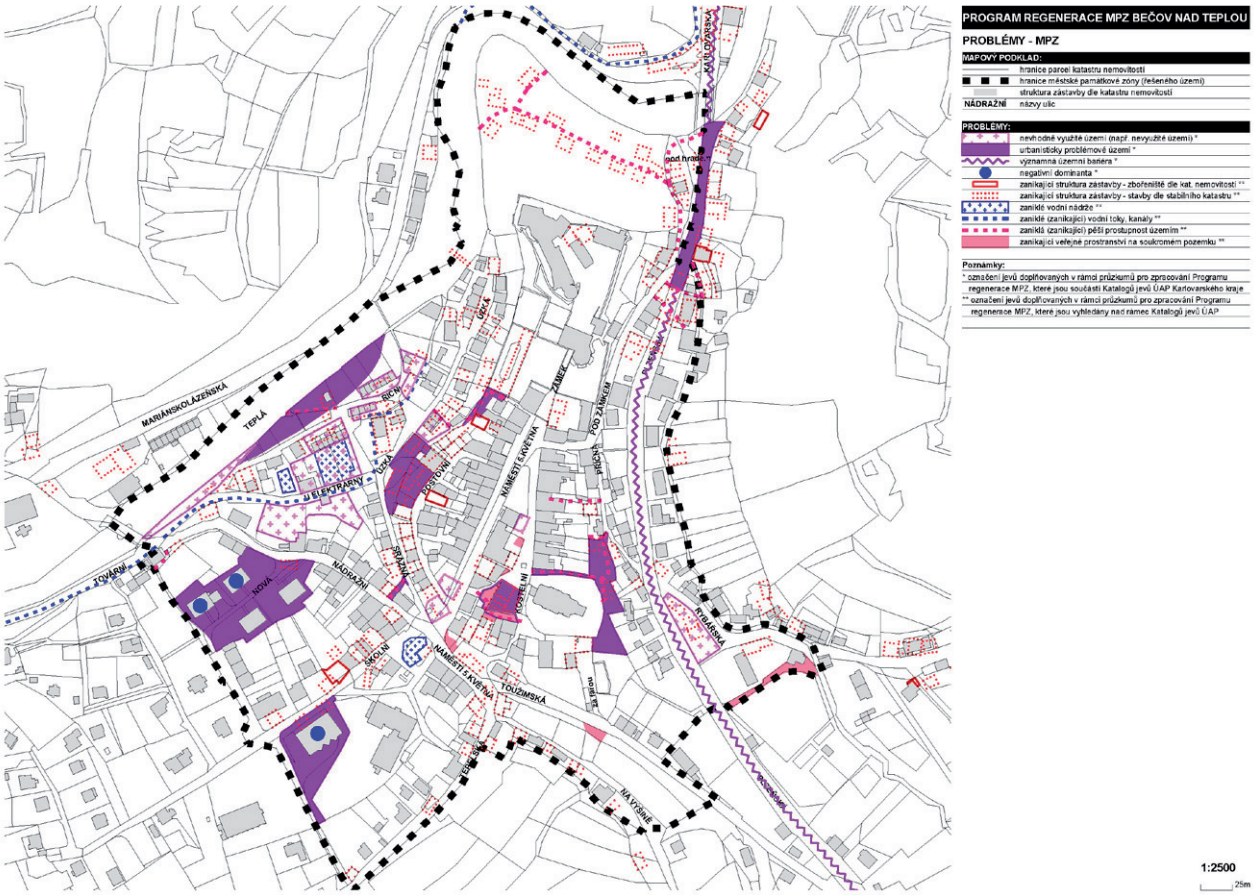

B4 _ Výkres problémů _ MPZ

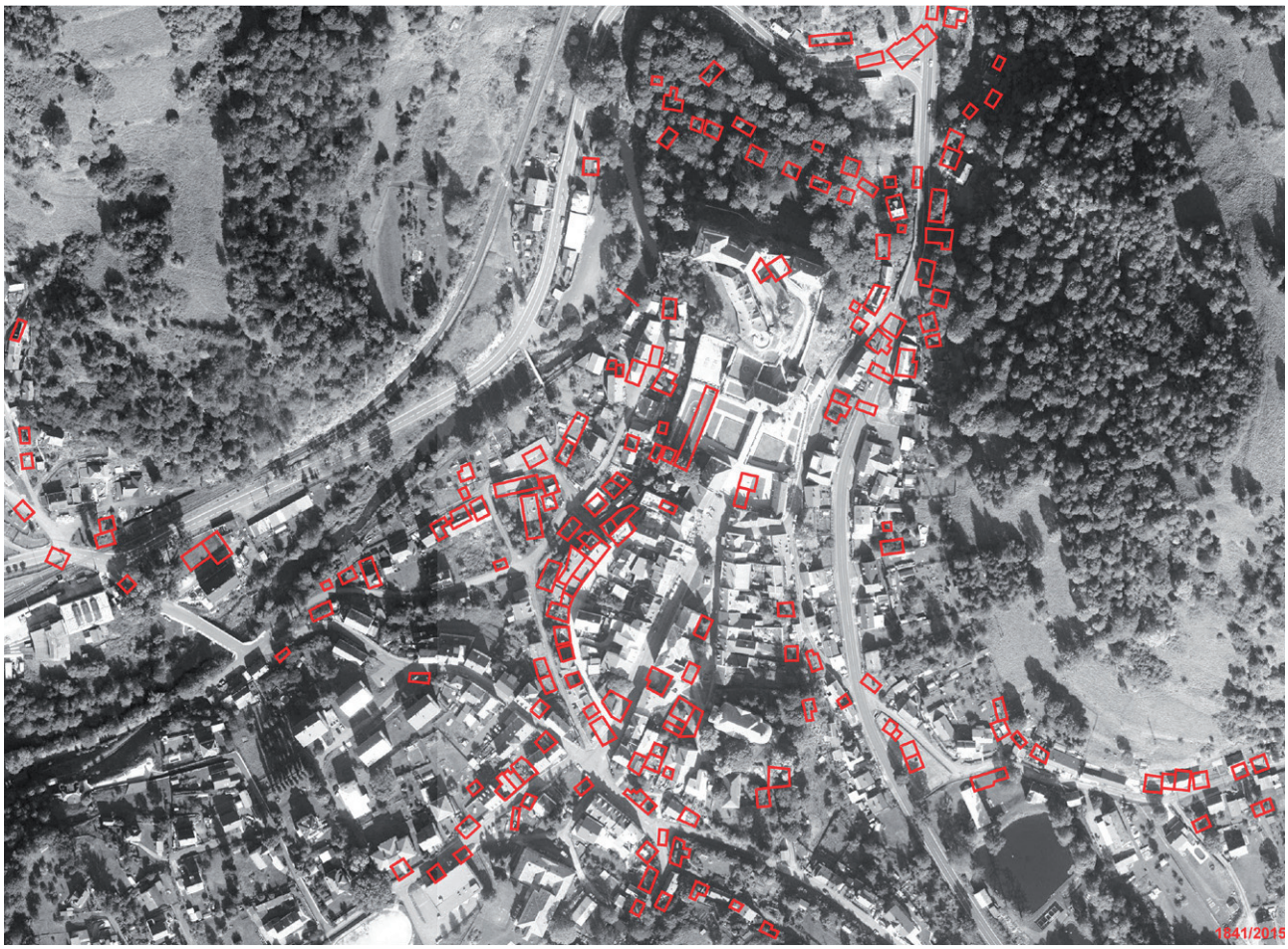

B5 _ Schéma zaniklých objektů odvozený od mapy stabilního katastru

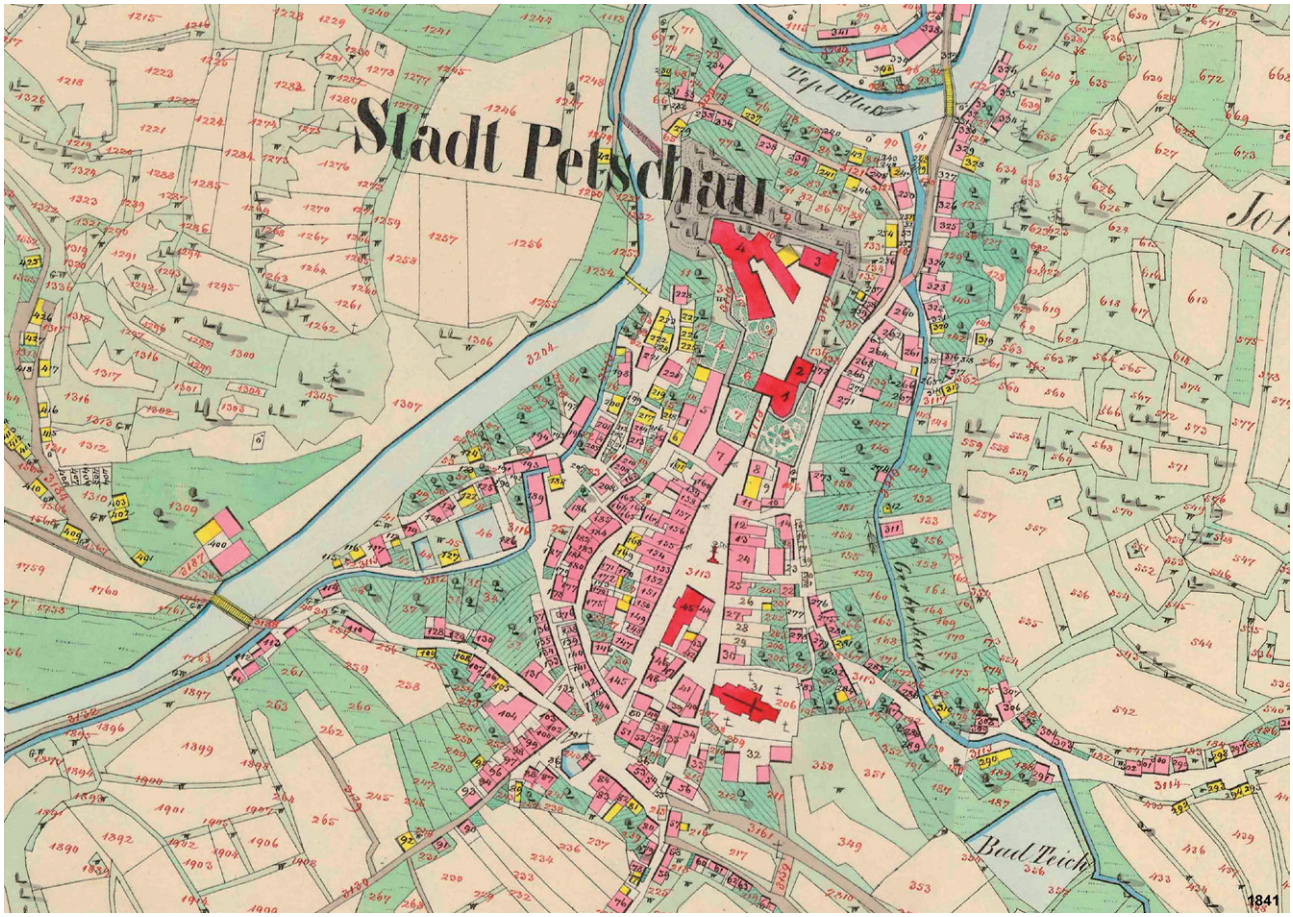

B6 _ Výřez mapy stabilního katastru z roku 1841

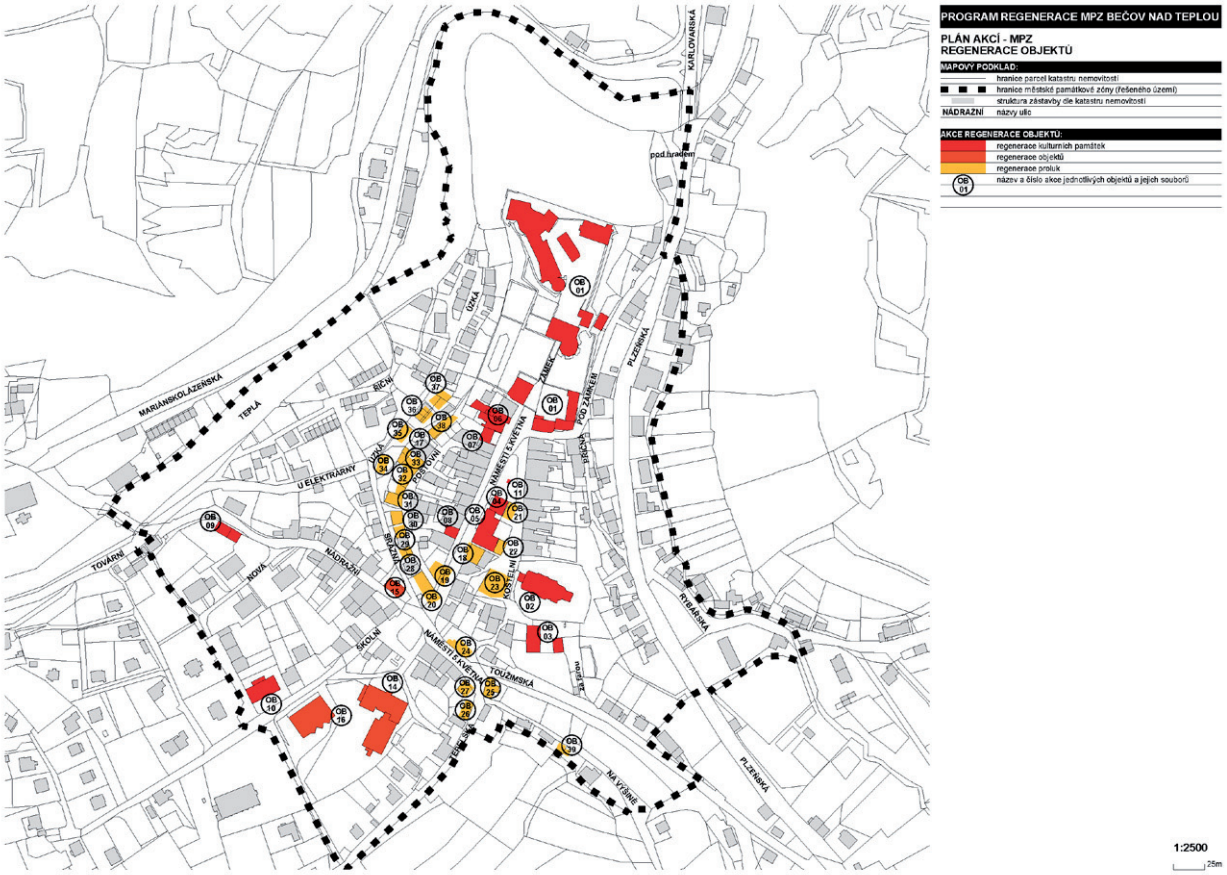

B7 _ Výkres plánů akcí _ MPZ _ regenerace objektů

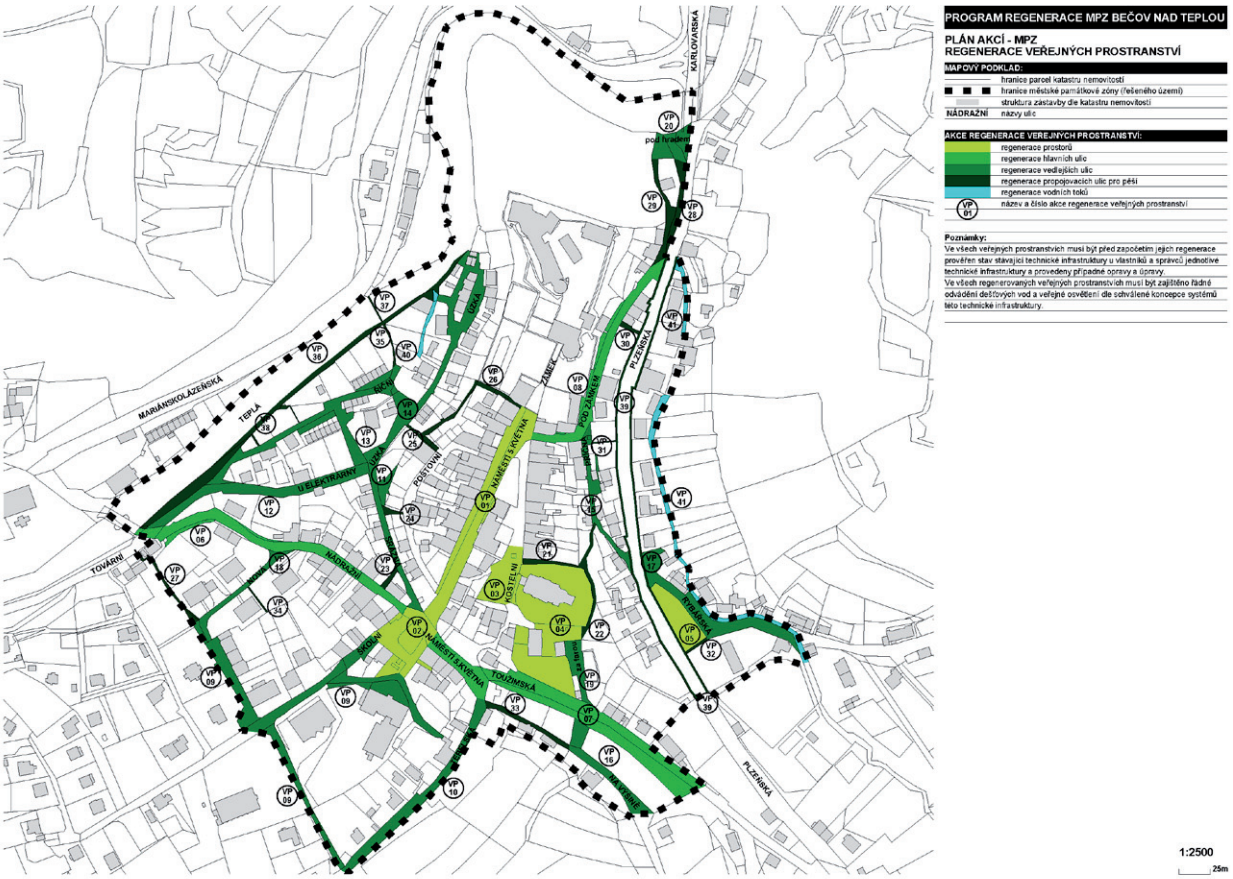

B8 _ Výkres plánů akcí _ MPZ _ regenerace veřejných prostranství

PŘÍKLADY SOUDOBÉ ARCHITEKTURY JAKO SOUČÁSTI HISTORICKÉHO URBANISMU

C1

C2

C3

C4

C5

C6

C1, C2, C3 _ Dům XXS _ Krakovo, Lublaň, Slovinsko, 2002-04, autor: Dekleva Gregorič arhitekti _ V chráněné historické čtvrti nedaleko městského centra stojí víkendový dům, který svým objemem a umístěním vychází z původního výminku.

C4, C5, C6 _ Atelier Bardill, Scharans, Švýcarsko, 2002-07, autor: Valerio Olgiati _ Atelier v historicky chráněné části obce stojí na místě bývalé stodoly a přebírá její vnější tvar. Vnitřek domu zabírá zhruba třetinu objemu, zbytek tvoří nezastřešené nádvoří.

C7

D1

C8

D2

C9

D3

C7, C8, C9 _ Muzeum MeCrì, Minusio, Švýcarsko, 2012-16, autor: Inches Geleta Architetti Sagl _ Vyšší bíle omítnutá stavba byla z původně rezidenčního domu uvnitř přestavěna na galerii. Nižší objekt novostavby s místností pro výstavy s horním galerijním osvětlením je umístěn za zbytky chráněných historických zdí, které tvoří hranici mezi soukromým pozemkem a veřejným prostorem.

D1, D2, D3 _ Galerie Závodný, Mikulov, Česká republika, 2009-11, autor: Štěpán Děnge, Jakub Děnge _ Galerie postavená na místě zaniklých stavení dotváří jižní stranu současného náměstí. Svým prostorovým členěním stavba umožňuje průhledy na mikulovský zámek a zároveň rozšiřuje veřejný prostor o terasu přístupnou po schodišti vedoucím přímo z náměstí.

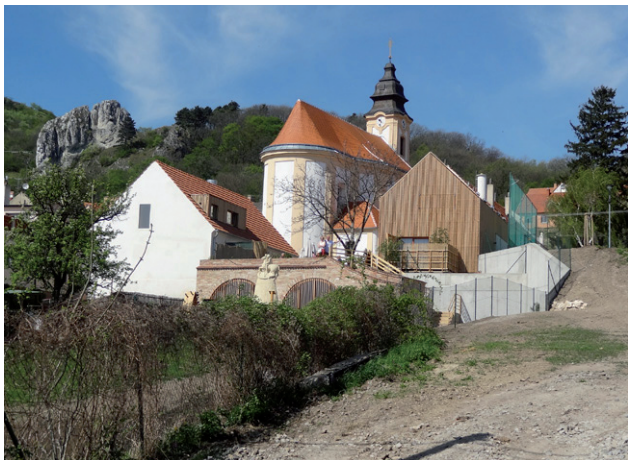

D4

D5

D6

D4, D5, D6 _ Areál Café fara, Klentnice, Česká republika, 2008-15, autor: Atelier Štěpán _ U kostela sv. Jiří ve středu obce vznikl od renovace pozdně barokní fary až po postupně obnovované a nově dostavované stavby areál pro ubytování a služby. Jedná se o dobrý příklad historické obnovy objektů i zcela soudobý přístup k stavění v historickém kontextu. V neposlední řadě se jedná o znovu oživené místo.

D7

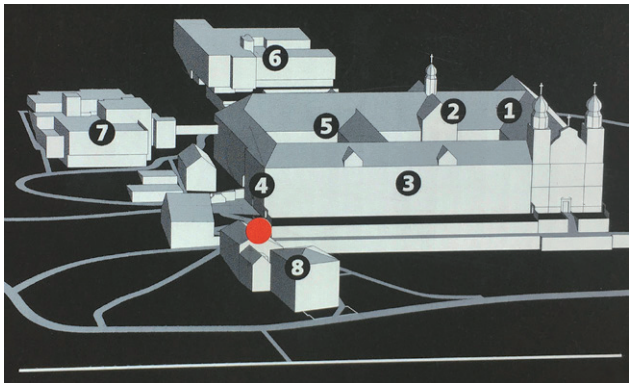

D8

D9

D7, D8, D9 _ Dívčí internát „Unterhaus" areálu kláštera v Disentis, Švýcarsko, 2001-04, autor: Gion A. Caminada _ Budova internátu je součástí gymnázia náležícího k benediktýnskému klášteru. Původní barokní klášter byl během let dostavován a zároveň k němu byly přistavovány i ostatní budovy. Na přelomu šedesátých a sedmdesátých let je barokní koncept obohacen o samostatně stojící zcela soudobé budovy sloužící provozu školy, které jsou s klášterem spojeny krytými můstky. Roku 2005 byl do areálu začleněn i dívčí internát „Dolní dům", který nenásilným způsobem obestavuje obdobný objem, jako mají okolní měšťanské domy a dotváří tak podobu středu obce nad kterou klášter stojí. Současnost architektury internátu spočívá v tvorbě vnitřního prostoru a architektonickém detailu. Klášterní komplex, aniž by napodoboval historickou architekturu, vytváří soudržný a bohatý celek.

E1

E4

E2

E5

E3

E9

E1, E2, E3 _ Archeologické muzeum Narona-Vid, Chorvatsko, 2001-07 autor: Radionica arhitekture _ Budova muzea, zasazená do historické vesnice, vytváří současným architektonickým jazykem zastřešení archeologického naleziště i vnitřní výstavní prostor. Zároveň přebírá původní měřítko antického chrámu, který na daném místě původně stál. Vnější schodiště vedoucí po fasádě objektu rozšiřuje veřejný prostor malého náměstí na střechu muzea, která vedle venkovní expozice nabízí i výhled do úrodného údolí řeky Neretvy.

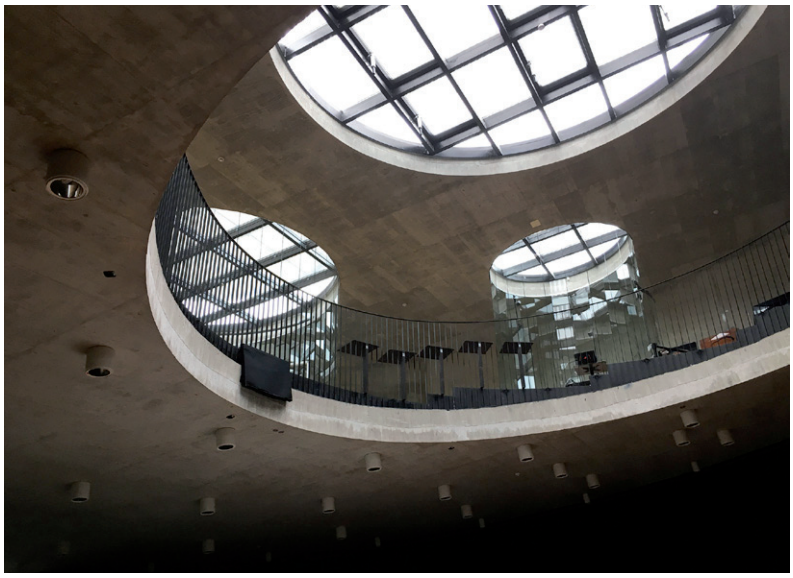

E6

E7

E8

E4, E5, E6, E7, E8, E9 _ KSEVT _ Evropské kulturní centrum pro vesmírné technologie _ Vitanje, Slovinsko, 2009-12 autor: Bevk Perović arhitekti, Degleva Gregorič arhitekti, OFIS arhitekti, Sadar Vuga arhitekti _ Nejenom na počest vesmírného teoretika Hermana Potočnika Noordunga (slovince narozeného v Pule) bylo v malé obci Savinjského regionu postaveno kulturní centrum pro vesmírné technologie. V objektu jsou dva typy provozu. Místní „kulturní dům" - sál, jenž je umístěn v přízemí ve středu objektu a výzkumné a výstavní prostory, které vyplňují zbytek centra. KSEVT je kontrastním objektem v rámci místní urbanistické struktury. Nakolik je schopno spojit „vnější svět" a „lokální žití" je otázkou do budoucna. Uvádíme jej jako příklad záměru a jeho naplnění pro srovnání s ostatními zásahy do historických a venkovských kontextů. Každopádně u samotného objektu se jedná o soudobou promyšlenou a zajímavou architekturu. Na projektu spolupracovaly čtyři slovinské architektonické kanceláře.

PROMĚNY MĚSTA BEČOV NAD TEPLOU Olga Haláková

Konference „620 let Bečova nad Teplou" navazuje na několik předcházejících konferencí. První z nich byla nazvána „600 let města Bečov nad Teplou" a proběhla v roce 1999 za finanční podpory z projektu EU Phare a rozpočtu města. Konala se v ZUŠ Josefa Labitzkého a byla ukončena koncertem v kostele sv. Jiří. Příspěvky, které zde zazněly, byly vydány ve Sborníku 600 let Bečova nad Teplou v česko-německé jazykové mutaci. Následovaly další dvě konference: v roce 2008 „Osmičky v historii města", která byla financovaná z rozpočtu města a dotace Karlovarského kraje a proběhla na bečovské faře; a v roce 2014 mezinárodní konference „Sedm století Bečova nad Teplou" financovaná z rozpočtu města a uspořádaná v ZUŠ J. Labitzkého. Cílem těchto akcí bylo založit tradici setkávání odborníků i laické veřejnosti nad tématy, jež by pomohly zmapovat historii města a zároveň nastínit tvorbu novodobých modelů udržitelného rozvoje života ve městě. Tyto modely je potřeba vypracovat ve vztahu k intenzivnímu cestovnímu ruchu a historickým památkám a zároveň s citlivým přístupem vůči obyvatelům, kteří zde trvale žijí. Příspěvky, které zazněly na poslední z těchto konferencí, nyní vychází tiskem v tomto sborníku.

Termín konání konference „620 let Bečova nad Teplou", tj. 5. října 2019, nebyl zvolen náhodně. Toho dne tomu bylo přesně dvacet jedna let, co byl Bečovu nad Teplou navrácen statut města, o který přišel v polovině 20. století.

Spolu s partnery, přáteli a příznivci města jsme se rozhodli uspořádat tuto konferenci, která by měla alespoň v náznaku informovat veřejnost o poznatcích z historie města v posledních desetiletích, především o těch, které doposud nebyly zveřejněny, anebo současné poznání potvrdilo, že jejich význam je mnohem vyšší, než se mnozí doposud domnívali.

První městská práva město Bečov nad Teplou získalo v roce 1399, a roce 2019 tedy slavíme 620. výročí prokazatelné existence sídla Bečov nad Teplou. Historie tohoto středověkého města je přirozeně spojena s dějinami hradu a jeho vlastníky. V průběhu dějin docházelo ke střídání vůdcovské role mezi hradem a městem, protože město mělo ambice vládnout si samostatně a nezávisle na hradě. Samotné střídání ukazuje, jak se mu to dařilo. Ale právě toto soužití města a hradu, trvající do dnešních dnů, je pro Bečov nad Teplou charakteristické. I v současnosti je dění ve městě a na hradě a zámku pevně spojeno, probíhá v těsné spolupráci a ve prospěch rozvoje obou míst.

Město Bečov nad Teplou může být příkladem pro další obce tohoto charakteru. Zejména obnova Městské památkové zóny (prohlášena v roce 1992) a vyhlášení Krajinné památkové zóny (2014) dlouhodobě zajišťuje rozvoj a jejich ochranu historických odkazů na celém katastrálním území města. Děje se tak do jisté míry díky tomu, že Bečov nad Teplou má ucelené a zachovalé historické jádro a jeho okolitá krajina je protkaná stopami lidské činnosti. Je tedy co chránit, a to i ve státním zájmu.

Samospráva města Bečov nad Teplou má dle mého názoru před sebou dvě hlavní cesty, jednou je vytvořit co nejlepší podmínky pro obyvatele zde trvale žijící a druhou je vnímat město, jak je vidí široká veřejnost, tj. pohledem zvenčí. Oba směry jsou náročné na správu a domnívám se, že úspěch přinese pochopení obou pohledů a jejich sloučení do nových vizí, které udrží slávu tohoto malého městečka, zachování jeho historických hodnot a využití všech moderních nástrojů na jeho kultivovaný rozvoj.

Rozmachu města Bečov nad Teplou napomáhá mimo jiné i to, že je zastoupeno v regionálních a celorepublikových organizacích. Mezi ty hlavní patří:

Sdružení historických sídel Čech, Moravy a Slezska (SHS ČMS)

Je to dobrovolná, zájmová, nestranická a nevládní organizace sdružující především historické obce nebo jejich části, na jejichž území jsou zachovány významné kulturní hodnoty, zejména nemovité památky. Vzniklo z iniciativy měst v listopadu roku 1990. Bečov nad Teplou je dlouholetým členem sdružení, se zastoupením v předsednictvu a výboru sdružení. V soutěži o titul historické město za rok 2013 vypsané tímto sdružením získal Bečov nad Teplou krajské vítězství a opakované ocenění Moderní obec. Přínosem členství je mimo metodiky, studijních cest a edukativních konferencí i zprostředkování podpory projektů obnovy kulturních památek atd.

Svaz města a obcí _ členství přineslo městu prospěšnou a výraznou metodickou spolupráci.

Euregio Egrensis _ společenství příhraničních měst na české a německé straně, díky městem zpracovaným projektům a jejich podpoře byly prohloubeny partnerské vztahy zejména s příhraničními městy v SRN a zajištěno spolufinancování kulturních akcí, jakými jsou Bečovské slavnosti, výměnné tábory mládeže, pobyty žáků a učitelů základních škol, vydávání propagačních materiálů atp.

Vodohospodářské sdružení obcí západních Čech (VSOZČ) _ dobrovolný svazek obcí jehož základním posláním je zásobování členů svazku vodou a odvádění a čištění odpadních vod. Vznikl dne 9. února 1993. Přínosem členství je mimo jiné i zrealizované rozšíření vodovodní sítě v Bečově nad Teplou.

Nadace Georgia Agricoly Slavkovský les (NGA SL) _ cílem nadace byla revitalizace krajiny po důlní činnosti a zpřístupnění dolu Jeroným. Za pomoci členství Bečova nad Teplou byl cíl naplněn.

Svazek obcí Slavkovský les (SOSL) _ založen v roce 1995; vzhledem k roztříštěnosti našich obcí v krajině došlo k jejich spojování do dobrovolných celků, které řeší společné zájmy rozvoje obcí na větším území. Vytvořený mikroregion ve zpracované rozvojové strategii zhodnotil tehdejší stav v obcích a navrhl cesty ke zlepšení podmínek jednotlivých oblastí života na celém území. Byla navázána spolupráce s původními občany žijícími dnes v SRN, která vyvrcholila vzájemnou součinností. V současnosti je ve SOSL 19 obcí, 12 obcí z Karlovarského a 7 obcí z Plzeňského kraje.

Místní akční skupina Kraj živých vod, z.s. (MAS Kraj živých vod, z.s., původně Náš region) _ Místní akční skupina (MAS) je nezisková organizace, jejímiž členy jsou podnikatelské subjekty, neziskové organizace a obce i svazky obcí v daném území. Toto místní partnerství funguje na principu metody LEADER a společným cílem všech členů je rozvoj venkovského území.

Základní platformou pro vznik MAS Kraj živých vod, z.s. byl Svazek obcí Slavkovský les pro obnovu venkova, který se stal jejím zakládajícím členem v roce 2005. V té době měl svazek obcí již bohatou zkušenost s realizací projektů obnovy. Současná členská struktura umožňuje další rozvoj pomocí rozvojových dotačních titulů. Na území MAS působí v současnosti 21 obcí (14 obcí z Karlovarského a 7 obcí z Plzeňského kraje).

Celková rozloha území MAS Kraj živých vod činí přes 613 km^2 a celkový počet obyvatel žijících v současnosti na tomto území je 13 343.

PARTNERSTVÍ

Důležitým krokem organizace života v Bečově nad Teplou, který umožnil navázání širších vztahů, bylo rozhodnutí založit partnerství s dalšími městy v zahraničí. Následně uzavřené partnerské smlouvy vychází z historických souvislostí a dobrých vztahů lidí ze spřátelených evropských měst. To je i podstatou partnerství, které navíc přineslo i finanční prostředky, nová přátelství, společné projekty, inspiraci atd.

Bečov nad Teplou uzavřel písemné smlouvy o partnerství s městy Florennes v Belgii, Thalheim v Spolkové republice Německo (SRN) a Eschenburg v SRN.

Město **Florennes** je historicky spojeno s Bečovem nad Teplou šlechtickým rodem Beaufort Spontin, který po francouzské revoluci přesídlil z Belgie do Bečova nad Teplou. Součástí jejich majetku přivezeného do Čech byl relikviář sv. Maura, který naše město proslavil, jednak svým dramatickým příběhem nálezu relikviáře, ukrytého v podlaze hradní kaple a obrovským zájmem veřejnosti po jeho vystavení v bečovském zámku.

K první oficiální návštěvě z Florennes v Bečově nad Teplou došlo v roce 2008, kdy po předchozích neformálních kontaktech přijela skupina členů historických spolků se starostou Stéphanem Lasseaux. Po opakovaných vzájemných návštěvách došlo v roce 2013 k podpisu partnerské smlouvy mezi oběma městy, kterou podepsali starosta Florennes Pierre Helson, ředitel spolku Saint-Exupéry Michel Liessens, do jehož kompetence spadají mezinárodní vztahy města Florennes, starostka Bečova nad Teplou Olga Haláková a Tomáš Wizovský ze Státního hradu a zámku. Smlouva byla podepsána 30. dubna 2013 ve Florennes a 20. července 2013 v Bečově nad Teplou.

Partnerství s městem **Thalheim**, bylo založeno díky přátelským vztahům mezi rodinami Heldových z Abertam a Weissbachových z Thalheimu, kteří iniciovali i první formální komunikaci mezi oběma městy. Po opakovaných setkáních vedení měst, na kterých byly definovány společné zájmy pro obnovu měst a možnosti spolupráce

mezi školami a spolky, došlo v Thalheimu dne 16. dubna 2016 k oficiálnímu podpisu partnerské smlouvy podepsané starostou Thalheimu Nico Dittmannem a starostkou Bečova nad Teplou Olgou Halákovou. Díky této spolupráci se žáci zdejší základní školy a sportovci zúčastnili společných táborů a sportovních soustředění a došlo k opakovaným návštěvám občanů obou měst, zejména na kulturních akcích.

Město **Eschenburg** má s Bečovem nad Teplou a jeho regionem mnoho společného i když je vzdálenost mezi nimi poměrně velká. Původní rodáci z našeho regionu se usadili po 2. světové válce v Eschenburgu a přilehlé oblasti. Koncem devadesátých let minulého století přijel do Bečova nad Teplou jeden z nich, bečovský rodák a tehdejší starosta Eschenburgu Walter Jank. Ten inicioval společná jednání a záleželo mu na navázání širších vztahů. Walter Jank doposud pravidelně navštěvuje Bečov nad Teplou a udržuje přátelské vazby. Spolupráce mezi městy začala výměnnými pobyty žáků Základní umělecké školy Josefa Labitzkého v Bečově nad Teplou a Holderbergschule v Eschenburgu. Tento vynikající projekt trvá doposud, tedy více než 10 let. Za toto období proběhlo mnoho společných návštěv a setkání, která umožnila mnoho osobních přátelství. Partnerská smlouva mezi oběma městy byla podepsána v Eschenburgu 12. května 2018, starostou města Eschenburg Konradem Götzem a starostkou města Bečov nad Teplou Olgou Halákovou.

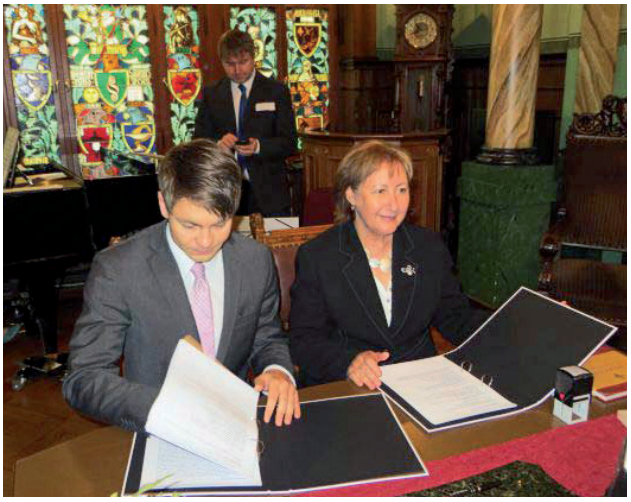

Podpis partnerské smlouvy v Thalheimu

Podpis partnerské smlouvy v Eschenburgu

Podpis partnerské smlouvy ve Florennes

SMLOUVA O PARTNERSTVÍ A SPOLUPRÁCI
mezi městy
BEČOV NAD TEPLOU A FLORENNES

PROJEKT PARTNERSTVÍ A VZÁJEMNÁ SPOLUPRÁCE

BEČOV NAD TEPLOU – KARLOVARSKÝ KRAJ – ČESKÁ REPUBLIKA
FLORENNES – PROVINCIE NAMUR – BELGIE

Města Bečov nad Teplou a Florennes tímto uzavírají smlouvu
o partnerství a vzájemné spolupráci.

Toto partnerství je založeno na historické spojitosti mezi městy ztělesněné klenotem evropského významu, relikviářem sv. Maura, který po mnohá staletí setrvával na obou jejich území. V 19. století jej šlechtický rod Beaufort-Spontin přenesl z belgického Florennes, kde se nacházel od svého vzniku ve 12. století, do Bečova nad Teplou. V současnosti je tento poklad označen jako významem druhý klenot po korunovačních klenotech ve vlastnictví České republiky a je na soupisu majetku Státního hradu a zámku Bečov nad Teplou.

Cílem partnerství je v první řadě deklarovat tuto neoddiskutovatelnou historickou vazbu, ke které se obě města hlásí. Dále chce přispět k navázání hlubší spolupráce, která povede k poznání historie obou měst, ke vzájemnému poznávání jejich občanů a k pořádání projektů v oblasti obnovy kulturních památek, kultury, publikační činnosti a dalších oblastí života. Bezprostředním záměrem partnerství je vytvoření stěžejních projektů, které umožní rozvoj a udržení spolupráce v rámci jak oficiálních tak občanských aktivit obou měst, tak aby historické hodnoty byly zachovány pro další generace bez ohledu na společenské události a politické podmínky. Tak jak se to stalo v případě relikviáře sv. Maura.

Smlouvu o partnerství uzavírá:

Město Bečov nad Teplou zastoupeno:
Olga Haláková, starostka města
Mgr. Tomáš Wizovský, kastelán Státního hradu a zámku Bečov nad Teplou
Schváleno usnesením zastupitelstva města Bečov nad Teplou 21. května 2013

Město Florennes zastoupeno:
Pierre Helson, starosta města
Michel Liessens, ředitel neziskové organizace Saint-Exupéry – mezinárodní vztahy
Schváleno usnesením zastupitelstva města Florennes dne 30. dubna 2013

Olga Haláková starostka města Bečov nad Teplou	Mgr. Tomáš Wizovský kastelán SHZ Bečov nad Teplou	Pierre Helson starosta města Florennes	Michel Liessens ředitel n.o. Saint-Exupéry mezinárodní vztahy Florennes

MĚSTO Bečov nad Teplou okres Karlovy Vary

COMMUNE DE FLORENNES PROV. NAMUR

Bečov nad Teplou dne 20. července 2013 Florennes dne 30. dubna 2013

SMLOUVA O PARTNERSTVÍ MĚST A KOMUNÁLNÍ SPOLUPRÁCI MEZI MĚSTY BEČOV NAD TEPLOU A THALHEIM V KRUŠNÝCH HORÁCH

PROJEKT PARTNERSTVÍ MĚST A KOMUNÁLNÍ SPOLUPRÁCE BEČOV NAD TEPLOU – OKRES KARLOVY VYRY – ČESKÁ REPUBLIKA THALHEIM V KRUŠNÝCH HORÁCH – OKRES KRUŠNÉ HORY – SPOLKOVÁ REPUBLIKA NĚMECKO

Města Bečov nad Teplou a Thalheim v Krušných Horách tímto uzavírají smlouvu o partnerství měst a komunální spolupráci.

První předpoklady pro vznik nových vztahů s městem Thalheim v Krušných Horách v okrese Krušné Hory byly dány osobními kontakty a přátelstvími, které se následně rozvinuly v oficiální návštěvy zástupců měst Bečov nad Teplou v Thalheimu v Krušných Horách. Oboustranný zájem, který vznikl z rozhovorů, a také porozumění týkající se dalšího rozvoje školství, oblastí kultury a sportu, zlepšení technické infrastruktury ve městech, ochrany životního prostředí stejně jako veřejného života, našel své vyvrcholení v přání vytvořit smlouvu o partnerství měst Bečov nad Teplou a Thalheim v Krušných horách.
Cílem partnerství je obsáhlá spolupráce, která přiblíží historii obou měst a povede k tomu, že se obyvatelé lépe poznají a že budou realizovány projekty z oblastí obnova měst, kultura, školství, publikační činnost, městské spolky, ochrana životního prostředí a další.
Bezprostředním cílem partnerství je spolupráce při oficiálních, jakož i občanských aktivit obou měst. Pro finanční zajištění již zmíněných cílů, aniž by muselo být zasáhnuto do rozpočtů obou měst, lze využít dotačních prostředků z fondů pro příhraniční oblasti Čech a Saska, Euregia Egrensis (Euroregion Erzgebirge) a dalších.

Thalheim v Krušných Horách, dne 01.01.2016

za město Thalheim v Krušných Horách

Nico Dittmann
Starosta

Bečov nad Teplou, dne 01.01.2016

za město Bečov nad Teplou

Olga Haláková
Starostka

Eschenburg
Partnerschaft

Der frühere Bürgermeister Walter Jank von Eschenburg, geboren in Petschau / Becov nad Teplou, hatte 1996 den ersten Kontakt bei einem Besuch in seiner Geburtsstadt mit der damaligen Bürgermeisterin Jitka Rudolfova geknüpft.
Aus dieser Kontaktaufnahme entstand ein Austausch von jungen Menschen zwischen der Holderbergschule in Eschenburg und der Musikschule Josef Labický in Becov nad Teplou. Durch engagierte Lehrer, unterstützt von den jeweiligen Schulleitungen, gibt es seit 2004 jährliche wechselseitige Besuche. Bei Musik, Ausflügen und Begegnungen sind die Jugendlichen mit viel Neugier und ohne Vorurteile aufeinander zugegangen. Wer diesen Austausch erlebt, der sieht schnell: So wächst Europa!

Für die Kommunen Eschenburg und Becov nad Teplou ist es an der Zeit, aus diesen wechselseitigen Begegnungen nun eine Partnerschaft zu formen. Ziel ist es, den Austausch der Jugend zu sichern und die Begegnung zwischen unseren Kommunen auszuweiten. Zur Aussöhnung nach einer gemeinsamen Geschichte und im Blick auf eine gemeinsame Zukunft in Europa, wollen wir Vertrauen bauen für ein gutes Miteinander.

Bečov nad Teplou
Družba

Bývalý starosta města Eschenburg Walter Jank, narozený v Bečově nad Teplou, navázal při návštěvě svého rodného města v roce 1996 první kontakt s tehdejší starostkou Jitkou Rudolfovou.
Z tohoto prvního setkání vzešla výměna mladých lidí škol Holderbergschule v Eschenburgu a hudební školy Josefa Labického v Bečově nad Teplou. Díky angažovaným učitelům, podporovaným vedením škol, probíhají od roku 2004 každoroční vzájemné návštěvy. Při hudbě, výletech a setkáváních se mladí lidé sbližují s bez předsudků a s velkou zvědavostí. Kdo tuto výměnu zažije, zjistí rychle: Tak roste Evropa!

Pro obce Eschenburg a Bečov nad Teplou nastala vhodná doba vytvořit z těchto vzájemných setkávání partnerství. Cílem je zajistit výměnu mládeže a rozšířit setkávání /kontakty našich obcí. Pro usmíření po společné historii a s výhledem na společnou budoucnost v Evropě chceme budovat důvěru v dobré vzájemné soužití.

Bečov nad Teplou, 06.09.2017
Eschenburg, 12.05.2018

Gemeinde Eschenburg

Götz Konrad
Bürgermeister

Gemeinde Eschenburg
Nassauer Straße 11
35713 Eschenburg
Lahn-Dill-Kreis
Bundesrepublik Deutschland
Internet: www.eschenburg.de

Město Bečov nad Teplou

Olga Haláková
Starostka

Město Bečov nad Teplou
Náměstí 5. května 1
364 64 Bečov nad Teplou
Karlovarský kraj
Česká republika
Internet: www.becov.cz

Budoucnost města vyžaduje dobrou přípravu strategických plánů, studií, projektů, na jejichž základě teprve dochází k samotné realizaci. V posledních desetiletích byly pro strategické záměry zpracovány pasporty komunikací, dopravy a dopravního značení, veřejného osvětlení atd. V nejbližších letech je město připraveno na realizace díky zpracované Strategii rozvoje města a zejména Programu regenerace Městské památkové zóny, projektové dokumentaci na rekonstrukci pláště Základní školy a mateřské školy Bečov nad Teplou, bytového domu v Mariánskolázeňské ulici, studie plánované cyklostezky přes celé katastrální území města, studie hřbitova za účelem zřízení urnového háje atp. Město schválilo také Návrh nového územního plánu, který mimo jiné zohlední novou roli města při realizaci záměru zmírnit zatížení místních obyvatel velkou návštěvností a s ní souvisejícími potřebami města.

Závažným úkolem správy města je udržení provozu Základní školy a mateřské školy Bečov nad Teplou, který bude vyžadovat mnoho úsilí, finančních prostředků a vstřícnosti zřizovatele, města Bečov nad Teplou. Samotný objekt školy vyžaduje rekonstrukci a nízký počet žáků komplikuje situaci se zajištěním řádného běhu základní výuky. Zajímavou skutečností je existence Základní umělecké školy Josefa Labitzkého v Bečově nad Teplou, která působí v původní budově a kde probíhá výuka hudební, výtvarná i dramatická.

Město čekají strategické technické úkoly, jakými jsou vybudování sběrných parkovišť a dopravního systému, obnova technické infrastruktury – opravy komunikací, kabelizace, rozvod vody a kanalizace ve všech částech města atd. Ale potýká se i s nedostatkem lidských zdrojů pro rozvoj jak technických oblastí například Městské společnosti Bečov, s.r.o., tak i kulturních oblastí, které by vytvořily nabídku pro rozvoj vzdělanosti ve městě. Bečov nad Teplou má i díky zachovalému historickému jádru šanci zachovat si zájem široké veřejnosti a desítky jeho kulturní památek chráněných státem na svém území budou vždy tím zajímavým, co přiláká pozornost a čím se město liší od jiných oblastí. Vysoký počet kulturních památek zejména v Městské památkové zóně klade nároky na jejich obnovu. Díky trvalé bdělosti se podařilo zlepšit jejich stavební stav. Stálá pozornost je věnována kulturním památkám objektů radnice, kostela sv. Jiří, faře, ZUŠ J. Labitzkého, zrestaurovaným pomníkům na veřejných prostranstvích, mezi něž patří zejména pomník před ZŠ a MŠ, který získal ocenění Ministerstva obrany ČR. Nově má šanci na obnovu objekt Centrál, který vlastní nový majitel a chce jej obnovit do původní podoby.

Bečov nad Teplou a motto „lidé, památky a krajina“ přesně vystihuje oblast zájmu lidí, kteří zde žijí, a může dobře sloužit při hledání správné cesty podporované většinou obyvatelstva. V tom má toto město velkou příležitost pro svůj budoucí rozvoj. A vzhledem k tomu, že jsme se sešli u výročí 620 let samotné existence tohoto sídla, abychom alespoň částečně popsali doposud zachovalé historické hodnoty, vyjádřili svůj vztah k tomuto místu, kde žijeme, anebo k němu máme blízký vztah, měli bychom mít odvahu chránit je a dát mu, co je v nás nejlepší. Ať jsou lidé zde žijící i návštěvníci spokojeni a plní radosti a samotné město existuje v celé své jedinečné kráse.

STAVEBNĚ HISTORICKÉ POSOUZENÍ JEZU NA ŘECE TEPLÁ POD BEČOVSKÝM HRADEM

Miroslav Kolka

MPZ Bečov nad Teplou (č. ÚSKP 2131), KPZ Bečovsko (č. ÚSKP 2490), NKP hrad a zámek Bečov nad Teplou, rejstříkové číslo ÚSKP 28094/4-726, p. p. č. 3204/3, k. ú. Bečov nad Teplou, Bečov nad Teplou, okres Karlovy Vary, Karlovarský kraj _ stavebně historické posouzení jezu na řece Teplá pod hradem a zámkem

POPIS JEZU:

Jez se nachází v malebné a velmi exponované poloze přímo pod skalní ostrožnou s hradem a zámkem Bečov. Ostrožnu a městské jádro obtéká ze západní a severní strany řeka Teplá, která má v daném úseku zpevněné i nezpevněné břehy s četným skalními výchozy. Před jezem je pravý břeh tvořen vysokou skalní stěnou. Lokálně jsou některé partie doplněny zídkami z na sucho skládaného lomového kamene (místní žula). Za jezem vytváří říční koryto výrazný oblouk. Součástí levého břehu je v těchto místech opěrná zeď silnice. Skalní hrana ostrožny je u své paty na severozápadní a severní straně doplněná až po pravý břeh řeky parkovými úpravami (pozemek p. č. 9 v k. ú. Bečov nad Teplou). Břeh zde tvoří skalní výchoz, doplněný zdí z na sucho kladeného lomového kamene (výška proměnná, většinou 2-3 m).

Těleso pevného jezu přehrazuje vodní tok přímo pod jádrem hradu, tj. pod severozápadní hranou ostrožny. Zavázání do pravého břehu je zakryté nánosy, nejspíše ale bude provedeno přímo do skalního výchozu. Na levém břehu je situace narušená mladšími úpravami a destrukcí. Jez je veden přes tok šikmo ve směru jihovýchod _ severozápad. Šikmé natočení umožňovalo nátok do náhonu, který začínal nedochovaným stavidlem na levém břehu. Počátek náhonu, vedený dále po pozemku p. č. 3124/1 v k. ú. Bečov nad Teplou je zakryt novodobou betonovou zdí a navýšeným terénem. Náhon zde mohl již historicky tvořit kanál zakrytý klenbou, nebo kamennými deskami (při mladších úpravách případně i betonovými deskami).

Práh jezu tvoří stěna z vodorovně položených masivních trámů. Vzhledem k destrukci jezu a nánosům v korytě jsou z konstrukce viditelné 4, nebo 5 trámů (odhadovaný profil trámů cca 20 x 30 cm, případně 25 x 30 cm). U napojení trámů v podélném směru byl identifikován prozatím pouze spoj s krátkým čepem a dlabem. Spoje byly zřejmě zajištěné kovovými kramlemi. Trámová stěna je do dna kotvená dřevěnými hraněnými kůly/piloty (profil cca 15 x 15 cm). Kůly neprostupovaly skrz posledním horní trám (trám byl na kůl shora pouze nasazen a tím celou stěnu uzavřel). Návodní líc stěny prahu kryjí masivní fošny (položené zřejmě na sraz, šířky cca 30 cm, tl. cca 4 cm). Na práh jezu navazuje skluz. Ten má trámový rošt, tvořený trámy položenými ve směru toku (propojení příčníky nebylo zjištěno). Jejich horní konec je osedlán pomocí dlabu na korunu trámové stěny prahu (případně pod horní trám). Spodní konec trámů po směru toku není kvůli naplaveninám patrný (patrně je zde kotven piloty do dna). Těleso skluzu je mezi trámy vyplněno kameny střední velikosti (vše místní žula). Na tomto roštu s výplní je položena dlažba z velkých balvanů (opět místní žula). Veškeré kamenné části jsou položeny bez přítomnosti malty, pokud zde byl použit zásyp pískem, jílem či štěrkem, tak je vyplaven. Kamenný zához z velkých žulových balvanů je použit také ve vývařišti pod jezem.

Na skalním výchozu na pravém břehu je v těsné blízkosti prahu jezu vysekán obdélný rámeček s vodorovnou ryskou. Na levé straně rysky je vytesáno „N." a nad ryskou nápis „S B(? případně D) H 1896".

STRUČNÁ HISTORIE JEZU A VODNÍHO DÍLA:

Jez a s ním spojené vodní dílo bylo patrně spjaté s hospodářským zázemím zdejšího hradu od středověku či raného novověku. Polohu vodního díla s jezem pod hradem dobře dokládají veškeré dostupné mapové podklady. Podrobnější údaje může poskytnout pouze detailní archivní rešerše.

Z přesnějších mapových podkladů, počínaje mapami stabilního katastru z roku 1842, je patrné shodné umístění jezu s dnešním stavem. Stavba

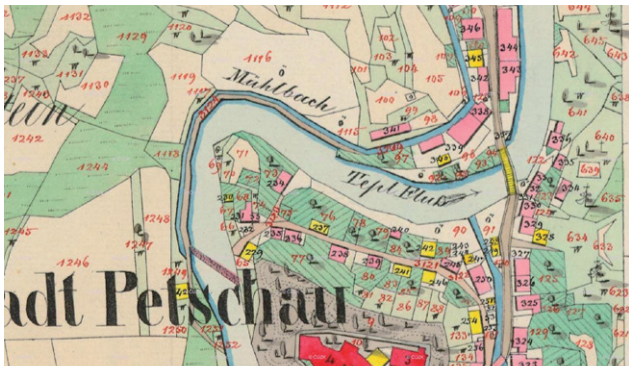

Povinný císařský otisk stabilního katastru z roku 1842, jez vykreslen červeně nad nápisem „Petschau", náhon mlýna odbočuje na levý břeh a obtéká meandr řeky Teplé.

Reambulovaná mapa (nedatováno, patrně konec 19. století), detailu zákresu jezu.

je zde označena jako nespalná, což ale nemusí nutně přesně odrážet její materiálové složení, neboť se v daném případě jednalo o objekt, který nebyl požárně nebezpečný. Červená barva v uvedených mapách může ale také odrážet vizuální dojem, který zde tvořila masivní kamenná dlažba skluzu (dřevěná konstrukce prahu byla převážně pod vodou). V mapě jsou dokonce kameny schematicky vykresleny, celou konstrukci ale po délce rozděluje linka (na indikační skice), nebo více linek (na povinném císařském otisku). Na mapách je také patrný náhon, jehož ústí (nejspíše se stavidlem) se nacházelo na levém břehu řeky při prahu jezu. Náhon vedl paralelně s obloukem Teplé a podél dnešní křižovatky silnic poháněl někdejší mlýn. Zaniklá stavba měla tehdy č. p. 21, po přečíslování je vedena pod č. p. 306. Ještě k roku 1930 Seznam a mapa vodních děl uvádí mlýn Josefa Stöhra (pohon jedno kolo na horní vodu, množství vody 0,30 m3/s, spád 3 m, normální výkon 8 HP). Pokračující náhon severněji pak poháněl další mlýn s tehdejším č. p. 22. Po přečíslování je objekt uváděn dodnes pod č. p. 293. V roce 1930 zde byl podle Seznamu a mapy vodních děl provozován Franzem Hublem mlýn a truhlárna (pohon jedno kolo na horní vodu, množství vody 0,374 m3/s, spád 2,7 m, normální výkon 9 HP).

Na základě současných vědomostí lze klást dochovanou konstrukci jezu s trámovým prahem, trámovým roštem skluzu a kamennou výplní a dlažbou skluzu nejpozději do poloviny 19. století. Bez dendrochronologické analýzy nelze vyloučit ani potvrdit případný starší původ jezu. Jedná se o konstrukci s tradiční tesařským opracováním trámů. Dochovaná vodoprávní značka s datací 1896 vůbec nemusí souviset s úpravami jezu, neboť byla použita především jako součást vodoprávního řízení (od rysky se odměřovala hladina vody v náhonu, koruna prahu apod., tj. stav nadržení vody daným vodním dílem). Případně je možné, že byla k tomuto datu prováděna rekonstrukce, či drobnější úprava vodního díla (nejen jezu, ale například přestavba vodního motoru, tj. výměna vodních kol).

Popsanou a dodnes autenticky dochovanou podobu jezu dokládají rovněž nejstarší dobové fotografie a pohlednice. Je na nich dobře patrný trámový práh jezu a kamenný kryt skluzu. Z leteckých snímků je zřetelné rozdělení skluzu na jednotlivé pole podle trámového roštu (ve směru toku, příčné rozdělení zde není viditelné). Voda přes jez přetékala, tak, že ve vývařišti vytvořila ostrov.

Kresba s pohledem na hrad (nedatováno, patrně 19. století), šipkou označen schematický zákres trámového roštu jezu, kladení trámů pravděpodobně odpovídá dnešnímu stavu.

PAMÁTKOVÁ HODNOTA JEZU:

Předmětný jez leží na pozemku p. č. 3204/3 v k. ú. Bečov nad Teplou. Je tedy součástí městské památkové zóny Bečov nad Teplou (č. Ústředního seznamu kulturních památek ČR 2131), vymezené vyhláškou Ministerstva kultury České republiky ze dne 10. září 1992 o prohlášení území historických jader vybraných měst za památkové zóny a zveřejněné ve Sbírce zákonů č. 476/1992.

Dále se nachází se také na území krajinné památkové zóny Bečovsko (č. Ústředního seznamu kulturních památek ČR 2490), prohlášené Ministerstvem kultury České republiky opatřením obecné povahy č. 7/2014 ze dne 15. září 2014. Dotčený jez a pozemek dále leží v bezprostředním kontaktu s národní kulturní památkou Hrad a zámek Bečov nad Teplou (rejstříkové číslo Ústředního seznamu kulturních památek ČR 28094/4-726), prohlášenou nařízením vlády ze dne 19. června 2002 o prohlášení a zrušení prohlášení některých kulturních památek za národní kulturní památky zveřejněné ve Sbírce zákonů č. 336/2002 a je tedy součástí prostřední této národní kulturní památky.

Z uvedeného výčtu památkové ochrany, vztahující se na daný pozemek a tedy i vlastní jez vyplývá důležitost zachování autentické podoby jezu. Pro celkovou podobu městské památkové zóny i krajinné památkové zóny Bečovsko je vzhled jezu v exponované poloze přímo ostrožnou s hradem a zámkem klíčový. Jedná se o charakteristické panorama, které bylo předmětem četných vyobrazení již od raného novověku až do současnosti. Většina dobových vedut a fotografií zachycuje spolu s hradní a zámeckou ostrožnou právě i dotčený jez. Zcela zásadní je podoba jezu rovněž především pro národní kulturní památku Hrad a zámek Bečov nad Teplou. Mimo vliv na celkové panorama, je důležitý pro vzhled pozemků s krajinářskou a parkovou úpravu u paty ostrožny, v daném případě na jejím severozápadním obvodu. Pravý břeh řeky Teplé a tedy i okraj jezu přímo souvisí s úpravami cestní sítě, opěrných zdí a zeleně hradního a zámeckého areálu.

Výřez z fotografie z roku 1908 zachytil meandr Teplé severně od hradu, na pravém okraji záběru jez s dobře patrnou trámovou korunou a skluzem z masivní žulové dlažby.

Fotografie z roku 1910, záběr na jez pod hradem s dobře patrnou trámovou korunou a masivní žulovou dlažbou skluzu, ostrov při náhonu zde vznikl zřejmě záměrně kvůli bělení.

Z výše uvedených skutečností tedy vyplývá, že z památkového hlediska je nanejvýš žádoucí zachování autentického konstrukčního řešení a celkového vzhledu jezu. Zánik jezu, anebo jeho radikální přestavba za použití soudobého konstrukčního řešení by značně negativně pohledově ovlivnily celkovou podobu městské památkové zóny, krajinné památkové zóny Bečovsko a areálu národní kulturní památky Hrad a zámek Bečov nad Teplou.

Památková hodnota vlastního jezu spočívá v autenticky zachovaném konstrukčním řešení a vzhledu. Takto autenticky zachovaných jezů daného typu, bez novodobých znehodnocujících úprav, není dochováno velké množství. Většina těchto starších konstrukcí podlehla mladší úpravám či přestavbám (např. práh byl přezdíván, vybetonován apod.). Vhodně provedená obnova jezu při respektování původního konstrukčního řešení tedy na daném místě může zachránit velmi hodnotnou technickou památku. Nedílnou součástí hodnoty jezu je i jeho umístění v malebné poloze u paty skalní ostrožny z mimořádně významným panským sídlem. **Dotčený jez je evidentně velmi významnou historickou technickou stavbou a z památkového hlediska je tedy žádoucí jeho zachování a citlivá obnova při respektování autenticky dochovaného materiálového řešení.**

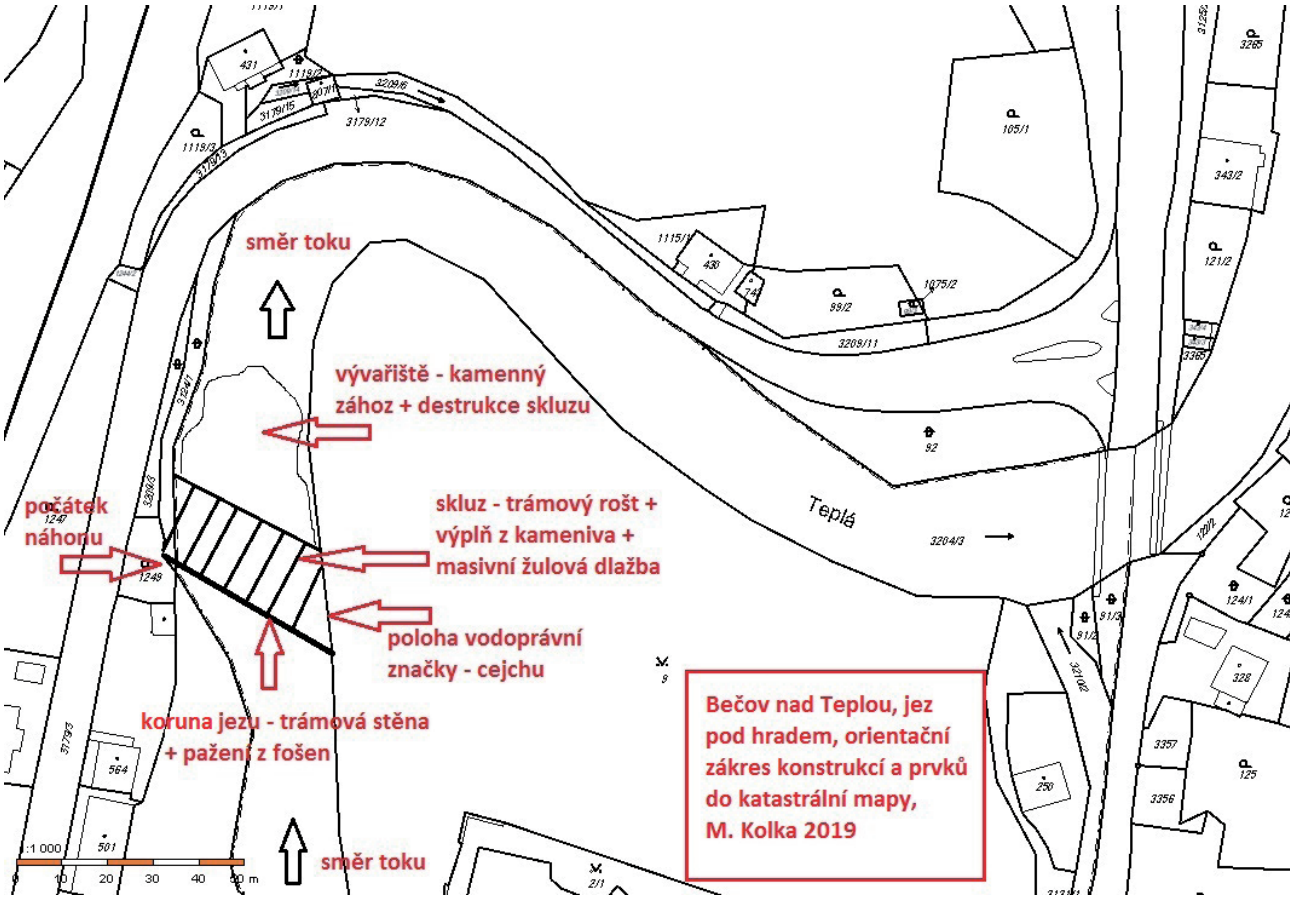

Orientační zákres jezu do katastrální mapy.

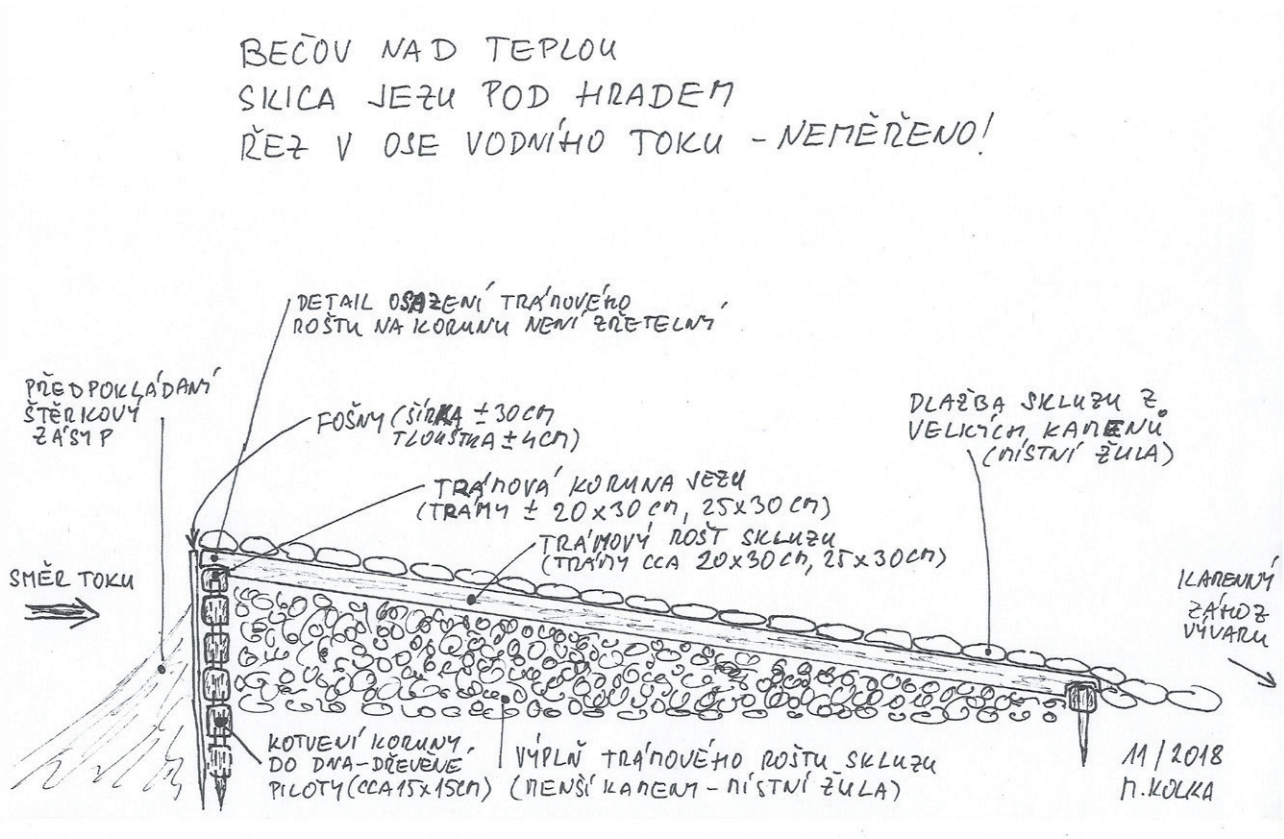

Skica řezu jezu.

Pohled z pravého břehu na korunu jezu s trámovou stěnou a fošnami.

Pohled na konstrukci jezu z levého na pravý břeh, vpravo trámová koruna, vlevo na ní navazuje destruovaný skluz s trámovou kostrou a kamennou dlažbou.

Pohled z povodní strany na střední část trámové koruny jezu, ve skluzu další trám s dlaby.

Detail střední části trámové koruny jezu, horní trám má dlab pro napojení dalšího kusu a zajištění kramlí, návodní líc trámů kryjí masivní fošny.

Detail okraje jezu při pravém břehu, šipkou označena poloha cejchu, díky destrukci skluzu je patrná jeho konstrukce - trámový rošt, vpravo osazení na trámy koruny (detail spoje je zakrytý), pod trámem výplň z žulových kamenů, na roštu masivní žulová dlažba.

Pohled z povodní strany na trámovou korunu jezu, kotvenou svislými trámky/piloty do dna.

Detail vodoprávní značky _ cejchu, vlevo od rysky písmeno „N.“, nad ryskou „S B (?, případně D) H 1896“ .

"Poznámka: příspěvek byl poskytnut díky laskavosti autora Mgr. Miroslava Kolky nad rámec konference, vzhledem k jeho důležitosti o záznamu historie města."

PRAMENY A LITERATURA:

1. https://archivnimapy.cuzk.cz/uazk/skici/skici/LOK/LOK321018410/LOK321018410_index.html
2. https://archivnimapy.cuzk.cz/uazk/coc/coc_data/0089-1/0089-1-002_index.html
3. https://archivnimapy.cuzk.cz/uazk/coc/coc_data/0089-1/0089-1-004_index.html
4. https://pamatkovykatalog.cz/?mode=fulltext&keywords=Be%C4%8Dov+nad+Teplou&order=relevance%3Adesc&presenter=ElementsResults
5. JIRÁK, Emanuel: Seznam a mapa vodních děl Republiky československé. Sešit 5. Okresní finanční ředitelství Cheb, Praha 1932, s. 9.
6. NPÚ, ÚOP v Lokti a Státní hrad a zámek Bečov nad Teplou, digitální reprodukce obrazových pramenů (veduty, mapy, archivní fotografie)

TROJÍ ODHALENÍ, ANEB RESTAUROVÁNÍ POMNÍKU OBĚTÍ PRVNÍ SVĚTOVÉ VÁLKY V BEČOVĚ Michal Durdis

Bečovský kamenný pomník, věnovaný obětem první světové války, byl zhotoven a slavnostně odhalen téměř před devadesáti lety. Na svém místě před základní školou stojí dodnes, v průběhu existence ale prošel několika zásahy. Nejen tomu poslednímu se věnuje následující příspěvek.

VZNIK POMNÍKU, ZÁKLADNÍ INFORMACE A KONCEPCE ZPRACOVÁNÍ

Teprve šest let po skončení první světové války byla městkou radou v Bečově projednána myšlenka postavení pomníku věnovaného válečným obětem. K tomu vznikl *Výbor pro postavení pomníku padlým,* jehož předsedou byl zvolen Heinrich Beaufort-Spontin[1]. K umístění bylo nakonec vybráno prostranství před základní školou.

Uplynulo dalších osm let, než došlo k realizaci. Autorem návrhu pomníku je profesor Alois Rieber (1871-1944), bečovský rodák, jež vystudoval sochařství u Josefa Václava Myslbeka. Autorem architektury je Franz Kroy, stavební mistr z tepelského kláštera. Skulpturu vojáka vysekal kamenosochař Gustav Krader z Chebu. Náklady na zhotovení pomníku byly tehdejších 28.000 Kčs. Monumentální dílo, kompletně vysekané z trachytu[2], bylo slavnostně odhaleno a požehnáno 5. 6. 1932.

Tvarosloví pomníku je tvořeno 61 pohledovými kamennými bloky. Rozměr základny je 6,66 m x 2,1 m, výška sochy klečícího vojáka činí 1,88 m. Autorská koncepce je vcelku jednoduchá: Hutná architektura je usazena na dvou průběžných schodových stupních tvořících podestu. Navazující hmoty je možno rozdělit na vyvýšené boční, které nesou sochu vojáka vpravo a jeho meč formou reliéfu vlevo, a na konkávní prostřední, kde většina přední části slouží k vyobrazení jmen padlých. Celek architektury je oproštěn od výraznější profilace a je zpracován formou hladkých rovných ploch. V kontrastu s tím vyniká socha

Model figury vojáka

Historické fotografie z doby vzniku pomníku - slavnostní odhalení

1 Heinrich Maria Eugen Beaufort-Spontin (1880-1966) byl 5. vévodou a 3. knížetem nizozemského rodu, který roku 1813 koupil Bečovské panství. Heinrich po nástupu nacismu neváhal vstoupit do NSDAP a nad Bečovem vlál hákový kříž. Situace se však roku 1945 změnila, celý majetek byl zkonfiskován a Beaufort-Spontinové byli nuceni opustit Československo.

2 Při popisech pomníku dochází k interpretaci řady chybných informací, jedna z nich se váže k materiálovému složení; jedná se o tzv. tepelský trachyt z lomu Štenská, který se nachází mezi Teplou a Úterým a je jediným těženým trachytovým ložiskem na českém území.

klečícího vojáka, po celém svém povrchu nesoucí stopy sochařského zubového nářadí. Voják je dominantní částí pomníku, co se rozložení hmot týče. Jeho sepjaté ruce a skloněná hlava poukazují na smutek nad válečným neštěstím. Stejně tak meč směřující svisle dolů nese jasnou symboliku. Pokud jde o ideový obsah, nejdůležitější částí pomníku jsou středové texty. Ty jsou tvořeny 76 jmény padlých[3], nadpisem *IN EHRFURCHT, DANKBARKEIT UND LIEBE* nad nimi a vymezením průběhu války *1914 + 1918* dole.

Nelze opomenout, že součástí pomníku je i jeho nejbližší okolí. Autor návrhu dílo zakomponoval na lehce svažité prostranství před školou, kde jistě mělo mimo jiné plnit také výchovný charakter. K pomníku navrhnul centrální schodiště s ohraničenými záhony po stranách. Po bocích za pomníkem byly vysazeny buky se splývavými větvemi.

Objektu je třeba přiznat uměleckou kvalitu a promyšlenost. Zdánlivá jednoduchost odpovídá charakteru díla a cíleně upoutává pozornost na hlavní prvky. Hmota zde nepostrádá psychologii výrazu. Pomník není jen památníkem něčeho minulého, je také mementem pro budoucnost. Člověk coby voják vymyslel válku, použil k tomu meč jako zbraň a výsledkem tohoto spojení je pouhý seznam jmen, který zbyl ze zmařených lidských osudů…

ZMĚNY PO DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLCE

Po druhé světové válce došlo k úpravě pomníku, respektive přetvoření na pomník obětí obou světových válek[4]. Autorská koncepce byla potlačena, stejně jako památka všech 76 padlých. Do hmoty bloků sekané původní nápisy byly kompletně odsekány, včetně reliéfu meče. Na dotčených plochách byly nově prezentovány hrubé povrchy, vzniklé hrubším zubovým kamenickým nářadím. Místo původního nadpisu byl umístěn nový *PRAVDA VÍTĚZÍ*. Pod ním byl instalován betonový reliéf znázorňující českého lva se slovenským znakem. Po bocích reliéfu byly letopočty 1918 a zřejmě 1945. Na místě meče byl nově umístěn plechový reliéf ženy s pochodní. Z nedatovaných fotografií zachycujících odhalení této úpravy je zřejmé, že zásah byl zaměřen pouze na přetvoření, nikoliv na celkovou péči o hmotu pomníku. Přitom je patrné, že v té době již některá místa začínala degradovat a povrchy byly znečištěné plošným vegetabilním povlakem. Nově přidané prvky měly zřejmě imitovat bronz (povrchy reliéfů), nebo bronzové byly (písmena a číslice).

Zřejmě proto, že písmena a číslice byly z bronzu, došlo pravděpodobně časem k jejich ukradnutí. Zbyly po nich jen navrtané kotvící otvory. Nastalou situaci se snažil vylepšit jiný dílčí zásah. Betonový reliéf československého státního znaku byl nabarven a hlavně byla po jeho levé straně (na místě chybějícího letopočtu 1918) přidána opaxitová tabulka s textem *ČLOVĚČE, POMNI / ŽE MY JSME V BOJI PADLI, / ABY TYS MOHL / V MÍRU PRACOVAT A ŽÍT.*

Odhalení úpravy na pomník obětí světových válek;

Dochovaný stav včetně přístupového schodiště, podzim 2014

3 Všechna jména jsou německá; jedná se o padlé z Bečova a nedalekého Chodova.

4 Jedná se o pozoruhodné změny: Během druhé světové války před pomníkem posilovali hajlující nacisté svou extrémistickou ideologii, během několika dalších let byl pomník věnován také jejím následkům.

K oběma zmíněným úpravám je třeba poznamenat, že se jednalo o zásahy nízké řemeslné i umělecké úrovně. Zřejmě společně s těmito úpravami vzaly za své i záhony před pomníkem, naopak větve již letitého smutečního buku pomník zakrývají. V nedávné době bylo přeloženo schodiště vedoucí k pomníku a po bocích bylo ještě doplněno obrubami z nové strojově řezané žuly. Ani to estetice památky příliš kvality nepřineslo. Pomník se s podobou získanou těmito úpravami dochoval až do konce roku 2014, kdy bylo z důvodu špatného stavu a celkové dezinterpretace díla zahájeno restaurování.

RESTAUROVÁNÍ

Po celkové přípravě podkladů bylo v listopadu roku 2014 zahájeno restaurování pomníku[5]. Do přípravy náleželo mimo jiné zpracování restaurátorského záměru, veřejná soutěž na zakázku, žádost o finanční dotaci, bádání k historii pomníku, nebo také konzultace a kontrolní dny se zástupcem Národního památkového ústavu[6].

Nastínění hlavní problematiky díla v bodech:

- Obsahová, ideová, estetická a kvalitativní dezinterpretace díla _ z pomníku obětí 1. světové války památník obětí obou světových válek
- Narušená stabilita mnoha částí _ zejména schodů a boků
- Projevy existence díla v čase _ znečištění, tmavnutí, ale i vzrostlý strom (zakrytí, kořeny, holubi…)
- Specifika použitého materiálu _ povrchová degradace, trhliny
- Nevhodné doplňky hmot z minulosti _ neznalost s následkem degradace hmot (materiál je např. velmi citlivý na sole obsažené v šedém portlandském cementu)
- Vandalismus _ znehodnocení ploch i sochy, četné odlomky hran
- Dohledání původní podoby s ohledem na stanovení koncepce zásahu _ texty, reliéf atributu vlevo, záhony

Koncepce restaurování vycházela z několika možností, jak lze na dílo nahlížet a jak se lze k jeho obnově postavit _ s ohledem na stav dochování, dějinný vývoj, technologie, ale třeba i možnosti zakázky:

- Restaurování s konzervací stávající podoby
- Restaurování do původního stavu
- Kompromisní řešení _ návrat původního řešení s respektem druhotné úpravy (zohlednění obou válek)

V závislosti na průzkumové fázi[7] byla preferována rehabilitace původního řešení, což bylo odsouhlaseno jak zástupcem města / investorem, tak zástupcem Národního památkového ústavu.

Samotné restaurování probíhalo od listopadu 2014 do července 2015 včetně zimní technologické pauzy. Postup prací byl v základních bodech následující:

- Průběžné doplňování historických poznatků
- Demontáž druhotně přidaných atributů (deponovány na radnici)
- Odkopání a úprava okolního terénu, sestříhání nejníže sahajících větví stromu
- Stavba pomocného přístřešku z lešení + pozdější demontáž
- Základní čištění největších nečistot a náletů na kameni (mechanické a mokré čištění)
- Odsekání spár a doplňků, odvrtání hmoždinek apod.
- Demontáž posunutých schodů i dílů podstavce
- Vyspravení základů
- Lepení rozlomeného schodu, sesazení schodů a demontovaných dílů podstavce zpět
- Rovnání krycí desky architektury vlevo
- Lokální až plošné abrazivní dočištění a zabroušení
- Přebroušení v minulosti znehodnocených povrchů (v místě původního písma a reliéfu meče) a více degradovaných částí, kde by jinak převažovaly doplňky nad autentickou hmotou kamene
- Kamenické doplnění větších nebo více exponovaných chybějících hmot v totožném kamenném materiálu
- Rekonstrukce reliéfu meče dle dohledaných podkladů _ v totožném kamenném materiálu, přilepení, kamenické opracování
- Plastické doplnění chybějících hmot
- Spárování
- Realizace textů se jmény padlých dle původního řešení obsahu i formy, zvýraznění písma
- Barevné retuše
- Restaurátorská dokumentace

5 Restaurátorský záměr, koncepce restaurování, restaurování: MgA. Michal Durdis, 2014-2015

6 Pomník není *kulturní památkou* zapsanou v ústředním seznamu kulturních památek, je ale součástí městské památkové zóny

7 Povedlo se dohledat jmenný seznam padlých, kteří byli na pomníku zaznamenáni, ale i typ a podobu atributu (meč).

Uvedených postupů nebylo více než bývá obvyklé, avšak téměř všechny byly složitější. A to jednak vlivem realizace převážně v zimním a jarním období, pak také například nutností pracovat s nadstandardním rozsahem technologií, které bylo nutno vždy dopravit na místo a zároveň se přizpůsobit klimatickým podmínkám. Rovněž realizace písma se odehrávala mezi ateliérem a prací in situ. Složitá byla nejen příprava šablon, ale také například vyřešení zarovnání různě dlouhých jmen do bloků. A co se týče kamene, přestože se trachytový lom nachází nedaleko, pro polotovary k rekonstrukcím se jezdí do střediska až za Domažlicemi _ ostatně toto je jeden z fenoménů dnešní doby obecně.

Zásah na pomníku byl první celkovou opravou od doby jeho vzniku. Navíc se z části jednalo o rekonstrukční obnovu. Trachyt je z pohledu restaurování velice specifický a nepříliš prozkoumaný materiál, kterému je potřeba porozumět, jinak může dojít ke vzniku dalších škod. Restaurování bylo vedeno citlivě a odborně, ovšem i právě proto zůstávají povrchy díla nadále velmi náchylné k projevům vandalismu, které jsou v rámci nedestruktivních metod v daném případě neodstranitelné.

Trachyt je citlivým materiálem, proto i pomník nebude vypadat stále jako ve stavu po restaurování a naopak bude potřebovat pravidelnou dílčí údržbu. Ostatně stejně jako každá jiná památka.

Bylo by ještě vhodné dořešit bezprostřední okolí pomníku. Především tedy rekonstruovat dle původního řešení záhony, vyřešit nevhodně zpracované obruby přístupového schodiště (normované bločky ze strojově řezané žuly), ale třeba i umístění informační tabule či dopravní značky (oboje ruší čelní pohled na pomník). Rovněž kontejnery na odpady umístěné před školou a za pomníkem místu příliš kultury nepřidávají a měly by být méně pohledové, tedy úplně jinde.

Odhalení restaurovaného pomníku v rámci XII. Bečovských slavností, 18.7.2015; proslov autora příspěvku k průběhu restaurátorského zásahu, dole posvěcení P. Reginaldem Pavlem Větrovcem

EPILOG

Každý pomník, socha, nebo třeba jen drobný křížek kdesi v polích nejsou pouhou výtvarně pojatou hmotou či historickou památkou. Jsou především nositeli příběhu, který nám připomínají a jehož jsme součástí. Aby příběh nezmizel, musíme udržovat hmotu.

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji paní starostce Olze Halákové za důvěru a volnost a kolegovi MgA. Bronislavu Studeníkovi za pomoc při realizaci písma.

"Poznámka: příspěvek byl poskytnut díky laskavosti autora MgA. Michala Durdise nad rámec konference, vzhledem k jeho důležitosti o záznamu historie města."

ZDROJE INFORMACÍ

Státní okresní archiv Karlovy Vary
www.npu.cz
www.prirodakarlovarska.cz
www.wikipedia.cz

ZDROJE HISTORICKÝCH FOTOGRAFIÍ

www.prirodakarlovarska.cz
Olga Haláková

Konference 620 let Bečova nad Teplou

Sborník vydalo město Bečov nad Teplou

Redakce: Olga Haláková, Tomáš Wizovský, Jiří Šindelář
Za obsah a stylistickou úpravu příspěvků odpovídají jejich autoři
Fotografie a ilustrace dodali autoři, pokud není uvedeno jinak

Grafická úprava, sazba a tisk: Azus Březová, s.r.o.
Náklad 500 kusů
Bečov nad Teplou 2019

ISBN 978-80-270-7493-8

ISBN 978-80-270-7493-8
9 788027 074938